

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
LİSELERDE TARİH EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KANDIR

Hazırlayan
Bülent KÖREMEZ

KONYA - 2005

ÖNSÖZ

Ünlü bir tarih felsefecisi, “Siyasi iktidarda bulunan yada iktidar mücadeleleri verenler, amaçlarını en iyi nasıl gerçekleştirebilecekleri konusunda geçmişe başvururlar. Ve bu haklılıklarını, iktidarın kurumsal yapısını ne kadar eskiye dayandığını kanıtlayarak gösterirler.” diyor.

Tarihin belli zamanlarda, siyasi iktidarlar tarafında tasarlandığı, yeni bir toplum ve yeni bir devlet anlayışını yerleştirmek için hakim güçlerce kurgulandığını biliyoruz. Cumhuriyet’in ilk yıllarında devleti daha sağlam temellere oturtmak maksadıyla, milli tarih ve milli kültür anlayışı içerisinde politikalar geliştirildiğini söylemek mümkündür. Bu anlayış, Atatürk’ün ölümüne kadar devam etmiştir. Cumhuriyet’in niteliklerini ve temel felsefesini gelecek kuşaklara aktarma yolu olarakta tarih eğitimi kullanılmıştır.

Atatürk dönemindeki bu milli yaklaşım, 1938’den sonra milli şef iktidarı ile birlikte yerini hümanist ve anti-milliyetçi bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu anlayışla birlikte, 1938-50 yılları arasında milli kültür reddedilmeye çalışılırken, tarihi kökenlerimizin Eski Yunan ve Roma’da arandığını görüyoruz.

1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidarı ile evrensel kültür anlayışından milli kültür anlayışına bir kayma olduğunu görüyoruz. Gerek tarih ders programlarında gerekse tarih ders kitaplarında yapılan değişiklikler bunun göstergesidir. Ancak yapılan bütün bu çalışmalar, tarih eğitimini milli bir zemine taşıyamamış, hümanist tarih eğitimi anlayışı, Demokrat Parti iktidarı da dahil olmak üzere varlığını uzun yıllar korumuştur.

Bu çalışmamızda, yukarıda ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız, Türkiye ‘de tarih eğitimi, genel karakteristikleri, meseleleri ve dönemseller farklılıkları çerçevesinde incelenecek ve bazı değerlendirmelerde bulunacaktır.

Bu araştırmanın her safhasında yardımını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kandır Bey’e teşekkürlerimi sunarım.

Bülent KÖREMEZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1
A- Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
B- Araştırmanın Muhtevası ve Metodu	2

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA KADAR

TÜRKİYE'DE TARİH EĞİTİMİ

A- ATATÜRK DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİ	4
1- Atatürk'ün Tarih Anlayışı	4
2- Atatürk'ün Okuduğu Tarih Kitapları.....	8
3- Atatürk'ün Taktir Ettiği Tarihçiler	11
4-Türk Ocakları	12
5- Türk Tarih Kurumu	14
6- Türk Tarih Tezi ve Buna Bağlı Tarih Anlayışı	18
7-Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları ve Tarih Eğitimi.....	22
a. Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları	22
b. Atatürk Dönemi Tarih Eğitim Anlayışı	30
B- MİLLÎ ŞEF DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİ.....	32
1- Milli Şef Dönemi Eğitim Politikaları	32
a. Birinci Milli Eğitim Şurası	32
b. İkinci Milli Eğitim Şurası	33
c. Üçüncü Milli Eğitim Şurası	33
d. Dördüncü Milli Eğitim Şurası	34

2-Köy Enstitüleri	35
3-1938 Lise Programı	38
4-Tarih Ders Kitaplarıyla İlgili Bazı Tespitler	41
5-Atatürk Dönemiyle Mukayesesi.....	43

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARI

A-PARTİNİN PROGRAMI	45
1- Eğitim ve Öğretim birliği	45
2- Eğitim Öğretim Planlaması	45
3- Orta Öğretim	45
B- DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNDE EĞİTİM KONULARI	46
1- Birinci Menderes Hükümeti	46
2- İkinci Menderes Hükümeti.....	48
3- Üçüncü Menderes Hükümeti.....	51
4- Dördüncü Menderes Hükümeti	52
5- Menderes Hükümetlerinin Ortak Yönleri	54
6- Halkevlerinin Kapatılması	55
7- Köy Enstitülerinin Kapatılması.....	56
8- İmam-Hatip Okullarının Açılması	59
9- Fuat Köprülü'nün Tarih Anlayışı.....	60
10-Celal Bayar'ın Tarih Görüşü	63

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ VE LİSELERDE TARİH EĞİTİMİ

A- LİSELERİN DURUMU	66
1- Liseler.....	66

2- 1950-1960 Arası Liselerde Sayısal Gelişmeler	68
3- Ders Programlarının Yetersizliği	69
B-DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS PROGRAMLARI.....	72
1-Demokrat Parti Dönemi Tarih Eğitime Genel Bir Bakış	72
2- 1950-59 Yılları Arası Lise Tarih Ders Programları	72
3- 1952 Lise Müfredat Programı	73
4- 1954-56-57 Yılları Tarih Ders Programları	75
5- 1950-59 Yılları Arası Ortaokul Tarih Ders Programları.....	86
6-Demokrat Parti Dönemi Tarih Ders Kitapları	88
7- Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezi'nin Etkileri.....	111
8- Tarih Ders Kitapları ve Programları Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler..	119
C- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİNİN ÖNCEKİ DÖNEMLERLE	
MUKAYESESİ	120
SONUÇ	126
BİBLİYOGRAFYA	129

GİRİŞ

A- Araştırmanın Amacı ve Önemi

İktidarlar için tarih, kendini meşrulaştırma, fikir ve ideolojilerini benimsetme noktasında her zaman önemli bir vasıta olmuştur. Bu paralelde tarih eğitimi, her dönemde önemli bir mesele olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti döneminde, tarih eğitimi konusunda son derece önemli adımlar atılmıştır. Genç Cumhuriyet, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde her alanda top yekun bir değişim içerisine girmiştir. Yeni Türk devletinin esasını ulus devlet anlayışı oluşturmaktaydı. Türk milletini ümmetçi anlayıştan çıkartıp, milli bir yapıya kavuşturabilmek için tarihe önemli bir misyon yüklenmiştir. Atatürk, tarih araştırmalarının daha bilimsel yapılması ve tarih araştırmalarının kurumsal bir temele oturtulması için Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Dil Tarih Coğrafya Fakültesi gibi kurumlar oluşturmuştur. Böylece Cumhuriyet döneminde tarih anlayışı yepyeni bir çehreye bürünmüştür.

Atatürk, Türk milletinin dünya milletleri arasında hak ettiği yeri almak için Türk Tarih Tezi'ni ortaya koymuştur. Bu tezle hedeflenen, Türklerin medeniyetin merkezinde yer aldığını, dünyaya medeniyetin Türkler tarafından yayıldığını ve Türklerin medeni bir millet olduğu fikrini bilimsel bir temel oturtmaktır. Yukarıda adı geçen kurumların temel misyonu ise bu tezi bilimsel argümanlarla desteklemektir.

Türk Tarih Tezi, tarih şuurunun ve milli kimliğin oluşmasında da temel olarak alınmıştır. Yeni Türk devletinin devamlılığını sağlamak için milli bir tarih eğitimi uygulamak zorunlu idi. Atatürk dönemi tarih eğitimi tamamen bu felsefenin bir ürünü olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı'dan devralınan tarih eğitimi mirası bir süre daha varlığını korumuş, bu süre içinde yeni tarih anlayışına uygun tarih kitapları yazılmıştır. Bundan hareketle tarih ders programları oluşturulmuş ve milli bir tarih eğitimine geçilmiştir. Bu yeni anlayışın temel hedefi devlet –millet-vatan şuurunu oluşturmak, Türk milletinin fertlerine, kendine güven duygusu aşlamak ve genç Türkiye Cumhuriyeti'ni sağlam temellere oturtmaktır.

Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra, onun en yakın silah arkadaşı İsmet İnönü iktidar koltuğuna oturmuştur. Milli şef döneminde milli şef olarak anılan İnönü döneminde tarihe olan bakış açısı ve tarih eğitimine olan yaklaşımda çok büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Bu dönemde milli tarih anlayışından yavaş yavaş uzaklaşarak batı merkezli hümanist bir tarih anlayışına yönelinmiştir. Bu anlayış farkı,

tarih eğitimi noktasında çok köklü bir değişimin yaşanmasına neden olmuştur. Atatürk dönemiyle taban tabana zıt olan bu tarih anlayışı bugüne kadar etkisini devam ettirmiştir.

Milli şef döneminde meydana gelen bu köklü değişikliğin nedenini, dönemin dış politika olaylarında aramak gerekir. Bu durum Türkiye'nin batıya yakınlaşma çabalarının bir yansımasıdır.

Araştırmamızın temel konusunu oluşturan Demokrat Parti dönemi tarih eğitimi yapılan birçok değişikliğe rağmen, milli şef döneminin bir devamı olmaktan öteye gidememiştir.

Demokrat Parti, ideolojik olarak hedeflediği ve birçok söyleminde belirttiği milli yaklaşımı, tarih eğitimi meselesinde gerçekleştirememiştir. Bunun nedenini ise, iç politik şartlarda aramak gerekir.

Bu araştırmada; Demokrat Parti iktidarına kadar Türkiye'de tarih eğitimi hangi süreçlerden geçmiştir? Bu süreçler arasındaki farklılıklar nelerdir? Demokrat Parti nasıl bir tarih eğitimi vermiştir? Önceki dönemlerle arasında hangi farklılıklar vardır? sorularının cevabını bulmak araştırmamızın amacını ve önemini belirlemektedir.

B- Araştırmanın Muhtevası ve Metodu

Bu araştırmamız, Cumhuriyet'in kuruluşundan Demokrat Parti iktidarının sonuna (1923-1960) kadarki dönemi ihtiva etmektedir. Araştırmanın ağırlığını Demokrat Parti dönemi oluşturmaktadır. Bu süre zarfında, tarih eğitim anlayışının dönemsel özellikleri, farklılıkları ve geçirdiği değişimler ele alınmıştır.

Atatürk döneminde tarih eğitimi, ulus devlet yapısını güçlendirmek, Türk toplumunu ümmet bilincinden millet şuuruna taşımak ve Türk milletinin fertlerine, kendine güven duygusu kazandırmak maksadıyla milli bir anlayış içerisinde ele alınmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için önemli kurumlar oluşturulmuş (T.T.K ve A.D.T.C.F) ve Türk Tarih Tezi ortaya atılmıştır. Bütün bu çalışmalarda milli yaklaşım esas alınmıştır.

Milli şef dönemi, tarih eğitimi politikaları bakımından köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde milli yaklaşımdan uzaklaşmış, tarih eğitimi meselesinde tamamen batı merkezli olan hümanist bir tarih eğitim anlayışı

benimsenmiştir. Bu köklü değişimin nedeni Türk Tarih Tezi'nin ve milli tarih yaklaşımının bilimsel iflasında ziyade, dönemin dış politika gelişmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmanın temel konusu olan Demokrat Parti dönemi tarih eğitimi ise karakteristik açıdan çok farklı özellikler taşımamaktadır. Her ne kadar tarih eğitiminde millileşme gayretleri ve buna yönelik çalışmalar olsa da bu dönem milli şef döneminin bir devamı niteliği göstermektedir.

Araştırmamızın konusunu oluşturan Demokrat Parti dönemi liselerde tarih eğitimi, daha önceki iktidarlardan başlamak üzere dönemsel olarak sırasıyla verilmiştir. Daha sonra bu dönemlerde uygulanan tarih eğitimi politikaları ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Araştırmamız tetkik bir eserdir. Bu dönemlerle ilgili bazı araştırmalar mevcuttur. Biz bu araştırmayı hazırlarken, bu dönemle ilgili yazılmış telif ve tetkik eserlerden, tarih ders programlarından, tarih ders kitaplarından, yönetmelik ve genelgelerden, tebliğler dergisinden ve parti programlarında yararlanmaya çalıştık.

I.BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA KADAR

TÜRKİYE'DE TARİH EĞİTİMİ

A- ATATÜRK DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİ

1- Atatürk'ün Tarih Anlayışı

Balkan savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sonunda, iflas eden Osmanlıcılık anlayışı, yerini millî şuûru merkeze alan bir yaklaşıma bırakmıştır. Nitekim Millî Mücadele, bizzat bu şuûrun aksiyon boyutun teşkil etmiştir. Atatürk'ün şahsında önderini bulan millî ideoloji Türk halkına dayanmakta, Misâk-ı Millî sınırlarını vatan olarak kabul etmekte, ilham kaynağını tarihten ve manevî gücünü kültürden almaktaydı. İdeoloji, halk ve coğrafya arasında Atatürk'ün kurduğu ittifak neticesinde Millî Mücadele kazanılmış, akabinde yeni bir devletin temelini oluşturacak esaslar siyasî ve hukukî inkılâplar yolu ile tesis edilmiştir.¹

Yeni devletin ilk yılları, “hâl”e hakim olmak ve “istiklâl” sağlamak endişesiyle siyasî ve ekonomik faaliyetlere hasredilmiştir. Cumhuriyet tarihinin inkılâp sürecini teşkil eden bu yıllar, radikal değişikliklerin aynı zamanda yerleştirilmesi ve yayılmasına yönelik politikaların da yürütüldüğü bir dönemdir. Söz konusu mecburiyetler sebebiyle tarihle resmî düzeyde meşguliyet 1930'ların başına kadar ertelenmiştir. Bu tarihlerden itibaren tarih, kurumsal gelişime paralel olarak resmî anlayış geliştirme çerçevesinde ele alınmış ve Millî Mücadele döneminin hâkim ve muzaffer anlayışını teşkil eden milliyetçilik ve millî şuur ekseninde bir gelişme kaydetmiştir. Millî şuur eksenli olarak gelişen ve Cumhuriyet tarihçiliğinin istikametini tayin eden tarih anlayışı, müşahhas ifadesini Türk Tarih Tezi'nde bulmuştur. Tarih Tezi, Cumhuriyet ideolojisini güçlendirmek, Türk tarihinin dünya medeniyetindeki yerini ortaya koyarak dünya milletleri arasında Türk milletine şerefli bir yer temin etmek ve Anadolu'nun tarih boyunca ve gelecekte “Türk vatani” olduğunu açıklamak ve savunmak amacına yönelik fikirler taşımakta idi.

¹ Gülmisal Emiroğlu, **İlköğretimde “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” Ders Konularının Öğretimi Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Konya 2002, s.43.

Türk Tarih Tezi, 1930'larda bizzat Atatürk tarafından başlatılan ve organize edilen tarih çalışmalarının bir semeresi olmak hasebiyle Atatürk'ün düşünceleri yönünde inşâ edilmiş tarih görüşünü temsil etmektedir. Bu noktada Atatürk'ün tarihi ele alış biçimi ve gayesini, tarihe yüklediği anlam ve görevleri tespit etmek Türk Tarih Tezi'nin de çıkış noktasını ve hedeflerini ortaya koymada belirli kriterler sunacaktır. Zira Atatürk'ün hatlarını belirleyerek uygulamaya koyduğu “millî çağdaşlaşma projesi”, kültürel açıdan dille birlikte tarihe dayanmakta ve tarih çalışmalarının esasını oluşturmakta idi.

Atatürk, Millî Mücadele döneminde ve sonrasında çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarda tarihî olay ve kişilere atıfta bulunmakta ve tarihten deliller getirmekte idi. Bu durum Atatürk'ün tarih bilgisi açısından belirli bir donanıma sahip olduğunun da bir işareti kabul edilebilir. Esasen İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisinin, 19 Eylül 1923 tarihli toplantısında Yahya Kemal'in teklifi üzerine takdim edilen fahrî müderrislik beratını alırken Gazi Mustafa Kemal Paşa, takdim heyetine okul sıralarından itibaren tarihle meşgul olduğunu, bu sebeple fahrî müderrisliğin edebiyattan ziyade tarihe ait olması gerektiğini ifade ederek bir bakıma tarih bilgisini, tarihe duyduğu ilgiye bağlamaktadır.

Atatürk'ün tarihe olan bu ilgisi iki cepheli değerlendirilebilir. Birincisi, Atatürk'ün; tarihi seven, yerli ve yabancı kaynaklar yoluyla tarihî malumatını genişleten ve bu malumattan hayatın içinde istifade eden bir fert olarak daha ziyade bilgi alanı çerçevesinde vasıflandırılabilir bir ilgidir. Bu cephe, Atatürk'ün fikrî yapısını ve ülke sorunları karşısındaki tavrını oluşturmada müessir bir kaynak olup, özellikle ilerideki faaliyetlerini temellendirme açısından kıymeti haizdir.

Atatürk'ün öğrencilik yıllarına kadar uzanan tarih merakı ve ilgisi, yetiştiği dönemin siyasî, toplumsal ve fikrî yapısı ile de doğrudan ilgilidir. Tanzimat'la birlikte Osmanlı yenileşme hareketi, Batı düşünce akımlarının Osmanlı devlet adamları ve aydınları arasında taraftar bulması ile fikrî bir mecraya girmişti. Batıdan iktibas edilen akımlar, hususî kavramları da beraberinde getirmiş ve Osmanlı aydınları insan hakları, hürriyet, vatan, milliyetçilik gibi kavramları eserlerinde işlemeye başlamışlardı. Bu eserler, tercümelerin de sayesinde genç kuşağın zihnî yapısını şekillendiren önemli amiller olmuşlardır. Atatürk özellikle Fransız İhtilali'nde etkili olan Voltaire ve Rousseau gibi fikir adamlarına ait eserlerin tercümeleri, Namık Kemal, Tevfik Fikret

gibi Türk aydınlarının vatan ve millet konulu eserleri ile iç ve dış basını takip ediyordu. Atatürk'ün genel okumalarının arasında tarihî bilgi ve yaklaşım itibarıyla etkilendiği eserler de bulunmaktadır. Nitekim bunların başında Mustafa Celaleddin Paşa, Herbert George Wells, Egune Pittard, Leon Cahun, Deguignes gibi yabancı bilim adamlarının eserleri gelmektedir.²

Fakat Atatürk için tarih sadece bir bilgi alanı olmayıp ikinci olarak millî ve ideolojik bir anlam taşımaktaydı. Bu anlam doğrultusunda Atatürk, tarihi Türk İnkılabı ile ortaya konan millî çağdaşlaşma projesinin bir vasıtası olarak değerlendirmiştir. Türk Tarih Tezi'nin biçimlenmesi, tarih araştırmalarının ve tarih eğitiminin niteliğinin belirlenmesi bu merhalede gerçekleşmiştir. Tarihî bilgiyi objektif ve sübjektif bir bilgi olarak kabul eden Atatürk, Tarih Tezi ile tarihe millî ve ideolojik görevler yüklemiştir.

Tarihin, bugün ve yarını şekillendirmek için öğrenilmesi gerektiğini düşünen Atatürk, tarihî gerçekleri açığa çıkartmada bilimsel metot ile bilim ahlakını birbirine paralel olarak değerlendirmektedir. “Sümnet tedarik (derme çatma) bir eser vücuda getirerek, ferdasında (ileride) nadim (pişman) olmaktansa hiçbir eser vücuda getirmemek, aczini itiraf etmek evlâdır.” yine “Milletimizin tarihini, ruhunu, ananatını sahih (gerçek), salim (sağlam), dürüst bir nazarla görmeliyiz” sözleri ile objektif yaklaşımı ve bilim ahlâkını öne çıkaran Atatürk, tarafsız ve doğru bir tarih yazıcılığını, “tarih yapana sadakat” olarak değerlendirmekte ve bilimsel metotları bu noktaya ulaşmak için bir aşama olarak görmektedir. Zîra inkılâpların temel hedefi olarak tespit ettiği çağdaş medeniyeti müspet ilme dayandıran Atatürk, tarihi de bu anlayış çerçevesinde ele almak lüzumunu duymuştur. Nitekim tarih araştırmalarını ilmî hüviyete sahip bir cemiyet bünyesinde gerçekleştirme isteği Türk Ocakları'na bağlı olarak Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kurulmasında etkin bir rol oynamıştır.³

Aynı zamanda tarihin sübjektif yönünü de dikkate alan Atatürk, tarihin bir parçası olarak gördüğü sübjektifliği, gerçekliği tahrif edilmeden tarihi aslî amacına götüren yorumlar şeklinde ele almaktadır. Sübjektifliğin ise, millilik kıstası dahilinde değerlendirilmesi gerektiğini “...dikkat ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tahkikatta her şeyden ve herkesten evvel, kendi inisiyatifinizi ve millî süzgecinizi kullanınız...” sözleri ile belirten Atatürk, millî tarihe

² Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, 3. Baskı, TTK, Ankara 1999, s.25-33.

³ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.46.

dair yapılacak yorumların ve geliştirilecek perspektifin müşterek bir tarih görüşü koyacak nitelikte olması üzerinde de durmaktadır. Ancak bu şekilde birbirine muarız ve mevzi çeşitli tarih görüşleri ortadan kaldırılabılır ve millî tarihe dair yanlış ve taraflı bilgilerin de bertarafında etkili bir rol oynayacaktır. Bu noktalardan bakıldığında bugün ve geleceği inkılâplar doğrultusunda tasarlamayı sağlayacak, engelleyici inanç ve önyargılardan uzaklaşmayı temin edecek, ilmî şüphe, tenkît usulleri ile vesika ve olgulara dayalı bir tarihçilik geliştirmek mümkün olacaktır. Böylece Türk tarihinin; ilmî zihniyete öncelik veren, “millî fayda” çerçevesinde objektif temellere oturan ve bütüncül bir yaklaşımın egemen olduğu bir anlayışa sahip olması amaçlanmıştır.⁴

Objektif ve sübjektif özellikleri ile tarih, aslî olarak modern tarih metodları ile millî tarihin incelenerek, resmî ideolojiyi meşrulaştıracak millî kimlik şuuru yaratmakla görevli idi. Bu noktada tarihin millî ve ideolojik boyutları önem kazanmaktadır. Atatürk için tarih, 19. yüzyıl Avrupa’sında da kabul edildiği şekli ile millî kimliğin tanımlanmasında kullanılması gereken temel vasıta idi. Nitekim tarih, dille birlikte Atatürk’ün millî ve çağdaş değerler üzerine bina ettiği Türk modernleşmesinin kültürel boyutunu teşkil etmiştir. Bu nedenle Atatürk’ün tarihe yaklaşımını “millî çağdaşlaşma projesi”ne bağlı olarak değerlendirmek gerekmektedir. İnkılâpların nihaî hedefini “çağdaş medeniyete ulaşma olarak tespit eden Atatürk, Osmanlının son yarım asrında gerçekleştirilen yetersiz ve dar kapsamlı ıslahatlarına karşı inkılâplara şumullü bir yaklaşımla millî ve lâik bir nitelik vermek istemiştir. Tarih Tezi de Atatürk’ün radikal kültür inkılâbının önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Çünkü ikame edilen yeni değerleri, tarihî perspektiften hareketle temellendirme ve açıklama ihtiyacı, aynı zamanda geleceğe yönelik güveni tesis eden millî tarih yorumunun teşekkülünü de gerekli kılmaktadır.

Çağdaşlaşmayı millî, lâik ve bilimsel bir çerçevede ele alan Atatürk, inkılâpların temeline millî kimlik ve kültürü yerleştirerek, hedefini çağdaş medeniyete ulaşmak olarak belirlemiştir. “Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel ve dileği olarak temin edeceğiz.”, “... yaptığımı ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrı (çağdaş) ve bütün mânâ ve eşkaliyle (şekilleriyle) medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir (ulaştırmaktır)...” diyen Atatürk, içtimaî heyetin de esasını millî kültürün

⁴ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.47.

oluşturduğunu ifade etmektedir.⁵ Millî kültürün ana unsurları ise tarih ve dildir. Nitekim Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin ismi, Atatürk'ün kültür ve kültürü oluşturan unsurlar hakkındaki düşünceleri açısından açıklayıcı bir özelliğe sahiptir. Çünkü Atatürk için dil milleti, tarih devleti, coğrafya ise vatani temsil etmektedir. Buradan hareketle tarihin Atatürk için bilimsel bilgi olmanın yanında millî bir mahiyet taşıdığı ve özellikle de millî devletin meşruiyeti açısından etkili bir role sahip olduğu söylenebilir.

2- Atatürk'ün Okuduğu Tarih Kitapları

Atatürk, çok okuyan, bundan dolayı da geniş kültürü olan bir insandı. Onun okuma alışkanlığı daha okul çağlarında pekişmiş. Harbiye yıllarında ise, kişiliği ile adeta özdeşleşmişti. Onun hem öğrenim döneminde hem de Cumhurbaşkanlığı zamanında okuduğu kitaplar, son derece ciddi, kültür ve siyaset için temel olan eserlerdi. Atatürk, bilgi hazinesini dolduran bu kitapları, ikinci veya üçüncü elden kaynaklarla ve başkalarının anlattığı nakli bilgilerle değil, doğrudan birinci derecede kaynak sayılabilecek eserlerden seçmiştir. Keza dikkatli bir okuyucu olan Atatürk, okuduğu eserlerde ilgisini çeken satırların altını çizer, kendi düşüncelerini, satır kenarlarına not eder ve dikkat çekerdi.⁶

Atatürk'ün sürekli okuduğu zengin kütüphanesi vardı. Bu kütüphaneye seçme kitaplar konulurdu. Bazı yabancı dilde yayınlanmış kitapların tercümesi yapılır ve elyazısı halinde kendisine takdim edilirdi. Atatürk, Ankara'dan İstanbul'a geldiğinde veya İstanbul'dan Ankara'ya döndüğünde, okuyacağı kitapları cephaneye sandıklarına koydurarak birlikte götürürdü.

Atatürk'ün okuduğu ve özel olarak işaret koyduğu kitapları incelendiğimizde, onun kişiliğinde üç ana noktanın ağır bastığını görürüz.

- a. Askerlik (askeri tarih)**
- b. İdarecilik (kanun ve örgütlenme)**
- c. Tarih, kültür ve uygarlık**

Atatürk'ün okuduğu kitaplar hakkında bir derleme yapmış olan Gürbüz D. Tüfekçi, 115 kadar kitaptaki, onun bizzat işaret koyduğu altını çizdiği ve dikkat

⁵ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.47.

⁶ Tahsin Akpınar, **Atatürk'ün Tarih Anlayışı**, İstanbul 1991, s.71.

çekilmesi gereken yerleri tespit etmiştir. Bu paragraflar ve işaretli yerlerdeki satırların bilgi ve anlam içeriği, Atatürk'ün kültür ve bilgi hazinesi hakkında olağanüstü aydınlatıcı bilgi vermektedir.

Ünlü İslâm tarih-coğrafyacısı Makdisi'nin Kalaidul-ikvan faza'il-i Al-i_Osman adlı eserinin, Osmanlıların kökeninden ve ilk Osmanlı padişahların askerlik meziyetlerinden söz edilen 24. sayfasındaki: “Çünkü, Allah'ın buyruğuyla, çoğunlukla zafer, vazifeli, askerlerin komutanlarına besledikleri sevgi ile kazanılır” ifadesini okuduktan sonra, metnin kenarına: “bu mesele cidden mühimdir, hem de öyledir” kaydını düşen Atatürk'ün, Türk askerinin kendisine gösterdiği sevgi ve onun da Türk askeri hakkındaki tavır ve takdiri, bunu çok açık bir şekilde göstermektedir.⁷

Atatürk'ün okuduğu kitaplar arasında idare ve siyasi örgüt ile ilgili kitaplar daha çok yer tutmaktadır. Cumhuriyet yönetiminin anayasal biçim kazanmasında Atatürk'ün kanun vaaz edici ve örgüt yasalarına yönlendirici bir rol oynamasında, okuduğu bu kitapların çok büyük etkisi olmuştur.

Mesela Bodrumlu Avram Galanti'nin 1341 (1925) yılında yayımladığı Hammurabi Kanunu adlı eserini okuyan Atatürk, eserin 7.sayfasında yer alan ve Hammurabi'nin adaletli yönetimi ile ülkesinin kalkınmasını anlatan bölümü dikkatle tetkik için, verilen bilgilerin öneminden dolayı, sayfa üzerine notlar düşmüştür. 9. sayfada yer alan “Sümer Aile Kanunu”na da ayrıca önem göstermiştir.⁸

Atatürk, Anadolu'da kurmayı düşündüğü cumhuriyet yönetiminin demokratik yapısı için, eski Yunan ve Roma tarihlerini incelediği gibi, yine eski Türk ve İslâm tarihlerini de okumuş, onlardan önemli sonuçlar çıkarmıştır.

Eski Romalıların karakterlerini de tahlil eden Atatürk, onların uğradıkları karakter değişikliklerini, barbar istilâsı, Katoliklik ve ihtilâllerin değiştirdiğini, yabancı istilalar nedeniyle Roma karakterinin derin bir başkalaşıma uğradığını ifade eden ayın eserin 16.sayfasındaki satırların yanına “Seciyenin Tadili”, “Türklük”, “Din” gibi sözcükler yazmıştır. Mensup olduğu Türk milletin karakterini tahlil ve tespit hususundaki dirayeti; onun okuduğu bu satırlardaki dikkatinde apaçık görülmektedir.⁹

⁷ Gürbüz d. Tüfekçi, **Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar**, Ankara 1983, s.354.

⁸ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.72.

⁹ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.73.

Atatürk'ün okuduğu kitaplar arasında eski Anadolu tarihi ile ilgili olanlar daha çok dikkati çekmektedir. O, Eski Yunan tarihinden daha çok Hitit, Lidya, Frigya, Suriye, Filistin ve Mezopotamya tarihlerine önem vermiş, okuduğu kitaplarda, bu devletlerin yönetim biçimleri ile kökten sorunlarına ve kaynaklarına ayrı bir dikkat göstermiştir.

Onun genel Türk Tarihi ve Türk hükümdarları hakkında, okuduğu kitaplarda yer alan bilgileri titizlikle incelediği görülmektedir. Ahmet Refik Altınay'ın “Büyük Tarihi-i Umumi” adlı eserinin I. cildinin 20. sayfasında yer alan Atilla'nın Anadolu'daki yağma seferine dikkati çekmiş ve bunun doğruluğunu şüphe ile karşılamıştır.¹⁰

Atatürk'ün okuduğu kitaplarda Türk tarihinin yanı sıra, demokrasi ve halkın siyasi yönetimleri ve dini konulara da ağırlık verdiği görülmektedir.

İsmail Şükrü'nün 1923'te yayınlanan Hilafet-i İslamiye ve Büyük Millet Meclisi adlı eserini okurken, 22.sayfasında yer alan: “Bir hükümete ait ve türlü işler varsa tamamının yerine getirilmesi hilafet makamına aittir. Çünkü en büyük imamlık olan Hilafet aynen hükümet demektir”. Yine aynı eserin 23. sayfasında yer alan: “bir şeyi kabul etmek, onun levazımınızda kabul etmek demek olduğuna göre, hilafetin gereği olan hukuk ve şariat vazifeleri de kabul edilmiştir” ibareleri ile buna benzer eserdeki pek çok yerler işaretlenmiş, sayfa kenarlarına özel işaretler konulmuştur. Buradan, Hilafetin kaldırılması hususunda Atatürk'ün kararlılığını sağlayan bilgilerle yeteri kadar dolu olduğu açıkça anlaşılmaktadır.¹¹

Yine Atatürk'ün, siyasi özgürlükten önce, okuduğu kitaplardan düşünce özgürlüğüne dair bilgi ve ilkeleri edinmiş olduğunu görmekteyiz. Onun Türk halkının demokrasi ile tanışması ve bu alanda halkın demokrasiye kısa sürede uyum sağlaması için verdiği çabalarda başarıya ulaşmasında okuduğu kitapların elbette büyük bir payı bulunmaktadır. Mesela Babanzade İsmail Hakkının 1913'te yayımlanmış olan Hukuk-ı Esasiye adlı eserini dikkatle okuyan ve kendi düşünce yapısına olduğu kadar, cumhuriyet döneminde uyguladığı demokratik hamlelere ışık tutan satırların altını dikkatle çizmiş, notlar düşmüş ve üzerinde özenle durmuştur.¹²

¹⁰ Gürbüz D. Tüfekçi, a.g.e., s.60.

¹¹ Gürbüz D. Tüfekçi, a.g.e., s.217-222.

¹² Tahsin Akpınar, a.g.e., s.75.

Atatürk'ün okuduğu bu kitapta daha buna benzer pek çok satır ve paragraf işaretlenmiştir. Bu titizlik ve dikkat, yepyeni bir devlet kurma ve onu demokrasi kurallarına göre yönetme arzusunu duyan idealist bir lider için düşünce yapısını belirleyen, besleyen düşüncelerdir. Bu bilgiler düşüncelere, bir de onun dehası eklenince, bir imparatorluk yıkıntısından, yepyeni bir cumhuriyet yönetimine geçmek güç olmamıştır.

3- Atatürk'ün Taktir Ettiği Tarihçiler

Atatürk, cumhuriyet idaresin kurulmasından sonra, kültürel faaliyetler arasında, en çok dil ve tarih üzerinde durmuş, bu konudaki çalışmaların kurumsallaşması hususunda büyük çabalar harcamıştır. Bu çalışmaları yaparken de, konunun uzmanı olan bilim adamları, tarihçi ve edebiyatçılarla yakın işbirliği halinde olmuştur. Tarihle ilgili çalışmalarında, sürekli yanında bulunan pek çok ünlü tarihçimiz vardır. Bunlar, hem kurumsal çalışmaları, hem de yazdıkları eserlerle, Atatürk'ün övgülerine erişmiştir.

Atatürk de onların çalışmalarını yakından takip etmiş, sevdiği eserleri bazen bir gecede okumuş Bazı çalışmaları da çok takdir etmiştir.¹³ Bir kısım tarihçi ve çevirmenlere bazı önemli eserlerin Türkçe'ye tercümesini de emreden Atatürk, bunları dosyalar halinde yanında bulundururdu.

Onun tarih çalışmaları sırasında çevresinde bulunan tarihçiler arasında Yusuf Akçura, Şemseddin Günaltay, Yusuf Hikmet Bayur, Afet İnan, Fuad Köprülü, Tevfik Bıyıkoglu, Hasan Cemil Çambel, Halid Edhem Eldem, Uluğ İğdemir, Şevket Aziz Kansu, Enver Ziya Karal, Ahmet Refik Altınay gibi tarihçileri sayılabilir. Bu sayıyı daha geniş tutmak mümkündür. Atatürk bu tarihçileri sürekli desteklemiştir. Bir çoğunu Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan aday göstererek, milletvekili yaptırmış, böylece onlarla Mecliste, Çankaya'da ve Ankara'daki sohbetli gece toplantılarında sık sık beraber olmuştur. Bunlardan Fuad Köprülü, 1935'de Atatürk'ün direktifi ile Kars milletvekili olarak meclise girmiş ve onun çevresinde bulunmuştur. Ayrıca Fuad Köprülü tarafından telif edilmiş olan "Türkiye Tarihi" adlı eserini bir hafta içinde okuyan Atatürk, çok takdir ettiği bu eser dolayısıyla Fuad Köprülü'ye gönderdiği mektupla şöyle kutlamaktadır:

¹³ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.76.

“Türkiye Tarihi”nizin, gönderilen, birinci kitabı büyük zevk ve istifade ile okudum, eser kıymetlidir, mühimdir. Bunu vücuda getirmek için sarfettiğiniz ve edeceğiniz mesaiyi takdir ederim. İhtisasınızın tecelli edecek eserleri millete, Cumhuriyete ifa olunabilecek hizmetlerin en kıymetlileri mertebesinde bulunacaktır.

İlim feyzine teşne olanlarla beraber müteakip kitaplarınızın intişarına intizar ederim efendim.¹⁴

Atatürk, Fuad Köprülü’yü kutlamakla kalmıyor ve zamanın Maarif Vekili Necati Bey’e de talimat vererek, Türkiye Tarihi’nin müteakip ciltlerinin bir an önce çıkarılması için, yazarına her türlü olanağın verilmesini emrediyordu. Keza aynı şekilde takdir ettiği bir tarihçi olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı’yı da Balıkesir milletvekili olarak meclise soktukten sonra onun, ilmi çalışmalarını daha iyi şartlarda sürdürebilmesi için pek çok kolaylıklar göstermiştir.¹⁵

4-Türk Ocakları

II. Meşrutiyetin ilânından sonra Osmanlı ülkesinde siyasal tümenin yanı sıra, dernek etkinlikleri büyük bir hız kazanmıştı. Yakın tarihimizde önemli bir kilometre taşı olan Türk Ocağı, Meşrutiyet ortamının hürriyetlerinden yararlanan azınlıklar ile diğer bazı grupların çeşitli adlar altında dernek ve parti kurmalarına karşılık bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu ocak faaliyetleri ile Osmanlı kozmopolit iklimi içerisinde Türk milliyetçiliğinin bilinçlenmesini gerçekleştiren bir hizmet görmüştür. Çağın gerçeklerine uygun olarak meydana gelen ihtiyaçtan doğan Türk Ocağı, zamanın yüksek öğrenim gençliğinin isteği ve gayretleri ile kurulmuştur. Politika ile uğraşmamaya büyük özen gösteren Türk Ocağı, önce fiilî bir fonemden geçmiş, daha sonra da resmî bir kuruluş haline gelmiştir. Bir süre sonra da, ocağın ideolojisini benimseyen İttihat ve Terakki ile birleşmiştir.¹⁶

1908’de kurulan Türk Derneği’nin 1912’de kendisini feshetmesi ve üyelerinin Türk Ocağına katılması ile iyice güçlenmiştir. İlk etkinlikleri, kurucular listesinde adları yer alan Askeri Tıbbiye 4. sınıf öğrencilerinden Mahmud, Refet, Edhem, Haşim, Celâl, Behçet, 3. sınıftan Hüseyin Fikret, Hüseyin Ragıb (Baydur); Muhsin, Neşet, Lütfi,

¹⁴ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.77.

¹⁵ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.77.

¹⁶ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye Siyasi Tarihi, 2. Meşrutiyet Dönemi**, İstanbul 1994, s.432-433.

Süleyman, 2. sınıftan ise Habib Efendiler ile öteki üyeler Remzi, Osman, Hüseyin Baki, Tevfik Fikret, Osman Senaî Beylerin çalışmaları ile başlayan Türk Ocağı, iktidarda bulunan partiye de destek olmaktadır. 1911 yılı içerisinde Ziya Gökalp, “Selanik’te yayınlanan, Genç Kalemler Dergisi’nde Türk Ocağını ve etkinliklerini destekleyen yazılar yazmaktadır. Ocağın kurulmasını sağlayan tıbbiyeli gençlere göre Ziya Gökalp’çi bir çizgide hedefe varmak için, “her türlü fırka ihtilâflarının fevkinde, her türlü siyaset dağdağalarının haricinde yeni bir cereyan doğmalıdır, çünkü siyasi partilerin Türkçülüğü, İttihat ve Terakki başta olmak üzere, Osmanlıcılık ve İslamcılık içinde kaybolmaktadır. Bu yeni akım, yalnızca fikri plânında kalmamalıdır. Bunun teşkilâtlanılmalıdır. Donanma cemiyeti kadar geniş olması gereken, bu ocağın amacı, yalnızca, milli ve içtimaî olmalıdır. Bütün ülkede Rumeli’de, Anadolu’da şubeler açılmalı, yurt dışında kolları bulunmalıdır. Türk ocağının amacını bu şekilde açıklayan 100 Tıbbiyeli: “Böyle bir cemiyetin temel taşlarını âli mektepler müdavim Türk gençlerinin maddi ve manevî fedakarlıkları ile atacağız” diyerek ilk bildirilerini yayımlamışlardı.¹⁷

Tıbbiyeli gençlerin bu teşebbüsleri, sonunda semeresini verdi ve bir çok aydının katılımı ile kurtuluş bildirisi 25 Mart 1912 günü Resmi mâkamlara sunuldu. Bu arada Türk Yurdu Cemiyeti ve dergisi de, Türk ocağı ile birleşti. Ziya Gökalp’in Selanik’ten döndükten sonra, Türk Ocağına girmesi, hem ocağı güçlendirdi, hem de İttihat ve Terakki ile Türk Ocağı’nın bağları daha sıkı hale geldi. Türk Ocağı bundan sonra, hızlı bir şekilde sosyal etkinliklere başladı. Ocak’ta, temsiller oynanırken, kooperatifçilik, milli iktisat ve yerli malı sevgisini aşılama çalışmaları yapıldı. Ocağın yayını olan Türk Yurdu dergisinde güncel ve kültürel konuları işleyen yazılar yazılmaya başlandı.

Türk Ocağı, bu tür etkinlikleri sergilerken, öte yandan İstanbul dışında şubeler açmaya başladı. İmparatorluğun önemli kültür merkezlerinden 28 kadar şube açan Türk Ocağı, 18 Mayıs 1913 tarihinde ilk kongresini toplamış, ilk yönetim kurulunda, Ahmet Ferid (Reis), Akçuraoğlu Yusuf (ikinci Reis), Mehmet Ali Tevfik (umumi kâtip), Dr. Fuat Sabit Bey (veznedar), görev almışlardı. Balkan Savaşından sonra ise, Hamdullah Subhi (Tanrıöver, reis), Akçuraoğlu Yusuf (ikinci reis), Halis Turgut (umumi kitap), Akil Muhtar (Özden) ve Dr. Hüseyin Ertuğrul Beyler yönetim kurulu üyeliklerine getirilmişlerdir. 1918 yılında teşkil edilen “Hars ve İlim Heyeti” ocağın yayını

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.433.

etkinliklerine büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu heyette Halide Edip Hanım (Adıvar), Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Şair Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmet Fuad ve Hüseyin Ali Beyler görev almışlardır. 1918’de yapılan ikinci Kongre’den sonra, ocak bünyesinde altı encümen (komisyon) oluşturulmuştur. Bunlar “Türkçülük ve Matbuat”, “Türkgücü”, “Köy teşkilâtı”, “Bakım”, “Neşriyat” ve “Sanayi” komisyonlarından meydana gelmekte idi.¹⁸

Türk Ocağı’nın Meşrutiyet Siyasi hayatı içinde doğuşu, büyük bir olay olmuştur. Arap, Arnavut ve azınlık derneklerinin etkinliklerine bir tepki olarak kurulan Türk Ocağı, büyük bir kütle tarafından destek görmüş, hızla gelişerek, ünlü yazar ve profesörleri bünyesine alarak, konferans yayın ve sohbet toplantıları ile Türk siyasal ve kültür hayatına büyük bir canlılık kazandırmıştır. 1913-1918 yıllarında iktidarı tek başına elinde tutan İttihat Terakki zamanında bir çok dernek kapandığı halde, Türk Ocağı, etkinliklerini aralıksız sürdürmüştür. Ocak politik bir nitelik taşımadığını siyasetle uğraşmayacağını, tüzüğünde açıkça belirtmişti. Ancak, İttihat Terakkinin hemen bütün üyeleri Türk Ocağı’nın merkez ve taşra örgütünde üye bulunmakta idiler. Ancak Türk Ocağı, kültürel etkinlikler açısından İttihat ve Terakki Fırkasına (partisine) nazaran daha başarılı olmuştur.¹⁹

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra ve İstanbul’un işgali sırasında Türk Ocaklarının etkinlikleri göze batmış ve ocağın siyasal bir partiye dönüşeceği haberi verilmiştir. Türk Ocağı’nın idari heyeti, bu haberleri kesinlikle yalanlamış olmasına rağmen, üzerindeki siyasal baskılar giderek daha çok arttığından, etkinliklerini tatil etmek zorunda kalmıştır. Ocağa üye bulunan bütün üyeler, İstiklâl harekâtına katılmak üzere Ankara’ya geçmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilânından sonra ise yeniden örgütlenen Türk Ocakları, 1931 yılına kadar etkinlikleri devam etmiş, bu tarihte yerini Halkevlerine bırakmış (1932), 1949 yılında ise yeniden açılmıştır.

5- Türk Tarih Kurumu

Çok dinli, çok milletli bir devletin yerine tesis edilen Cumhuriyet’in yeni ve millî bir devlet oluşu tarihin de milliliğini bir bakıma gerekli kılmakta idi. “Millet” kavramı üzerine oturtulan devlet, bu sebeple tarihe de dinî değerler yerine millî ve lâik

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.434.

¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.432.

bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Nitekim 1931 tarihli CHF Programı'nda millet "dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî içtimaî heyettir" şeklinde tarif edilmektedir. Bu tariftten de anlaşılacağı üzere tarih, tek bir "millî kimlik" yaratılarak, bu kimliği tarihî köklere bağlamakla mükellef kılınmıştır. Söz konusu mükellefiyet aynı zamanda tarihin Türk tarihi ekseninde incelenmesini de beraberinde getirmektedir. Üstelik dünya tarihinin millî tarih merkezinden ele alınması, 19.yüzyılda Batı tarih yazıcılığının takip ettiği bir usul olarak belirlemektedir.²⁰

Kültürün temel bir unsuru olmakla tarih, fikrî ve kültürel açıdan millî ve orijinal bir şahsiyet kazandırma ve bilinçlendirme işlevini yüklenmektedir. Kaynak ve konu itibarıyla millî unsurlar taşıyan tarih, millî karakterin kazandırılması ve millî birliğin tesisi açısından hayatî bir mevkie sahiptir. Tarih ilmine verilen bu istikamet milliyetçilik akımının neticesinde tarihçilerin millî tarihe yöneldiği modern tarihin gelişim çizgisine paralellik arz etmekte idi. Siyasî ve toplumsal şartların oluşturduğu mecburiyetler, tarih araştırmalarında ilmî metotların kullanılmasıyla birlikte son kademedede vesika ve verilerin millî süzgeçte geçirilmesini bilhassa Atatürk'ün tarihe yüklediği misyonun da bir gereği olarak zorunlu kılıyordu. Çünkü millî tarih, kültürel, siyasî ve ideolojik deliller sayesinde millî kimlik şuurunu ve millî birliği temin edebilecektir. Müşterek tarih, kültürel dokuyu pekiştirerek ortak kader ve belli bir görüş kazandıracaktır.²¹ Ayrıca millî görüş ve duygudan hareketle bir milletin yaratılması, çağdaşlıkla doğrudan ilişkili görülmektedir çünkü milliyetçilik, millî devlet ve millî kimlik, hedeflenen çağdaş medeniyetin gerekli kıldığı unsurlar olarak telakki edilmekte idi.

Atatürk'ün millî tarih anlayışı bütüncül bir özellik de taşımaktadır. Türk tarihinin, tarih öncesi devirlerine kadar uzanan bir genişlikte ele alınması öncelikle tarihî derinliğe sahip millî şahsiyetin ortaya çıkmasını sağlayarak millî kimliğe, tarihî süreklilik duygusu kazandırmaktadır. Osmanlı dönemini ihtiva eden kırılmalığa rağmen genel Türk tarihinin yazılması, Türk medeniyetini ve bu medeniyetin çağdaş medeniyete katkısını da gözler önüne serecektir. Türk milletinin kökleri, meydana getirdiği kültür ve medeniyetin özellikleri ve tarihteki yeri, bütüncül millî tarih anlayışı çerçevesinde yapılacak bilimsel çalışmalar sayesinde açıklığa kavuşturulacak ve hatta ispatlanacaktır ki bu hareket tarzı, Türk Tarih Tezi'nin en önemli çıkış noktasını

²⁰ Tahsin Akpınar, a.g.e., s.87.

²¹ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.48.

oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, sadece millî tarihle sınırlı olmayıp aynı zamanda dünya tarihine yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Çünkü tarihî olguları bütüncül bir tarzda ele almak, evrensel düşünce sistemini beraberinde getirmektedir. Dünya tarihine Türk tarihi noktasından yaklaşılması içeride millî kimlik ve millî güven duygusunun tesisi ile inkılâpların geçmişe dayandırılması, dışarıda ise Türklere yönelik menfi iddiaların çürütülmesi gibi hedefler gözetilmekteydi.²²

Atatürk'ün tarih anlayışının bir diğer özelliği hemen hemen bütün radikal inkılâplarda görülen rejimi temellendirme ve meşrulaştırma amacına yönelik olması idi. Sadece radikal inkılâplar değil her devlet yeni değerlere meşruluk kazandırma ihtiyacı içindedir. Atatürk de tarihin sosyal, kültürel, siyasî ve psikolojik fonksiyonları üzerinde durarak, inkılâplara tarihten mesnetler bularak millet seviyesinde inkılâpların kabulünü kolaylaştırmak ve inkılâpları bu vesile ile kuvvetlendirmek düşüncesinde idi.²³ Nitekim bu usul ile hem sosyal ve siyasî sıkıntıların önü kesilmek istenmiş ve hem de devlete ve millete millî bir kimlik kazandırmak hedeflenmiştir.

Atatürk'ün öncelikle, tarihe bugünü ve geleceği şekillendirmede önem atfettiği ve bu açıdan tarihin araştırılarak öğrenilmesini gerekli bulduğu görülmektedir. Fakat Atatürk, genel anlamının ötesinde tarihi, millî ve ideolojik olmak üzere iki boyutuyla ele almaktadır. Nitekim amaç ve esasları dikkate alındığında, Türk Tarih Tezi'nin de aynı perspektiften hareketle oluşturulduğu görülmektedir.

Türk Tarih Tezi, bazı tarihçiler tarafından 1928 yılında Atatürk ile Âfet İnan arasında geçen diyaloga dayandırılmaktadır. Bu görüş aynı zamanda Tarih Tezi'ni de tesadüfe bağlamak anlamına gelmektedir. Ancak Atatürk'ün, 1923 yılında Adana'da yaptığı bir konuşmada Anadolu'nun en eski sahiplerinin Türkler olduğundan bahsetmesi, Tez'in 1930'larda şekillenmediğini, yıllar öncesinde Atatürk'ün zihninde teşekkül ettiğini göstermektedir.

Ancak tarih araştırmalarına hasredilen bir kurumun tesisi yine tarih çalışmalarına hız verildiği yıllar içerisinde gerçekleşmiştir. Türk Ocakları ö.Kurultayı'nın 28 Nisan 1930 tarihli oturumunda Âfetinan, "Türk tarih ve medeniyetini ilmî surette tetkik etmek için hususî ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek

²² Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.49.

²³ Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, Bates, İstanbul 1980, s.468.

selâhiyetinin Merkez Heyeti'ne bırakılmasını" teklif eden bir önerge sunar.²⁴ Önergenin kabul edilmesi ile kurulan Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin Türk tarihi, dili ve kültürü üzerinde çalışmalar yapması kararlaştırılır ve 4 Haziran 1930 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlayan Türk Tarihi Tetkik Heyeti ilk faaliyet olarak orta dereceli okullarda okutulmak üzere tarih ders kitabını hazırlamıştır. 1930 yılında Türk Tarihi Tetkik Heyeti, Atatürk'ün katkılarıyla Türk Tarihinin Ana Hatları isimli bir kitap hazırladı ve bastırdı. Kitabın hazırlanışındaki amaç şöyle belirtilmiştir: *"Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara me haz (kaynak) olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkına böyle yanlış malumat alması Türklüğün kendini tanımasında benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapta istihdaf olunan (amaçlanan) asıl gaye bugün bütün dünyada tabîi mevkiiini istirdat eden (geri alan) ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk Milleti için millî bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır."*²⁵

Heyet, 1931'de Türk Ocaklarının kapatılmasıyla 15 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti olarak müstakil bir kurum haline getirilmiş ve kuruma ait bir de kütüphanenin tesisi gerçekleştirilmiştir. 1935'te ise Cemiyet'in adı Türk Tarih Kurumu olarak değiştirilir.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş amacı; Türk tarihini araştırmak, elde edilen sonuçları yayınlamak ve duyurmak amacı ile bilimsel tartışmalarda bulunmak, Türk tarihinin kaynaklarını araştırmak, Türk tarihini aydınlatmaya yarayan her türlü belge ve malzemeleri elde etmek için gereken yerlerde kazılar yapmak, yerli ve yabancı bilim kurumlarıyla işbirliği yapmaktır. Türk Tarih Tezi'nin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında büyük katkısı olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin başta gelen görevi Tez'in ilmî araştırmalar yoluyla süzgeçten geçirilmesi olmuştur.²⁶

Tarihin öğretilmesi konusunda da ders kitaplarının yazımını üstlenen ve Türk Tarih Tezi'nin tartışıldığı yerli ve yabancı ilim adamlarının iştirak ettiği kongreler tertip eden Cemiyet, arkeolojik araştırmaları desteklemiş, kazılar düzenlemiş ve tarih araştırmalarını ilmî çerçevede yürütülmesine öncülük etme düşüncesi ile ilmî bir

²⁴ Bayram Kodaman, **Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk**, Isparta 2001, s.97.

²⁵ H.Dursun Yıldız, "Atatürk ve Türk Tarihi", **II. Atatürk Sempozyumu**, c.2, s.732.

²⁶ Bayram Kodaman, a.g.e., s.95.

anlayışla hazırlanan Belleten dergisini yayımlamıştır. Bu dergi özellikle romantik tarih anlayışının yerine tarih araştırmalarına bilimsel ve profesyonel bir yaklaşım getirmiştir.²⁷

6- Türk Tarih Tezi ve Buna Bağlı Tarih Anlayışı

Bu arada devlet tarafından kabul edilen ve desteklenen Osmanlıcılık düşüncesi bilhassa Balkan Savaşlarına kadar etkisini sürdürmüş, Türkçülük ise daha ziyade kültürel mahiyette ele alınmıştır. Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sonunda, iflas eden Osmanlıcılık anlayışı, yerini milli şuuru merkeze alan bir yaklaşıma bırakmıştır. Nitekim Milli Mücadele, bizzat bu şuurun aksiyon boyutunu teşkil etmiştir. Atatürk'ün şahsında önderini bulan milli ideoloji Türk halkına dayanmakta, Misak-ı Milli sınırlarını vatan olarak kabul etmekte, ilham kaynağını tarihten ve manevi gücünü kültürden almaktaydı. İdeoloji, halk ve coğrafya arasında Atatürk'ün kurduğu ittifak neticesinde Milli Mücadele kazanılmış, akabinde yeni milli devletin temelini oluşturacak esaslar siyasi ve hukuki inkılaplar yoluyla tesis edilmiştir.²⁸

Yeni devletin ilk yılları “hale hakim olmak ve” istiklali sağlamak endişesi ile siyasi ve ekonomik faaliyetlere hasredilmiştir. Cumhuriyet tarihinin inkılap sürecini teşkil eden bu yıllar, radikal değişikliklerin aynı zamanda yerleştirilmesi ve yayılmasına yönelik politikalarında yürütüldüğü bir dönemdir. Söz konusu mecburiyetler sebebiyle tarihle resmi düzeyde meşguliyet 1930'ların başına kadar ertelenmiştir. Bu tarihlerden itibaren tarih kurumsal gelişime paralel olarak resmi anlayış geliştirme çerçevesinde ele alınmış ve milli mücadele döneminin hakim ve muzaffer anlayışını teşkil eden milliyetçilik ve milli şuur eksenin de bir gelişme kaydetmiştir. Milli şuur eksenli olarak gelişen ve cumhuriyet tarihçiliğinin istikametini tayin eden tarih anlayışı, müşahhas ifadesini Türk Tarih Tezinde bulmuştur. Tarih Tezi cumhuriyet ideolojisini güçlendirmek, Türk tarihinin dünya medeniyetindeki yerini ortaya koyarak dünya milletleri arasında Türk milletine şerefli bir yer temin etmek ve Anadolu'nun tarih boyunca ve gelecekte “Türk vatanı” olduğunu açıklamak ve savunmak amacına yönelik fikirler taşımaktaydı.

²⁷ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.52.

²⁸ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.61.

Atatürk, çağdaş devlet anlayışının milli yapı üzerine inşa edildiğini ve bu inşanın da tarihin yeniden yazımını gerekli kıldığını düşünüyordur. Nitekim 19.yy. Avrupa'sında, milli devlet ile birlikte milli kimlik esasına dayalı tarih yazıcılığına ve tarih eğitime uzanan bir süreç yaşanmıştır. Böylece 19. ve 20. yy.da milli tarih merkezli tarih tezleri ve tarih yazıcılığı millet unsuruna dayanan devletlerin temel yaklaşımını oluşturmuştur.²⁹

Türk tarih tezi de bizzat Atatürk tarafından, çağdaş devleti oluşturan unsurlar çevresinde milli ve ideolojik gayelere geliştirilmiş kültür ve eğitim politikalarının hakim temasını teşkil etmiştir. Atatürk'ün direktifleriyle Türk Tarih Kurumunun çalışmaları neticesinde oluşturulan ve ağırlıkla arkeoloji, antropoloji ve filoloji yardımıyla ispatına çalışılan Türk Tarih Tezi Türklerin hem çağdaş medeniyet ve hem de Anadolu ile tarih öncesi bağının ortaya çıkarılması esasına dayanmaktaydı. Türk Tarih Tezi'nin oluşumuna sebebiyet veren iç unsurlar, siyasi meşruiyeti temin etmek, milli kimlik şuuru kazandırmak ve milli şuurun güven hissi tesis etmektir. Türk Tarih Tezi, öncelikle milli esaslara dayalı yeni bir devletin ve radikal bir inkılabın ihtiyaçlarını karşılamaya matuf özellikler taşımaktadır. Bilhassa köklü değişimlere sahne olan yeni devletler, içinde tesis edilecek birliği, tarihi temellere dayandırmak mecburiyeti içindeler. Mevcut düzeni değiştiren inkılapçılar, hem yeni düzeni tanımlama ve açıklama ve hem de geçmişten yeniden muhakeme etme ihtiyacı ile tarihe müracaat ederler. Tarih, eski kurum, kimlik ve arayışlarının sorgulanmasını ve gerçekleştirilen yeniliklerin sembolize ettikleri ideolojinin tarihi temellere dayandırılmasını mümkün kılacak biçimde yeniden yazılır. Yeni siyasi ve toplumsal yapı, yeni ve farklı bir tarih şuurunu gerektirir ki, yakın geçmişten temsil eden dönemlerle girilen hesaplaşmada bu çerçevede değerlendirilmelidir. Siyasi, sosyal ve kültürel alanda yapılan radikal değişiklikler tarih sayesinde, hükümsüz kılınan yakın geçmiş yerine uzak geçmişten dayanaklarla rejimin meşruiyeti ile milli kimliğin benimsetilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye cumhuriyetinin siyasi ve toplumsal yapı itibarıyla Osmanlı devletinden tamamen farklı nitelikler taşıması, inkılapların uzak geçmişten hareketle temellendirilmesini gerekli kılmaktaydı. Bu sebep ile Osmanlı devleti tarihi ve toplumsal düzeni açısından tenkidi ve sınırlı bir ölçüde ele alınmıştır. Yeni sistemin bekası açısından Osmanlıdan istifade edilememesi tarihin zaman ve mekanını, Orta

²⁹ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.63.

Asya Türk tarihine kadar genişletmiştir. Nitekim Atatürk, Orta Asya'ya bilhassa milli kimliğin ve çağdaş medeniyetin beşiği noktasından bakarak "... bu milletin sala-i arzdeki genişliği nispetinde saha-i tarihte de bir derinliği vardır... Türkler 15 asır evvel Asya'nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyetine sahip olmuş birer unsurdur" ifadesini kullanmıştır.

Avrupa merkezli yaklaşımın Anadolu'nun Türklere ait olmadığı ve ikinci sınıf bir millet olduğuna yönelik iddiaları, Türk Tarih Tezi'nin bir diğer hareket noktasını teşkil etmektedir. Sanayi devrimi, kapitalist ve emperyalist politikalarla birlikte milliyetçilik fikrinin de beslediği ve 20.yy'ın ilk yarısında siyasi politikalar istikametinde gelişen ırkçı tutum, ırkların tasnifin dayanmaktaydı.³⁰ Beyaz, sarı ve siyah ırk olmak üzere yapılan tasnifte Türkler yıkıcı, barbar, soykırımcı özellikler taşıyan sarı ırka mensup ikinci bir millettir. ırkçı anlayış aynı zamanda antropolojik açıdan da pekiştirilmeye çalışılarak milletlerin karakterleri üst-alt tasnifine tabi tutulmuştur. Avrupalılar yani beyaz ırk medeniyetin sahibi olmak esasıyla üst sınıf, Türkler gibi sarı olanlar ikinci sınıfa, siyah ırk ise en alt sınıfa mahsustur. Dünyanın bu günkü medeni ve siyasi yapısını açıklayan ve yürütülen politikaların dayanağı olarak müracaat edilen ırkların tasnifi, bu çerçevede Türkler açısından Şark meselesi olarak ifade edilen ve siyasi kültürel bir özellik taşıyan politikaların mesnedini teşkil etmiştir, "gayri medeni ve tahrip edici bir unsur olan Türkler, Anadolu'nun hakiki sahibi değildir" anlayışı Sevr'inde çıkış noktasını oluşturmuştur.

Nitekim bu noktada Atatürk, Türklerin Anadolu'nun en eski sahibi olduğunu ve medeni unsurları bünyesinde taşıdığını ispat etmekle, Türkler ve Avrupalılar arasında bilhassa medeniyete dayalı bir bağ tesis edileceğini düşünüyordu. Dünya üzerinde "tek" bir medeniyetin kurucusu olarak kabul etmek batı medeniyetin temellerini Orta Asya'ya götürerek dünya tarihi ve medeniyeti içerisinde Türklere bilhassa belirleyici bir mevki sağlayacaktır. Ayrıca bu durum Atatürk'ün 10.Yıl Nutku'nda ifade ettiği gibi Türk milletinin büyük bir millet olduğunu medeni aleme tekrar öğretecektir. Bunu yaparken de yakın geçmişin menfi hislerinden ve dine dayalı köklü düşmanlıklarında iz taşımayan Türk tarihine uzanılmış, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine fazla yer verilmemiştir.

Söz konusu iç ve dış amiller, Türk Tarih Tezi'nin merkezi hatlarını ve istikametini belirlemiş ve tez temel iki nokta üzerinde odaklanmıştır.

³⁰ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara 2001, s.115.

1. Türkler beyaz ırktan olup dünya medeniyetine katkıda bulunan köklü ve medeni bir millettir.

2. Anadolu'nun en eski kavimlerinin Türk olması sebebiyle Anadolu bir Türk vatanıdır.

Böylece, hem milli kimlik şuuru yaratmak ve siyasi rejimi meşrulaştırmak hem Anadolu'nun Türklere aidiyetini açıklayarak bu hususta ortaya atılan iddiaları hükümsüz kılmak ve hem de çağdaşlaşmanın aslına dönüş olduğu düşüncesi geliştirerek batı ile karşılıklı müspet bağlar tesis etmek mümkün olacaktır.

Bu haliyle romantik, pozitivist ve idealist yaklaşımlar içeren Türk Tarih Tezi'ni savunduğu argümanlar şu şekilde sıralanabilir.³¹

1. Medeniyet, brakisefal ve beyaz ırk tarafından Orta Asya'da kurulmuştur.

2. Türkler, brakisefal ve beyaz ırktan olup ana yurtları Orta Asya'dır.

3. İlk medeniyetin yaratıcısı olan Türk'ler iklim değişikliği sebebiyle dünyanın muhtelif yerlerine göç ederek medeniyetlerine yeni yerleştikleri bölgelere götürmüşlerdir. Böylece medeniyet dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır.

4. Anadolu'nun ilk halkı olan Hititler Orta Asya'dan gelen ve bizim atalarımız olan Türklerdir.

Türk Tarih Tezi ile tarih “süreklilik” anlayışı içinde ele alınarak bütüncül bir Türk Tarihi yaklaşımı ortaya konmuştur. Dünya tarihinde de merkeze yerleştirilen Türk tarihi, millet temeli üzerine inşa edilmiştir. Türk milleti ise Türkiye de yaşayan ve soy farkına rağmen aralarındaki siyasi, dil, ahlaki, tarihi ve yurt birliğini tesis edildiği insanların tamamını ihtiva etmektedir.

Türk Tarih Tezi, cumhuriyet ideolojisine toplumun her kademesinde hakim kılmayı temin edecek bir tarih anlayışı çerçevesinde geliştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi tarih anlayışı inkılapların nihai hedefini teşkil eden milli çağdaşlaşma projesini esaslarını baz alarak kültürel zemini şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim dini değerleri, siyasi ve toplumsal hayatın merkezinden çıkartarak yerine milli, laik ve bilimsel yaklaşımları etkin kılmak, Türk Tarih Tezi'nin de İslam öncesine uzanan Orta Asya ve tarih öncesi Türk tarihi merkezli arkeolojik ve antropolojik çalışmalara dayalı bir yaklaşımı ele alınmasında belirleyici olmuştur. Böylece tarih laik yapının dünyevi

³¹ Bayram Kodaman, a.g.e., s.99.

köklerini sunma imkanı vermiştir. Tarih tezi gerçekleştirmek istenen milli güven ve gurur duygusunu ise, batı ile tarihi bir bağ kurmak sureti ile Türklerin, çağdaş medeniyetin nüvesini teşkil eden gelişmeleri kaydeden bir millet olduğu fikrine dayandırmaktadır. Nitekim batı emperyalizmine karşı “bağımsızlık” mücadelesinin öncülüğünü yapması ve Avrupalı olmayan milletlere “çağdaş medeniyet” yolunu göstermesi Türk milletinin milli şahsiyet ve kabiliyetlerinin bir neticesidir.³² Türk Tarih Tezi, konu seçimi bilimsel metotların tatbiki ve tezin müdafaası hususunda bazı sınırlılıklar ve yetersizlikler içinde olabilir. Ancak tezi, geleceğe ipotek koyan bir yaklaşım yerine müteakip tarih araştırmalarına ivme kazandıracak bir başlangıç noktası kabul etmek daha uygun olacaktır. Zira tez, tarih araştırmaları ve bilimsel organizasyonlarla perçinlenmeye veya bertaraf edilmeye açıktır. Fakat düşünce ve amaç zaviyesinde hala milli tarih yaklaşımının bugünün dünyasında küreselleşmeye rağmen geçerliliğini devam ettirmesi, tezin, milli tarihi belirli dogmalardan kurtaracak bir istikamet belirlenmesi noktasında benimsenmesini de beraberinde getirmektedir.³³

Türk Tarih Tezi, evrensel boyutuyla, Türk ulusuna dünya uygarlığı içinde bir yer bulma; ulusal boyutuyla da Türklere ulusal bir bilinç verme çabasının bir ürünüdür. Toplumun Türklüğü ve devrimleri benimsenmesi sürecinde tarih de kullanılmıştır. Tez bir bakıma batılı görüşlere karşı savunma amacı taşırken; ülke de ümmet psikolojisinden ulus bilincine ulaşmada ve türkün Türklüğe ve Anadolu’ya sahip çıkmasını amaçlayan bir tez olarak yorumlamak gerekir. Bu yapılırken aşırılıklara kaçıldığını inkar etmek objektifliğe sığmaz. Öte yandan tezi, günün şartlarında ulus olmanın verdiği bir heyecanla aşırıya kaçması doğal karşılanabilecek bir teoriler bütünü şeklinde değerlendirmek doğru olur.

7-Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları ve Tarih Eğitimi

a. Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eğitimle ilgili yapılan toplantılarda yeni düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir. Ancak özellikle tarih ve tarihçilik alanında çalışmaların yoğunlaşmaması sebebiyle önceleri meşrutiyet döneminde okutulan ders kitaplarının okutulmasına devam edilmiştir. 1928-1930 yıllarında tarih alanındaki

³² Taner Timur, a.g.e., s.325.

³³ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t., s.65.

alışmalara hız verilmesiyle ortaöğretimde okutulacak olan ders kitapları oluşturulmuştur.Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından 1939 yılına kadar ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitapları şunlardır:

- Tarih-i Umumi
- Türkiye Tarihi
- Türk Tarihinin Ana Hatları
- Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısıml
- Dört Ciltlik Tarih Kitapları
- şemsettin Günaltay'ın Tarih Kitapları olarak gösterilebilir.

Ders kitaplarının içerikleri ise şu şekildedir:

I-Tarihi Umumi

1931 yılındaki kitaplar hazırlanıncaya kadar Ali Reşat Bey'in "Umum-i Tarihi" ok yaygın bir tarih ders kitabı olarak kullanılmıştır.Bu kitap, aslında Ali Reşat Bey'in Meşrutiyet Döneminde yazdığı umum-i tarihlerin biraz değiştirilmesi ve kısaltılması, kimi yerlerde de yeni bilgiler verilmesi yoluna gidilmesi yoluyla ortaya çıkan bir eserdir o nedenle de kitap önemli lde Fransız ders kitaplarının ve Fransız görüşünün etkisindedir. 1923 basımı "Tarih-i Umumi" de Hunların, Türklerin, Moğolların, Tatarların siyasi tarihleri, bulundukları coğrafyada daha önce bulunan devletler Çin kaynaklarından yararlanılarak aktarılmıştır.Devletlerin geçim kaynakları, ne kadar barbar görünürse görünsünler verdikleri sözlerin doğruluğu, çocuklarını nasıl terbiye ettiklerine dair bilgiler yer almaktadır.Ancak seneler geçtikçe eski kitapların milliyet ve halkçılık esaslarına uygun olmak üzere bir dereceye kadar ıslah edilmeye çalışıldığı veyahut bu esaslara göre yeni kitaplar yazılmaya uğraşıldığı görüldü.Fakat bu kitapları yazanlarda itiraf etseler gerekir ki yapılan tadiller ve ıslahlar asıldan ziyade şekle, ruhtan ziyade maddeye ait idi.Bu noktadan itibaren Cumhuriyet Döneminin tarih ders kitapları yazılmaya başlanılmıştır.Böylece yeni rejimin görüşleri ders kitaplarında yer almaya başlamıştır.

II- Türkiye Tarihi

1924 yılında ilk olarak Arap harfleriyle basılan kitap, Hamid ve Muhsin tarafından yazılmıştır.1924-1929 yılları arasında tarih ders kitabı olarak okutulan Türkiye Tarihi, Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Dairesinin 30/9/1929 tarihli

emriyle 10.000 adet basılmıştır. Toplam olarak 766 sayfadan oluşan kitabın yazarları Hamid ve Muhsin kitabın yazılışında farklı yöntemler uyguladıklarını belirtmektedirler. Kendileri, tarihi olayları açıklamak için şahıslardan, şahısların etrafında dönüp durmaktan kaçındıklarını olayları, neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek bilimselliğe yaklaştıklarını vurgulamaktadırlar. Osmanlı Vakanüvislerini eleştirmekte ve olayların gerçek nedenlerini ifade etmediklerini belirtmektedirler. Amaçlarının, “Eski Vakanüvislerin yaptığı gibi ve son zamanlara kadar yazılan Osmanlı Tarihlerinden birçoğunda görüldüğü veçhile bütün vakıa ve hadiseleri şahıslar etrafında toplamak ve her şeyi bunların muvaffakiyeti şeklinde göstermekten bilhassa içtinat ettik” şeklinde ifade etmişlerdir.

III- Türk Tarihinin Ana Hatları

Okullarda okutulmakta olan tarih kitaplarındaki “Türk Tarih Tezi” yeterli görülmediği, ancak Türk tarih öğretmenlerine, münevverlere ve dünya ilim âlemine Türk tezinin dayanağını ilmi bir surette ifade etmek lüzumunu göz önüne alan Türk Tarih Kurumu, bu maksatla “Türk Tarihinin Ana Hatları” adıyla büyük bir eser hazırlamaya karar vermiştir.³⁴

“Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabı 1929 yılında Atatürk’ün emri ile yazılmaya başlanmış olup önce Türk Ocağı Tarih Heyeti sonra Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve nihayet Türk Tarih Kurumu üyeleri tarafından kaleme alınmıştır. Atatürk çalışmalara bizzat katılmıştır.

Bu kitabın yazılması hususunda Afet İnan Atatürk’ün “Türklerin cihan tarihindeki hakiki yeri ve medeniyet alemin de ki rolü ne olmuştur?” sorusuna cevap vermek amacıyla yazılmaya başlandığını belirtir. 1930’da Türk Ocağı içinde kurulan Türk Tarih Heyeti içinde çalışmalarını sürdüren, 1931’de Türk Tarihini Tetkik Cemiyetinde yer alacak olan seçilmiş üyelerden sadece parti üyesi olan Afet İnan Hanım ile ancak 2 yıl sonra meclise girecek olan Yusuf Ziya Bey dışında hepsi Meclis üyeleridir. Mustafa Kemal, cemiyetin bazı üyelerinde çok kısa bir süre içinde bir Türkiye Tarihi yazmalarını istemişlerdir.³⁵ Kitabın 1. cildi 1930 yılında tamamlanmış ve 100 adet basılarak incelemeleri için bilim adamlarına dağıtılmıştır.³⁶

³⁴ Muzaffer Göker, “ Türk Tarih Kurumunun İlmi ve İdari Faaliyetleri”, Belleten, C. 11, S. 5, Ankara 1938, s. 13

³⁵ Büşra Ersanlı Behar, İktidar ve Tarih, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 103

³⁶ Afet İnan ve Kurul, Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul 1930, (Kitap XIV+606, A-F Bibliyografyadan oluşmaktadır. I cilttir. Kitabın başlığının altında şu satırlar yazılıdır. “Türk Ocağı, Türk Tarih Heyeti

Bu eser daha sonra yayınlanacak ders kitaplarına rehberlik ve kılavuzluk edecek ön çalışma olarak kabul edilmiştir.

IV- Türk Tarihinin Ana Hatları (Methal Kısmı)

Türk Tarihinin Ana Hatları'nın yalnızca yüz nüsha bastırılması, bu eserin henüz yetersiz olduğundan pek fazla yayılmasının istenmediğini düşündürse de, belki de eserdeki fikirlerin biran önce yaygınlaşması istendiğinden olsa gerek hemen bir yıl sonra 1931'de Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısım başlıklı bir kitap bastırıldı.³⁷ Yine İstanbul Devlet Matbaasında 90 sayfa olmak üzere otuz bin nüsha bastırılıp, okullarda yardımcı ders kitabı olarak gönderildi. Bütün okullarda satışa sunulan ve her yaşta öğrencinin okuması istenen bu kitap, Türk Tarihinin Ana Hatları'nın bir bölümü değil, onun çeşitli kısımlarının özetlenmesiyle yeniden oluşturulmuş yeni bir baskısıdır. Bu eserin yazılış amacı “asırlarca pek çok haksız iftiralara uğramış, ilk medeniyetlerin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkâr olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihi hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktadır.”³⁸ şeklinde belirtilmiştir.

Türk Tarihinin Ana Hatları'ndan bazı belirgin farklara sahip olan Methal Kısmı tarih öncesi ve eski çağlardaki genel dünya tarihini dışarıda bırakıyor ve böylelikle diğer uygarlıkların Türklük üzerindeki etkilerini göz ardı etmiş oluyordu. Bu 90 sayfalık Methal Kısmı eski Türkleri eski Türklerin kökenlerini, anavatanlarını ve göçleri ele almaktadır. Bir-iki sayfada eski medeniyetler ele alınmıştır. Osmanlı siyasi varlığına kitapta hiç değinilmemiştir.

Kitapta ilk olarak eski Türkler, Türklerin anayurdunun sınırları, anayurttan göç nedenleri, dünyada ilk medeniyetleri kurdukları iddia edilen Sümerlerin ve Mısırlıların Türk olduklarını ispat etme çabaları görülür.

1931 Yılı Lise Tarih Kitapları

1931 yılına kadar okullarda okutulan ders kitapları, konular bir miktar değişmişse de genelde Osmanlı öğretiminin bir devamı sayılmaktadır. Türk Tarih

Azalarından Afet Hanım ile Mehmet Tevfik, Semih Rifat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin Vasıf, Yusuf Ziya Beyler tarafından iktifat, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür.” Bu satırların altında da “ Türk Tarih Heyeti'nin başka azalarının ve mevzu ile alakalı zatların mütalaa ve tenkit nazarlarına arz olunmak üzere yalnız 100 nüsha basılmıştır. Kitabın sonunda kitabı tanıtan bir kaynakça bulunmaktadır. Bu kaynak kitaplar ikinci elden kaynaklar olup kitaplardan sadece İbn Nedim'in “ Kitab-ül Fihrist” isimli eseri birinci elden kaynaktır.

³⁷ Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 12

³⁸ Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 73

Kurumu, kuruluşundan hemen sonra resmi tarih görüş niteliğindeki Türk Tarih Tezi'nin ders kitaplarına uyarlanmasıyla görevlendirilmiştir. 1931 yılı sonbaharına yetiştirilmek üzere 13 kişilik bir komisyon tarafından yazılan dört ciltlik lise tarih kitapları 1931 yılında basılarak, öğretimin hizmetine sunuldu. Bu kitaplar Türk Tarih Tezi çerçevesi içinde yazılmıştır.

1931 yılındaki tarih kitapları Türk Tarihinin Ana Hatları isimli kitabın tamamen genişletilmiş halidir. Bu kitaplarla öğrencilerde iyi bir tarih bilinci oluşturmak kadar, inkılapların geniş halk kitlelerine ulaşması amaçlanmıştır.

Kitapların dört cildi için yazılan ortak “Mukaddime” de “1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu husumet duygusu ile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca İslamlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş mecralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk ve İslam müverrihleri de Türklüğü ve Türk Medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar. İslamlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmayı ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti ve cibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlıcılık cereyanı da Türk adının anılmaması, milli tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu saflardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amel halinde diğerlerine eklendi. Bütün bu menfi cereyanlar tabi olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumları ile müradif tutulması an'anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi. Türk Tarihinin, inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatleri ile meydana çıkarabilmek tarih tedrisatından bu boşluğu doldurabilecek”³⁹ kitap hazırlamak biçiminde vurgulanmıştır.

1931 yılındaki tarih kitapları Türk Tarihinin Ana Hatları isimli kitaptan genişletilmiş halidir. Diğerlerinde olduğu gibi bu ders kitaplarını tek tek ciltler halinde incelemek gerekir.

Tarih I

Lise 1. sınıfta haftada iki ders okutulmak üzere hazırlanmış bu kitapta “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” konuları işlenmektedir. 384 sayfa süren I. ciltte,

³⁹ Tarih I, Tarihten Evvelki Zamanlar, İstanbul 1931, s. VI, Tarih II, Orta Zamanlar, İstanbul 1931, s. V, Tarih III, Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi, İstanbul 1931, s. V, Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul 1931, s. V

kronoloji cetveli ve indeksten başka sayfalar içine serpiştirilen renkli ve özel sayfa numarası verilmeyen kuşe tabloların dışında, 71 sayfalık yine kuşe olmak üzere ek resimlerden ve 22 tane katlanarak kitabın sonuna yerleştirilmiş büyük haritalardan meydana gelmektedir.

Tarih I'ın başlangıcında yer alan “Beşer Tarihine Giriş” adlı üniteye dünyanın ve insanlığın ortaya çıkışı, ırklar ve tarihi devirler anlatılmaktadır. Türk Tarihi ve Medeniyetine 28 sayfalık bir giriş yapıldıktan sonra ilk çağ uygarlıklarına yer verilmektedir. Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika uygarlıklarının hepsine birden yer verilmekte ve ayrıntılı bir biçimde işlenmektedir. Bu anlatım tüm Uygurların Türklerle bütünleştiği biçimindedir.

Kitabın genelinde coğrafi bölgelerdeki göçlerle başlayan Türk etkisi, teferruatlarla anlatılmıştır. Ayrıca Türk ırkının ne kadar köklü bir geçmişe, ne kadar güçlü ve üstün bir medeniyet yapısına sahip olduğu lise öğrencilerine aşılarmaya çalışılmıştır. Çin, Hint, Mısır, Mezopotamya gibi bütün medeniyetleri yaratanların Türkler olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır.

Tarih II

Lise II. Sınıfta haftada iki ders saati okutulmak üzere hazırlanan bu cilt, “Orta Zamanlar” konularını kapsamaktadır. Daha çok Türk Tarihi ağırlıklı olan kitap, kronoloji cetveli ve indeksle birlikte toplam 400 sayfadır. Bunun dışında sayfa aralarına yerleştirilen, kuşe ve renkli 8 tablo, 77 sayfada 119 kuşe kağıt resim ve katlanarak konmuş 49 büyük ve renkli harita kitabın sonuna yerleştirilmiştir.

Ortaçağ Türk Tarihinin anlatıldığı bu kitapta günümüz tarih eğitiminin önemli sorunlarından birini oluşturan “Avrupa merkezli tarih anlayışının ürünü olan ve ilk, orta, yeni ve yakın biçimde terimlendirilen günümüzde Avrupa’da bile artık dile getirilmeyen, Avrupa dışı dünyalar için hiçbir zaman ölçü olmamış”⁴⁰ çağ kavramı üzerinde açıklamalarla başlar.

Türk İmparatorluğu (Tukyu) üzerine yazılar sekizinci bölüm, Türklüğün tarihte ilk kez ismiyle belgelendiği altıncı yüzyılı kapsadığından çok önemli bir bölümdür.⁴¹ VI. yüzyıla kadar Türk Devletlerinin varlığının bilindiği ancak çinileşmiş isim

⁴⁰ Salih Özbaran, “Liselerde İzlenen Tarih Kitapları”, Türkiye’nin Ders Kitapları: Orta Öğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım, Hazırlayanlar; Şeyda Ozit, Nilüfer Topan, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları: 5, İstanbul 1991, s. 138

⁴¹ Behar, a.g.e., s. 113

kullandıkları (Tukyu) Devleti adıyla anıyorlardı. Bu ad Türk kelimesinin Çinceleşmiş şekline başka bir şey değildir. Demek ki o zamana kadar tarih sahnesinde türlü türlü adlarla görünmüş olan Türkler VI. asırda asıl kendi adlarıyla meydana çıkmışlardır.”⁴²

Tarih II’ nin önemli bir özelliği “İslâm Tarihi” bölümünü önemli bir diliminin Atatürk tarafından yazılmış olmasıdır.⁴³ İslâm’ın doğuş yılları Arap dünyasının genel bir tablosu, Kur’an, vahiy, halifelik ve diğer dinsel-siyasal ve askeri olaylar işlenmiştir.

Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi)

Lise III. sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere yeni ve yakın zamanlara ayrılan bu cilt, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan, Sevr Anlaşması ile parçalanışına dek geçen tarihsel süreci kapsamaktadır. Diğer ciltler yaklaşık olarak dört yüz sayfadan oluşurken, bu cilt iki yüz sayfadan mevcuttur. Kitabın sonunda 123 kuşe sayfada toplam 195 resim ve 19 katlanmış harita mevcuttur.:

Dikkati çeken en önemli husus bu kitabın Osmanlıyı koyu bir şekilde eleştirmesidir. Yazılış amacı olarak “Türk Tarihinin inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün hakikatleri ile meydana çıkarabilmek (...), bütün bu menfi cereyanlar tabi olarak mektep programları ve mektep kitapları üzerine dahi tesir gösterdi ve Türklüğün çadırı, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumları ile müradif tutulması ananesi mektep kitaplarımıza kadar girdi”⁴⁴ denilmektedir. Açıklamalarda Türklük konusundaki yanlışlıkları düzeltmek, eksiklikleri gidermek için böyle bir kitabın yazıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş devri anlatılırken; “ Osmanlı Devleti’ni tesis eden ve sonradan Osmanlı namını alan Türklerin nereden ve ne zaman Anadolu’ya geldikleri henüz ilmi bir surette tespit edilmiş değildir. Bu Türk aşiretinin de bütün Türkler gibi Orta Asya’dan İran yoluyla garba ilerleyerek aşiret reisi Ertuğrul Bey’in emri altında Anadolu’ya gelip yerleşmiş olduğu rivayet edilmektedir. Osmanlı Hükümdarlarının Oğuz Han’a kadar giden bir silsilenameleri varsa da bu sonradan uydurulmuş bir seceredir”⁴⁵ ifadesine yer verilmiştir. Böylece aşırı ırksal açıklamalardan kaçınılmak istenmiş ancak Osmanlı Devleti’ni kimlerin kurduğu belirsizlik içindedir. Anadolu’daki

⁴² Tarih II, s. 46

⁴³ Uluğ İğdemir, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1973, s. 8

⁴⁴ Tarih III, (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi), İstanbul 1931, Mukaddime, s. 1

⁴⁵ Tarih III, s. 1

Türk aşiretlerinden bahsedilirken Orta Asya'dan göç ettikleri yazılmış ancak doğrudan bağ kurulmamıştır. Oysa aynı kurum tarafından yazılan Tarih I'de milattan önce kurulan Hunların, daha sonraki dönemlerde Hititlerin, Göktürklerin, Sümer ve Çinlilerin Türklüğü rahatlıkla ilmi olarak açıklanmıştır.

Osmanlı Beyliği'nin Bizans karşısındaki başarılarının nedeni, “ Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan maada, Bizans Devleti'nin o zamanlar tereddiye uğrayarak artık vilayetlerinde hakim olan Tekfurların (Feodal Beylerin) merkezle sıkı irtibatları ve kendi aralarında tesanüt olmaması ile ve idareleri altında bulunan halkın emniyet ve refahını temin edememeleri ile izah olunabilir”⁴⁶ şeklinde gösterilirken Türklerin Bizans karşısındaki başarılarının nedeni Bizans'ın kendi iç yapısına dayandırılarak, bozulmuş olan toplum ve yönetim yapısıyla açıklanmaktadır. Osmanlıların, Rumeli'yi daha kolay zaptetmeleri ve uzun süre yönetmeleri; “ Osmanlı Türklerinin Balkanlara geçişinden önce, Balkan Yarımadasının milattan önce Traklar ve milattan sonra da Hun, Avar ve Bulgar istila ve muharecetlerine sahne oluşunun yanı sıra Rusya'dan gelen değişik isimli Türklerin işgallerinden kaynaklanır”⁴⁷ olarak gösterilmektedir.

Devşirme sistemi; “ Yeniçerilik için çocuk vermek yalnız Hristiyanlara tahsil edilmişti. Hemen bütün ahalisi Türk veya gayri Türk Hristiyanlardan terakküp eden Rumeli'de miktarca az olan Müslüman Türk fatihlerinin böyle bir tedbire müracaatları pek tabidir. Nitekim bugünün Fatih milletleri olan İngilizler, Fransızlar da buna benzer bir usul takip ederek yerli Hintlilerden, Cezayir ve Tunuslulardan, zencilerden asker devşiriyorlar”⁴⁸ cümleleri ile izah edilerek, bu sistemin haklılığını ortaya koymak için kitabın yazıldığı yıllardaki Avrupa sömürgelerine değinilmiş ve karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in Kanunnamesi için; “Sultan Mehmet Kanununun siyasi ve ahlâki nokta-i nazarlardan çok şayan-ı dikkat olan maddesi şudur: “ Ve her kimseye evladında saltanat müesser ola, Karındaşlarını nizam-ı alem için katletmek münasiptir; ekser ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla amel olalar.” Vakı-a şark ve garb devletlerinde hükümdarların kardeş ve oğullarının, taç ve taht davasıyla kıyımları az olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin henüz bir buçuk asırlık hayatında bile bu nevi vak'alar olup

⁴⁶ Tarih III, s. 3

⁴⁷ Tarih III, s. 12

⁴⁸ Tarih III, s. 22-23

geçmiştir; hatta Yıldırım Beyazıt'ın tahta çıkacağı sıralarda kardeşi Yakup Çelebi öldürülmüştür; fakat böyle şedit ve gaddar hükmü havi bir kanun maddesi tedvin olunmamıştı”⁴⁹ denilerek alışagelmedik bir yorum yapılmıştır.

Osmanlı Türklerinin, evvelce mağlup ettikleri gayrimüslim garp kavimlerinden askeri usul ve nizamlar öğrenmek, askerlerin Frenk muallimleri tarafından talim ve terbiye ettirmek gururuna dokunuyordu”⁵⁰ şeklinde yer verilerek Osmanlı Devleti'nin yıkılış sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sebeplerinden sonra Tanzimat ve Islahat Fermanları, I. ve II. Meşrutiyet dönemleri ve önemli siyasal olaylarına yer verilip Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle konular sona ermiştir.

Kitap, Osmanlı Devleti'ne eleştirel açıdan yaklaştığı gibi, Osmanlı Tarihi bölümlere ayrılmıştır. Bu durum günümüz ders kitaplarında da hakimdir. İçindekiler bölümü açısından 1924 yılında yazılmış olan Türkiye Tarihi adlı kitaba oldukça benzemektedir. Osmanlı, kültür ve uygarlığına yeri geldikçe değinilmiş ancak farklı bir konu ayrılmamıştır. Tarih, devlet adamları etrafında cereyan etmiştir.

Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti)

Türkiye Cumhuriyeti üzerine olan bu dördüncü ciltte 374 sayfa konu anlatımı vardır. Genel itibariyle İstiklâl Savaşı, inkılâpların amaçları bu esnada karşılaşılan güçlükler hakkında bilgi vermektedir. Kitapta kronoloji cetveli ve indeks yanı sıra kuşe kağıt olarak 152 sayfa da 176 resim ve katlanarak yerleştirilen 12 harita mevcuttur.

b. Atatürk Dönemi Tarih Eğitim Anlayışı

Atatürk dönemi tarih ders kitapları incelendiği zaman dönemin eğitim anlayışı her yönüyle kendini göstermektedir. Cumhuriyet dönemi eğitim politikamız dört ana devreye ayrılarak incelenmişse de, tarih öğretimi ilk iki dönem içerisinde farklı yapı gösterdiği için, bu iki dönemi ele almakta fayda gördük. Bunlar, 1923-1938 millileştirme politikası ile 1938-1950 arasında görülen humanistleştirme politikalarıdır. Birinci dönem, adından da anlaşıldığı üzere, eğitimde milliliği ön planda tutan, bakış açısı milli olan bir eğitim politikasıdır. Cumhuriyetin henüz yeni kurulduğu, eğitim-

⁴⁹ Tarih III, s. 27-28

⁵⁰ Tarih III, s. 194

öğretim müesseselerinin temellerinin atıldığı, milli kültürümüzü ortaya koyma gayretlerinin yoğun olduğu dönemdir. Ulu önder Atatürk'ün tarih öğretimi ile doğrudan ilgilenmesi, daha sonraki çalışmaları bizzat takip etmesi 1928 yılı başlarına rastlamaktadır. Bu sırada okuduğu bir tarih kitabında Türkler aleyhinde bazı ifadeler görmesi, Türk Ocağı'na bağlı olarak kurulan “Türk Tarih Heyeti”ne Türklerin dünya üzerindeki yeri ve oynadığı mühim rolü ortaya çıkarmak üzere “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı (1930) bir eser hazırlamaları için emir vermiş, bu çalışmaları takip şöyle dursun, çalışmalara bizzat iştirak etmiştir. Hazırlanan bu eserde: milli tarihimizin temeli daha öncelere gitmekte ise de, Ziya Gökalp'in “Türkçülük” ideali, milli tarih görüşümüzün temel dayanağı olmuş ve milli tarih görüşümüz 1930 da Türk Tarih Tezi olarak ilim alemine sunulmuştur. Bu tarih heyetinin çalışma istikameti, şöyle tanımlanmaktadır : “Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve şumullü medeniyetlere de sahip olmuştur.⁵¹ Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır”. İşte bu görüş ve arzuya paralel olarak, bizzat Atatürk'ün emirleri ile okullarımızda ders kitabı olarak okutmak üzere dört ciltlik bir tarih serisi “Türk Tarih Tetkik Cemiyeti” tarafında hazırlanmıştır. 1932 yılında toplanan birinci Türk Tarih Kongresi'nde ve daha sonra 1937 yılında toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi'nde faaliyetlerin ağırlık noktası “Türk Tarih Tezi” olmuştur. Bu tez ile Türklerin tarih öncesi çağlardan beri medeni bir millet olarak varlıklarını koruduklar ve dünyanın her tarafına medeniyet yaydıkları işlenmektedir. Medeniyet ortaya koyma hususunda Türklerin geri olduğunu ileri süren batı alemin iddialarını çürütmek maksadıyla Türk tarihinin aralıksız .MÖ.II.y.yıla kadar götürebildiğini ve daha önceki medeniyetlerle bağlantısını tespit etmek için yoğun bir çalışma dönemi yaşanmıştır. Türk Tarih Tezi geniş akisler uyandırmış, milli benliğin idrakinde büyük tesirleri olmuştur.

Nitekim, Ulu Önder Atatürk, tarih öğretiminin lüzum ve önemini şu sözleri ile en güzel biçimde ifade etmektedirler: “Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel, Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine ve an'anat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyet-i cihana göre, böyle bir

⁵¹ Abdulkadir Yuvalı “ Türkiye ‘de Tarih Öğretimi” **Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu**, Elazığ 1984 s.254.

cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile muccehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklal yoktur". İşte ortaya atılan tez ve bu doğrultudaki çalışmalar kültür hayatımızın oluşmasında kendini göstermiştir. Eğitimde görülen bu millileştirme politikasının bir gereği olarak ders kitaplarında ve müfredat programlarında kendini göstermiştir. Atatürk devri gençliğinin sağlam bir milli şuurla yetişmelerinde takip edilen bu eğitim politikasının rolü büyüktür.⁵²

B- MİLLİ ŞEF DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİ

1- Milli Şef Dönemi Eğitim Politikaları

a. Birinci Milli Eğitim Şurası

Birinci Milli Eğitim Şurası 17-29 Temmuz 1939 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Dönemin M.E.B. H. Ali Yücel'dir.

Milli Şef ve Reisicumhur (Cumhurbaşkanı) İsmet İnönü şura üyelerini kabulde şu temennilerde bulunmuştur.

"...Büyük Türk Milletini layık olduğu yüce derecede tebarüz ettirecek tek vasıta, onun kültür ve teknik kuvvetidir. O da sizin ehliyetli ellerinizdedir. En iyi dileklerimiz ve her surette yardımcı olmak arzularımız daima sizlerle beraberdir. Sizi bu duygularla selamlıyoruz"⁵³

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de şurayı açış konuşmasında şu soruyu sormuştur. "Mevcut öğretim bünyesini nasıl kurmalıyız ki her parçası birbirinden haberli olarak işleyebilsin". Şura gündemini bu soruya verilecek cevaba göre oluşturmaya çalışmıştır. Şura gündemi, Cumhuriyet Maarifinin plan ve esasları, çeşitli öğretim derecelerindeki müesseselere ait talimatnamelerin incelenmesi konularını kapsamıştır.

Şura komisyonlarca yapılan çalışmalar neticesinde; üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılması, orta öğretimin ihtiyaca göre planlanmasını kabul edilmiştir. Bir diğer karar da ders kitaplarının tek tip olmasının kabulüdür.

Birinci Milli Eğitim Şurası'nın çalışmaları ve varılan sonuçlar hakkında dönemin Milli Eğitim Bakanı; Hasan Ali Yücel şunları söylemiştir.

⁵² Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. ,255.

⁵³ T.C Maarif Vekilliği, **Birinci Maarif Şurası**, s. 9.

Birinci Maarif şurası Cumhuriyet Maarifinin dayandığı temelleri ve onun planını görüşüp tespit ettikten başka hemen her öğretim derecesine ait ana meseleleri ve bunlarla ilgili birçok talimatları inceledi ve kabul etti.⁵⁴

b. İkinci Milli Eğitim Şurası

İkinci Milli Eğitim Şurası 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında yapılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'dir.

İkinci Milli Eğitim Şurası'nın gündemi okullarda ahlak eğitiminin gelişmesi, bütün okullarda anadili çalışmaları veriminin arttırılması, Türklük eğitiminde Tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesidir. Yani ahlak, dil ve tarih gibi kültürümüzün üç ana konularını kapsamıştır.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Şuranın önemini açış konuşmasında şöyle belirtmiştir.

"Milli kültürümüz denildiği zaman, burada her Türk'ün şahsiyeti ve manevi varlığı demek olan ahlakı; Türklüğün en mahrem varlığını teşkil eden ve düşünmek dediğimiz büyük insanlık işlevinin özü olan dili ve dilimiz Türk dilinin; milli varlığımızın tarihin en eski kaynaklarından bugüne doğru yürüyüşünde hangi yollardan geçtiğini, hangi kıtalarda medeniyet durakları kurduğunu ve insanlığa neler getirip nasıl hizmet ettiğini gösteren Türk Tarihini, üç unsur olarak görüyoruz. Üçüncü Maarif Şurasını bu üç ilke üstünde düşünmeye, bu konuda fikir birliği yapmaya daveti lüzumlu ve faydalı bulduk".⁵⁵

İkinci Milli Eğitim Şurasında; Milli Tarihe ağırlık verilmesi ve ahlak eğitimi konularındaki komisyonların çalışmaları benimsenmiştir.

c. Üçüncü Milli Eğitim Şurası

Üçüncü Milli Eğitim Şurası 2-10 Aralık 1946 tarihlerinde yapılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Siper'dir.

Üçüncü Milli Eğitim Şurası gündeminde altı madde bulunmaktadır. Bunlar Ticaret ortaokulları ve liseleri, Erkek Sanat Ortaokulları ve enstitüleri, Kız enstitüleri,

⁵⁴ İsmail Şahin, **Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim Kültür Politikaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Kayseri 1998, s. 17.

⁵⁵ T.C. Maarif Vekilliği, **İkinci Maarif Şurası**, s. 5

İstanbul Teknik Okulu, Orta dereceli Teknik öğretim Okulları program, yönetmelik, öğretmen ve öğrenci işleri ile Aile ve okul arasında işbirliği sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasıdır.

Milli Eğitim Bakanı şurayı açış konuşmasında çok çalışma direktifi vermiştir.

"Sevgili arkadaşlarım, biz yüzyılların kaybettirdiğini kısa zaman içinde telafi etmek mecburiyeti ve alinyazısı ile doğmuş olan bir nesiliz. Çok şey yapmaya ve başarmaya mecburuz. İşimiz çoktur, zaman zarfı görmek mecburiyetinde olduğunuz işler için dar gelmektedir. Onun için sözlerden tasarruf edip ayırdığımız zamanları işe tahsis etmek zorundayız"⁵⁶

Üçüncü Milli Eğitim Şurasında mesleki ve Teknik Eğitim hakkında hazırlanan program ve yönetmelikler incelenmiş ve kabul edilmiştir. Ayrıca okul-aile birliklerini işletici tedbirlerin alınması karara bağlanmıştır.

d. Dördüncü Milli Eğitim Şurası

Dördüncü Milli Eğitim Şurası 23-31 Ağustos 1949 tarihlerinde yapılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu'dur.

Dördüncü Milli Eğitim şurasında gündem; 1948-49 ders yılından itibaren uygulanmaya başlayan İlkokul programlarının incelenmesi, yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi, lise ders konularının dört yıllık denemeye göre düzenlenmesi, ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okullarının yenileştirilmesi ve eğitim öğretimde demokratikleşme konularını kapsamıştır.

Bu şurada ilk kez Demokratik eğitim konuşulmuştur. Şuranın açış konuşması yapan M.E.B. bu konuda şunları söylemiştir:

"Bu memlekette medeniyet fikrinin ön saflarında öğretmenler dövüşmüşlerdir. Bu memlekette hürriyet fikrinin ön saflarında öğretmenler dövüşmüşlerdir. Bu memlekette Cumhuriyet için yine ön saflarda öğretmenler dövüşmüştür. Bu sefer bu demokrasi idealinin ön safında da yine bizim arkadaşlarımız bulunacaktır. Buna hiç şüphe yoktur"⁵⁷

⁵⁶ a.g.t. , s. 5-6.

⁵⁷ T.C Maarif Vekilliği, **Dördüncü Maarif Şurası** , s. 6-7-8.

Şurada özetle liselerin dört yıla çıkarılması, Eğitim Enstitüleri ve Yüksek öğretmen okullarının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi, ilk ve orta okul arasında ahenk sağlanması, imtihanların objektif esaslara göre yapılması karara bağlanmıştır.

2-Köy Enstitüleri

Meşrutiyet döneminden beri başlatılan eğitimde yenilik hareketlerinde köy için eğitim konusunda birçok fikirler ileri sürülmüştür. Cumhuriyet döneminde köy için eğitim kalkınma ile beraber düşünölmeye başlanmıştır. Mesleki eğitimin ön plana çıktığı bu dönemdeki köye göre eğitim ve köy öğretmeni yetiştirme konusunda yabancı uzmanlar da benzer önerilerde bulunmuşlardır.⁵⁸

Çavuş öğretmenler ve Köy Öğretmen Okulları denemeleri 1930'lu yıllarda ki gelişmelerdir. 1939 yılında Toplanan I. Milli Eğitim Şurası'nın açış konuşmasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu konuyu şöyle tanıtmıştır:

"İlk öğretimin köylere girmesi yolunda ilk yapılacak iş, realiteyi olduğu gibi görmek onun apaçık gösterdiği vaziyetten ümitsizliğe düşmemelisiniz ...Bu mesele ruznamenin en mühim maddelerinden birini teşkil eder"⁵⁹

Birinci Maarif Şurasında oluşan fikirler doğrultusunda bir yıl sonra Köy Enstitüleri kurulma aşamasına gelinmiştir.

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı kanunla kurulmuştur. Kanun, oturuma katılan 278 milletvekilinin oybirliği ile kabul edilmiştir. Ancak 148 milletvekili oturuma katılmamıştır. Enstitülerin kurulmalarında Milli Şef İsmet İnönü'nün büyük ağırlığı ile Maarif Vekili, Hasan Ali Yücel ve ilk öğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çok emeği geçmiştir.⁶⁰

Köy Enstitüleri Kanununun bazı maddeleri ile getirilen hükümler şunlardır: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, tarım işlerine elverişli arazisi, bulunan yerlerde MEB'inca Köy Enstitüleri açılır. (Mad. 1) "Enstitülere Tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sağlıklı ve istidatlı, köy çocukları seçilerek alınır.(Mad. 3)", "Okulu bitirenler Bakanlığın göstereceği yerlerde 20 yıl çalışmak zorunda idiler. Mecburi hizmeti bitirmeden ayrılanlar Devlet memuriyetine

⁵⁸ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 19.

⁵⁹ T.C Maarif Vekilliği, **Birinci Milli Eğitim Şurası**, Tıpkı Basım, s. 7.

⁶⁰ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 20.

giremezlerdi.(Mad.5)", "Üretime dönük araç gereç, tohum fidan gibi malzeme devletçe parasız olarak verilecektir."(Mad.11), "öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencilerinin ders uygulamasına yetecek miktarda köy sınırları içinde tarım işlerine elverişli araziler satın alınarak tahsis edilecektir"(Mad.12). Ayrıca kanun ile Enstitülerin öğrenim sürelerinin en az 5 yıl olacağı, öğretmen maaşlarının 20 lira ile başlayacağı hükme bağlanmıştır.⁶¹

Köy Enstitülerinin sayısı zamanla 21'i bulmuştur.

Enstitülerle ilgili olarak 19 Haziran 1942 tarih ve 4274 sayılı " Köy Okulları ve Köy Enstitüleri teşkilat Kanunu yayınlanmıştır. Kanun ile Köydeki her yurttaş (18-50 yaş arası) köy ve bölge okullarının kurulmasına, su getirilmesine, onarımların zamanında yapılmasına, yılda en az 20 gün çalışarak katılacaklardır.

Milli Eğitim Bakanı Yücel'in kanunla ilgili genelgesi ile valiler harekete geçmişlerdir. Bu konuda başarısız kalacak valilerin "teşhir edilecekleri" dahi açıkça bildirilmiştir.⁶²

Enstitülerde 1940 dan 43'e kadar çevre şartları dikkate alınarak orta okul ve öğretmen okulları programlarından faydalanılmıştır. Resmi öğretim programı 1943'de çıkarılmıştır. Buna göre dersler üç kümede toplanmıştır.

Kültür Dersleri Haftada 22 saat

Tarım Dersleri Haftada 11 saat

Teknik Ders ve çalışmaları Haftada 11 saat

Giderleri Bakanlıkça karşılanan Köy Enstitüleri için 1940-45 yılları arasında 3.000.000.- TL. si inşaat gideri olmak üzere 25.000.000.TL. harcama yapılmıştır.⁶³

Köy Enstitüleri kırsal bölgelerde, verimli topraklar üzerine geniş arazilere kuruluyordu. Bütün yük öğretmen ve öğrencilerde oluyordu. O dönem eğitimcilerinin hatıraları çektikleri sıkıntılarla doludur. Örneğin Mahmud Makal Konya İvriz Köy Enstitüsü'ndeki çalışmalarını anlatırken:

"Kışın 3 ay ders yapardık günde 8 saat, Yılın diğer 9 ayında da elimiz yüzümüz harç, kireç içinde ameleden aşağı bir şekilde çalışırdık. Üç senede koca koca 25 bina meydana geldi, sırf öğrenci emeği ile, çalışmanın aleyhinde bulunduğumuz sanılmasın.

⁶¹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 21.

⁶² Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Cep Üni. S. 95.

⁶³ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 21.

Öyleye kadar dört zeytin, öğleyin kuru bulgur pilavı ile temelimiz kurudu... Yarım yamalak bir kitaplığımız vardı. Henüz okumak bilmeyen köy çocuklarıydık..." demiştir.⁶⁴

Köy Enstitüleri, kuruluş önemlerinden kapanmalarından sonra uzun zaman gerek lehte gerekse aleyhte çok söz söylenip tartışılan bir kurum olmuşlardır. Daha kanun çıkmadan Bakan Hasan Ali Yücel: "... köy içinde bilgili, sağlıklı, ülkesine bağlı, üretici vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlıyoruz" derken, Kazım Karabekir: "Köylülerimizi böyle bir kültür sahasında az görgülü, yarı münnevverlerin nüfuzu, hatta maddi ve manevi tahakkümüne bırakmayı gelecek için tehlikeli görüyorum, iddiasındaydı.⁶⁵

Enstitülerin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç, Kanun izahnamesi için yazdığı eserinde: "Yapılacak işler pek çoktur, saymakla bitmez. 40.000 köyün içi ve dışı yeniden kurulacaktır." demektedir. Bir başka eserinde ne beklediği konusunda şöyle diyor: "... bölge içinde bir kültür merkezi yaratmak, bölgedeki köylülerin buradan geniş ölçüde faydalanmalarını sağlamak..."⁶⁶

Muhallifler ise "Yönetim amacı yeni sol atılımlara destek ve öncü kadrolar yetiştirmek"⁶⁷ diye söylüyorlardı.

Tonguc elemanlarını ve öğretmenlerinin seçiminde bizzat görüşme yolunu seçmiştir, onlara büyük yetkiler vermiştir. Hatta kendi personellerini seçme hakkı tanımıştır.

Ancak öğretmenler içinde bazı sol görüşlerin bulunduğu ileri sürülmüştür.

Enstitülerin savaş yıllarındaki zaten yoksul olan köylüye yük getirmesi onların enstitülere ters bakmalarına neden oluyordu. Bir de içlerinden birinin kurtarıcı rol üstlenmesini pek hazmedemiyorlardı. Okulların merkeze bağlılığı bürokraside de tepki buluyordu. Bu konuda Fay Kirby şunları söylüyor:

"...Köyün ve öğretmenin en büyük idari amiri olan kaymakam ve valiler ise, devlet içinde devlet gibi gördükleri enstitü sistemine fırsat buldukça çelme takıyorlardı."⁶⁸

⁶⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, İstanbul 1994, s. 341.

⁶⁵ Necdet Sakaoğlu, a.g.e. , s. 91.

⁶⁶ İsmail Şahin. a.g.t. , s. 22.

⁶⁷ Necdet Sakaoğlu, a.g.e. , s. 94.

⁶⁸ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 22.

Köy Enstitülerinden 1946-47 öğretim yılı sonuna kadar 5447 öğretmen, 8756 eğitimci, 541 sağlık memuru mezun olmuştur. Toplam öğrenci mevcudu 16.400'e ulaşmıştı.

Enstitülerin gerçek hayatı kısa olmuştur 1946'ya kadar sürmüştür. Çok partili dönemle birlikte Milli Şefin desteği de azalmıştır. Muhalefetin tepkisi yükselmiştir. 1950 de Demokrat Partinin idareyi ele almasıyla kapanma süreçleri başlamıştır.Yapılan program değişikliklerinden sonra nihayet 27.1.1954 tarihinde kabul edilen 6234 sayılı "Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" ile Köy Enstitüleri uygulamasına son verildi.⁶⁹

3-1938 Lise Programı

Milli şef dönemi tarih eğitimini incelerken 1938 lise programıyla başlamanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Program şu şekildedir;

I. SINIF

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

Tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar

1. Beşer tarihine giriş
2. Büyük Türk Tarih ve medeniyetine umumi bir bakış
3. Çin
4. Anayurtta en eski devletler
5. İskit İmparatorluğu
6. Hint
7. Kalde, Elâm ve Asur
8. Mısır
9. Anadolu
10. Fenikeliler
11. İbraniler
12. İran
13. Ege havzası

⁶⁹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 23.

14. Eski İtalya ve Etrüskler

Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi

Türk milletinin yeni bir devlet kurması

Milli Müdafaa karşısında İstanbul Hükümeti

Yeni Türk devletinin Ankara'da kuruluşu

II. SINIF

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

Orta zamanlar

1. Eski zamandan orta zamana girerken

2. Alanlar ve Avrupa'yı istilaları

3. Avrupa'da Türk-Hun İmparatorluğu

4. Asya'da Akhunlar Devleti

5. Beşinci asırda Avrupa Kavimler Muhacereti

6. Avar İmparatorluğu

7. Altıncı Asırda Şarki Roma İmparatorluğu: Bizans

8. Asya'da Gök-Türk (Tukyu) İmparatorluğu

9. Türkes Devleti

10. Karluk Devleti

11. Uygur Devleti

12. Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri

13. Beşinci Asırdan Sonra Avrupa'ya Şarktan Gelen Yeni İstilalar

14. İslam Tarihi

15. İlk Müslüman Türk Devletleri

16. Karolenj İmparatorluğu

17. Normanlar

18. Kape Sülalesi

19. Alman Dükalıktan ve Mukaddes Roma Germen İmparatorluğunun Kuruluşu

20. Papalarla İmparatorlar Mücadelesi

21. On birinci ve On ikinci Asırlarda Hristiyan Derebeylikleri
 22. Büyük Selçuklu İmparatorluğu
 23. Haçlılar Seferleri
 24. Karahata Devleti
 25. Harzemşahlar Devleti
 26. Türk-Moğol İmparatorluğu
 27. Mısır-Suriye Türk Devletleri
 28. Ortazamanda Anadolu Türk Devletleri
 29. Ortazamanda Hint Alemi
 30. Müslüman Türkler İdaresinde Hint
 31. Timur İmparatorluğu
 32. Hindistan’da Babür İmparatorluğu
- Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâb Tarihi
- İstiklâl Harbi

III. SINIF

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyet ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

1. Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu
2. Osmanlı İmparatorluğu
3. On Altıncı Asırda Avrupa’ya ve Yakın Şarka umumi bir bakış
4. On Yedinci Asırda Avrupa
5. İmparatorluğun İnhitâtı
6. On Sekizinci ve On Dokuzuncu Asırlarda Avrupa
7. İmparatorluğun İnhilal ve İnkırazı

Türkiye Cumhuriyeti ve Türk İnkılabı Tarihi⁷⁰

1938 lise programı dikkatle incelendiğinde göze çarpan ilk husus hümanist eğitim politikalarının yavaş yavaş kendini göstermeye başladığıdır. Atatürk dönemi ders programlarına kıyasla batı medeniyetine dair konuların arttığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

⁷⁰ M.E.B, *Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler (1924-70)*, İstanbul 1972, s. 123-127.

Programda dikkati çeken diğer bir husus tarih konularının çağ taksimatı esasına göre düzenlenmesidir. Konular kronolojik bir şekilde sıralanmıştır.

Atatürk döneminde ortaya atılan Türk Tarih Tezi'nin ders programlarında varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi konularında herhangi bir artışın yada azalmanın olmadığı da dikkati çeken bir husustur.

Ortaokul tarih ders programlarıyla karşılaştırıldığında lise tarih konularının ortaokul konularının genişletilmiş ve zenginleştirilmiş bir biçimi olduğu görülmektedir.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür ki 1938 lise programı tarih eğitim politikalarındaki değişimin bir başlangıcıdır. Bu tarihten itibaren milli tarih anlayışı yerini yavaş yavaş hümanist tarih anlayışına bırakacaktır.

4-Tarih Ders Kitaplarıyla İlgili Bazı Tespitler

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Cumhuriyet dönemi tarih eğitim politikalarını iki devrede ele almak mümkündür. Birinci devre Atatürk devri milli tarih anlayışıdır. İkinci devre ise, hümanistleştirme dönemi ki, milli kültürün hümanist veya Rönesans kültürü ile eş anlamda ele alındığı dönemdir. Hümanistleştirme, Avrupa ülkelerinin “Yunan ve Roma” uygarlıklarının üzerine kurdukları modern uygarlığın bir benzerinin de Türkiye’de kurulmasını amaçlayan dönemdir. Bu dönemin kültür politikası Atatürk’ün kültür politikasından ayrılmaktadır. Çünkü Atatürk kültür politikasını Türk tarihi ve dili üzerine kurmuştur, eski Anadolu uygarlıklarından Hititler’e ve Sümerler’e önem vermektedir. Eğitim ve kültür arasındaki bağ sonucu, hümanist politika hümanist eğitimi doğuracaktır.⁷¹ Böylece eğitimimizde ve özellikle tarih öğretiminde Yunan ve Roma tarih ve uygarlığının öğretilmesi Türk tarih ve uygarlığının öğretilmesinden öne geçmekte gecikmeyecektir. Bu eğitim politikasının kurucusu ve uygulayıcılarında olan devrin Milli Eğitim Bakanı bu hususta şöyle demektedir: “Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin tecellisinden birisi de Cumhuriyetin ilk zamanlarından Arapça ve Farsça’yı kaldırmamız olmuştur. Bu boşluğu o anda seneler sonra ve bu yakınlarda Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık”. Hümanist anlayışın izahı ise şöyle yapılmaktaydı. “Milliyetçilik bize yeni bir hümanizma getirdi, garplılardan daha geniş olarak, nerede insan zekasının eseri varsa, içine alan bir hümanizmayı kurma

⁷¹ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 255.

yolundayız”. İşte bu gayret ve eğilim, daha milli kültürümüzü ortaya çıkarıp, genç kuşaklara aktaramadığımız bir dönemde, böyle bir akımın kültür hayatımızda ve dolayısıyla da aydınlarımız üzerinde bıraktığı izler bakımından üzerinde dikkatle durulması gereken bir husus olmalıdır.⁷²

Hümanist politika, tarih öğretiminde daha açık bir şekilde ağırlığını hissettirecektir. Nitekim, 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan II.Milli Eğitim Şurası’nda alınan kararlarda bunu görmekteyiz. Burada, “garp medeniyetine olan alakalarımız dolayısıyla garp milletleri tarihi üzerinde durmalıyız” gibi ifadelere rastlamaktayız. Bu eğilim sonucu, 1947 yılında hazırlanan ve aralıksız 1976 yılına kadar ders kitabı olarak okutulan, 1978’de iki yıllık bir aradan sonra tekrar ders kitabı olarak okutulmasına karar verilen Lise I Tarih ders kitabı 35 yıl okullarımızda okutulmuştur. Bu kitapta yer alan konular hümanist eğitim politikası ile çizilen tabloya tıpatıp uymaktadır.⁷³

Hümanist eğitim politikası haliyle tarihe hümanist açıdan bakan bir tarih öğretimi doğurmakta gecikmemiştir. Nitekim 1947 yılında yazılan ve 35 yıl şekil ve muhteva yönünden hiç değişikliğe uğramadan, yani bu süre içinde varılan ilmi sonuçlar ders kitabına yansımada genç nesillere tarih bilgisi aktarmıştır. Oysaki en azından 5 yılda bir tarih ders kitapları o sahanın uzmanları tarafından gözden geçirildikten sonra yeni baskısı yapılmalıdır. Örnek aldığım bu ders kitabı üzerinde durmaya çalıştığım dönemleri en güzel şekilde yansıttığı için sadece onun üzerinde durdum. Çünkü, Atatürk döneminde ve daha sonraki yıllarda okutulan ders kitapları haliyle Atatürk’ün millileştirme politikasını nasıl yansıtıyorsa, bahsi geçen kitapta hümanist politikayı o derece yansıtmaktadır. Bu haliyle de adeta Atatürk’ün millileştirme politikasına karşı humanist politikanın bu konudaki bir tepkisi gibi görünmektedir. Bu ders kitabının konulara göre dağılım yüzdesi şöyledir: Türk Tarihi % 4, Eski Anadolu Tarihi % 8, Yunan Tarihi % 40, Roma Tarihi %40, diğer konular % 8 dir.muhtevasına bakıldığında zaman ise, Roma ve Yunan tarihlerinin MÖ.XII.yıldan itibaren ele alınarak işlendiği, Roma ve Yunan uygarlığının bütün yönleri ile ele alınmasına karşılık Türk Eski Çağı yok farzedilmektedir.

⁷² Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 256.

⁷³ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 257.

1947 yılında yazılan bu kitap 1976 yılına kadar liselerde okutulmaya devam edilmiş, 1976-78 arası Atatürk dönemi tarih anlayışına geri dönüş yapılmış fakat 1978 yılında bundan vazgeçilerek 1947 yılında yazılan ders kitabı hiç değiştirilmeden liselerde okutulmuştur.⁷⁴

5-Atatürk Dönemiyle Mukayesesi

Milli şef dönemi tarih eğitimi açısından apayrı bir dönemdir. Bu dönemde Atatürk devri tarih eğitim anlayışından tamamen vazgeçilerek bambaşka bir tarih anlayışına yönelinmiştir. Bilindiği üzere Atatürk döneminde tarih eğitimi Türk Tarih Tezi esasına dayalı milli bir tarih anlayışını yansıtmakta idi. Oysa milli şef döneminde Türk Tarih Tezi varlığını korumakla beraber milli tarih anlayışı terk edilerek tamamen humanist bir tarih anlayışı benimsenmiştir. İki dönem arasındaki farkı rakamlarla da ifade etmek mümkündür. Atatürk döneminde kitaplardaki tarih konularının dağılımı şu şekilde idi;

Türk Tarihi: % 60

Roma Tarihi: %14

Eski Yunan Medeniyeti: % 14

Eski Anadolu: % 6

Diğer konular: % 6

Milli şef döneminde ise konuların dağılımı şu şekilde idi;

Roma Tarihi: % 40

Yunan Tarihi: % 40

Eski Anadolu Tarihi: % 8

Türk Tarihi: % 4

Diğer konular: % 8

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere iki dönem arasındaki anlayış farkı son derece açıktır. Milli şef dönemindeki bu köklü değişikliğin nedenlerini iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi; bir çağdaşlaşma projesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yüzünün daima batıya dönük olması ve batıyı kendisine model olarak

⁷⁴ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 278.

almasıdır. İkincisi ise; II.Dünya Savaşı öncesi değişen dünya koşulları karşısında batıya yakınlaşma gayretleridir. Milli mücadele döneminde batıyla bozulan ilişkileri dostluk zeminine taşıyabilmek için böyle bir yolun tercih edildiği söylenebilir. Fakat bu dönemde eğitim üzerine yapılan çalışmalara baktığımız takdirde birinci nedenin daha ağır bastığını söylemek mümkündür. Çünkü yapılan bütün değişikliklerde çoğu zaman batı örnek alınmıştır. Netice olarak şunu söylemek mümkündür ki; bu değişikliğin batılılaşma uğraşlarının bir sonucu olduğu muhakkaktır.

Atatürk dönemi tarih eğitiminin esasını büyük ölçüde Türk Tarih Tezi oluşturmaktaydı. Türk Tarih Tezi'nin amacı medeniyetin Orta Asya'da doğduğunu oradan Türkler vasıtasıyla dünyaya yayıldığını ve Türklerin medeniyetin merkezinde bir millet olduğunu ortaya koymaktı. Bundaki amaç yeni bir ulus devlet inşa edilirken, millete moral ve kendine güven duygusu aşılardı. Oysa milli şef döneminde Türk Tarih Tezi terk edilmemekle birlikte bu tezle taban tabana zıt bir tarih anlayışı aynı anda tarih ders kitaplarında yer alabilmiştir. Bilindiği üzere hümanist tarih anlayışı medeniyetin kaynağını Eski Yunan ve Roma'ya dayandırmaktaydı. Türk Tarih Tezi ise bu fikrin tam tersini savunmaktaydı.

Atatürk kendi döneminde tarih ders kitaplarıyla ilgili yapılan çalışmaları bizzat takip etmiş, etmekle de kalmamış, bu çalışmalara katılarak Tarih II kitabındaki “Timur ve kurduğu devlet” bölümünü kendisi kaleme almıştır. Adı geçen bu kitapta 8 renkli tablo, 46 harita ve 113 resim bulunmaktaydı. Bu kitap okuyana değil, bakana bile bir şeyler öğretebilecek yapıdaydı. Oysa 1947 yılında yazılan Tarih I kitabı tablo, resim ve harita bakımından son derece kısırdı. Bu durum iki dönem liderlerinin tarih eğitimine bakış açılarını ortaya koyan çok çarpıcı bir örnektir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür ki; iki dönem arasında tarih eğitimine olan bakış açısı ve uygulamalar arasında çok büyük farklar vardır. Milli şef dönemi bu farklar sebebiyle apayrı bir dönem olarak kendini göstermektedir.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARI

A-PARTİNİN PROGRAMI

Partinin Tüzüğü

Demokrat Parti, parti tüzüğünde Türk kültürü esas alınmıştır. Partiye, Türk kültürünü kabul etmiş olan her Türk girebilir, denilmiştir. Ahlak ön planda tutulmuş ve halkça kötü tanınmamış olmak⁷⁵ şartı getirilmiştir.

Demokrat Parti'nin 1946 yılında yayınlanan parti programında eğitim ve kültür konularında şu temel ilkelere yer verilmiştir.

1- Eğitim ve Öğretim birliği

DP parti programında eğitim öğretimde millilik ve birlik prensibini esas almıştır. Böylece eğitimde birlik esasının getirildiği ve Atatürkçü eğitimin ilkesi olarak kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun benimsendiği belirtilmiştir.

"Madde 33. Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız"⁷⁶

2- Eğitim Öğretim Planlaması

DP, eğitim ve öğretim toplumunun değişen şartlarına uygun olarak yeniden planlanması gerektiğini kabul edilmiştir. Eğitimin maddi manevi öğeleri ile bütün olarak ele alınmasına programında yer vermiştir;

"Madde 34. Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır."⁷⁷

3- Orta Öğretim

DP, orta tahsilin gerek program gerekse araç, gereç, bakımından eksik olduğu ve takviye edilmesi gerektiği inancındadır.

⁷⁵ **Demokrat Parti Tüzüğü**, Ankara 1946, mad. 3

⁷⁶ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 23.

⁷⁷ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Ankara 1946, s. 25.

"Madde 36-Orta tahsil kurullarını, gerek program ve talimatname, gerekse laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yüksek öğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi lazımdır."⁷⁸

B- DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNDE EĞİTİM KONULARI

Demokrat Parti iktidarda kaldığı on yıl içerisinde toplam beş hükümet kurmuştur. Bu hükümetlerin hepsinde Adnan MENDERES başbakandır. Demokrat Parti hükümetleri arka arkaya kurularak bir devamlılık arz etmiştir. Bu yüzden hükümet programlarında köklü değişiklik görülmemektedir. Hükümetler parti programlarını temel almışlardır. Demokrat Parti dönemince yedi değişik isim Milli Eğitim bakanlığı görevinde bulunmuştur. Bu dönemde toplam olarak dokuz defa bakan değişikliği yapılmıştır.⁷⁹

1- Birinci Menderes Hükümeti

Birinci Menderes Hükümeti 22 Mayıs 1950 tarihinde kurulmuş¹⁰⁰ ve 8 Mart 1951 tarihine kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde ikisi asıl birisi vekil olmak üzere toplam üç Milli Eğitim Bakanı değişikliği yapılmıştır. Bunlar Avni BAŞMAN, onun istifasının ardından aynı kabinede Gümrük ve Tekel Bakanlığı görevini yürüten Nuri ÖZSAN'ın bir haftalık vekaleti ve Tevfik İLERİ'nin bakanlık devreleridir.

DP'nin ilk kurduğu birinci Hükümetin Programı Başbakan Adnan MENDERES tarafından TBMM'de 29.5.1950 tarihinde okunmuştur. Programda Milli Eğitim konusu bir başlık altında ele alınmıştır. Programda⁸⁰:

Eğitim - öğretim ve kültürel gelişme milli, ananevi ve manevi değerler üzerine oturtulmuştur.

"Maddi bakımından ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akibetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve

⁷⁸ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 26.

⁷⁹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 27.

⁸⁰ Kazım Öztürk, T.C. Hükümetleri ve Programları, s. 345-359.

ananelerine göre mavi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılmaz."

Hükümetin parti programı esaslarına sadık kalacağı ve konuyu bir bütün olarak ele alacağı vurgulanmıştır.

"Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor."

DP'den önceki hükümet dönemleri için Milli Eğitimde plansızlık ve verimsizlik eleştirisi yapılmıştır.

"Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahkum olduğu için mütemadi değişikliklere sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklarla mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir."

Program, konu ile ilgili olarak demokratik ilmi planlı olmayı ve fırsat eşitliği sağlamayı vadetmiştir.

"Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticesine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasviplerinize arz edeceğiz."

Din dersleri ve din adamları yetiştirmesi hususunda laiklik görüşü tekrar edilmiş ve parti programının uygulanacağı belirtilmiştir.

"Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi hakiki laikliği dinin devlet siyasetiyle hiç bir ilgisi bulunmaması ve hiç bir din düşüncesinin kanunların Tanzim ve Tatbiklerine müessir olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icap eden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız."

Görüldüğü üzere programda üzerinde önemle durulan noktaların başında gençliğin ilmi bilgiler yanında milli, manevi ve insani kıymetlerle de donatılması gelmektedir.

Bu dönemde göreve gelen Milli Eğitim Bakanları hükümet programında belirtilen genel esaslar doğrultusunda politika belirlemiş, plan program ve icraatlarda bulunmak gayreti içinde olmuşlardır.

Bu dönem bakanlarından Avni BAŞMAN'ın eğitimin içinden gelen birisi olmasına rağmen görev süresi çok az sürmüş olduğundan, zamanını hedeflediği icraatları planlamakla geçirmiş olduğu söylenebilir. Nuri ÖZSAN'ın bir hafta süren vekalet dönemi ise ciddi herhangi bir girişimin öncüsü olunmamıştır. Tevfik İLERİ'nin ise bu birinci Milli eğitim bakanlığı dönemidir. Gerçi o, sadece birinci Menderes Hükümeti'nin değil bütün Demokrat Parti döneminin eğitim-kültür politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında en büyük mimar olmuştur.⁸¹

Bu dönem için D.P.'nin on yıllık iktidarının eğitim-kültür konularındaki hazırlık ve altyapı çalışmaları yapılmıştır diyebiliriz. Bakanlık teşkilatının yeni bir yapıya kavuşturulması çalışmaları bu dönemde başlatılmış, okul açmaktan ziyade, mevcut okulların bakım ve onarımı ile ilgilenilmiştir. Okul açmada uzun vadeli plan yapılmıştır. Bu konudaki çalışmalarını Tevfik İLERİ , Meclis'te şöyle ifade etmektedir.

"...Biz bu iş için hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Bu öyle bir plan ki, hangi senelerde, hangi köyde mektep yapabileceğimizi şimdiden bilebilelim."⁸²

Yine bu dönemde okullarda din dersleri eğitimi başlatılmıştır. Din eğitimi veren okulların yeniden açılma çalışmaları yapılmıştır. Acil olarak teknik eleman yetiştirme hazırlıkları yapılmıştır. Bu sahada yabancı uzman görüşlerine başvurulmaya başlanmıştır. Yeni öğretmen yetiştirme politikasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Komünizm ile mücadele dönemine girilmiştir.

2- İkinci Menderes Hükümeti

İkinci Menderes Hükümeti 9 Mart 1951 tarihinde kurulmuştur. 14 Mayıs 1954 tarihine kadar devam eden İkinci Menderes Hükümeti'nde toplam iki Milli Eğitim Bakanı görev almıştır. Bunlardan biri yeni kabinede de eski görevini koruyan Tevfik İLERİ ile onun istifası üzerine göreve gelen Prof. Rıfkı Salim BURÇAK'dır.

DP'nin kurduğu ikinci hükümetin programı Başbakan Adnan MENDERES tarafından TBMM'de 30-3-1951 tarihinde okunmuştur. Başbakan ilk hükümet ile yeni hükümetin programı arasında esaslı bir değişikliğin olmadığını belirtmiştir.

⁸¹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 29.

⁸² İsmail Şahin, a.g.t. , s. 30.

Yeni programda⁸³ eğitim ve kültürel gelişmede ilkinde olduğu gibi milli ananevi ve manevi değerler belirtilmiş ve yanında vatan ideali vurgulanmıştır.

"Gençliğini Milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakıl bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Gençliğimizin "vatan" ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz."

Genel eğitim politikası uygulanması yoluna girildiği ve bunun devam edeceği belirtilmiştir.

"Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumi maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derecedeki maarif müesseselerinin ahenkli bir şekilde gelişmeleri sağlanmış olacaktır"

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı ve halkın eğitim yükünün kaldırılacağı vadedilmiştir.

"Köy okulları inşaatında doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımız mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır."

Eğitimde pedagojik esaslara önem verileceği vurgulanmıştır.

"...Umumi terbiyemizde milli ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz."

Teknik insan gücünün geliştirileceği ve bu konuda halk eğitiminin tatbik edileceği vadedilmiştir.

"Teknik öğretim okullarında, ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına gerekli ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır."

İlköğretime öğretmen yetiştirmenin tek kaynaktan yapılacağı ve öğretmenliğin geliştirilmesine önem verileceği belirtilmiştir.

⁸³ Kazım Öztürk, a.g.e. , s. 383-384.

"İlkokul öğretmenlerinin gerekli hususiyetler göz önünde bulundurulmak şartıyla, aynı menşeden gelmelerine ve umumiyetle öğretmenlerimizin çok iyi vasıfta yetişmelerine ehemmiyet vereceğiz."

Doğuda yeni bir üniversitenin kurulacağı müjdesi verilmiştir.

"Doğu da bir üniversitenin temeli atılacaktır."

Eğitim öğretimde ilmi çerçeve içinde kalınacağına söz verilmiştir.

"Tahsil ve terbiyede ilmi usullere sıkı sıkıya bağlı kalacağız."

Yeni kabinede eski görevini koruyan Tefik İLERİ'nin Milli Eğitim Bakanlığı ile İkinci Menderes Hükümeti dönemi D.P.'nin eğitim kültür politikalarının temellerinin atıldığı, binalarının inşa edildiği bir dönem olmuştur. Parti ve hükümet programlarının büyük ölçüde hayata geçirildiği görülmektedir.

Bu dönemde; Köylüden, köy okullarının yapımında çalışma mükellefiyeti kaldırıldı.⁸⁴ Okullara din dersleri konuldu. İmam-Hatip Okulları açıldı.⁸⁴

Liseler dört yıla çıkarıldı. Eğitimde rehberlik çalışmaları yerleştirilmeye başlandı. Sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan teknik elemanları yetiştirecek yeni okullar açıldı, mevcutların kapasiteleri artırılmaya çalışıldı. Öğretimin sayıca çoğaltılma çabaları yanında, eğitimin kalitesini yükseltme gayreti içinde bulunuldu.

Köy Enstitüleri kapatılarak tek elden öğretmen yetiştirilmeye başlandı. Öğretmenlerin durumlarının iyileştirilebilmesi yönünde hızlı adımlar atıldı. Eski yükümlülükleri ortadan kaldırıldı, kalitelerinin artırılmasına uğraşıldı. Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu yeniden açıldı.

Halk eğitimi üzerinde ilk defa ilmi ölçülerle duruldu. Parti ve program olarak karşı oldukları halkevleri kapatıldı.

Özel eğitime el atılmış, onlara yeni imkanlar sağlanması yönünde mevzuat çalışmaları yapılmış, uygulamalara geçilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü içinde "Özel Eğitim Bölümü" kurulmuştur.⁸⁵

Eğitimi çağdaş seviyeye getirebilmek için tanınmış, yabancı eğitimciler yurda çağrılarak onlara kendi uzmanlık sahalarında raporlar hazırlatılmış. Bu raporlar,

⁸⁴ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 31.

⁸⁵ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 32.

üzerlerinde ciddi çalışmalar yapılarak gösterilen önerilerden uygun görülenler için uygulamalara geçilmiştir.

Yeni yüksekokullar açma plan, proje ve çalışmalarına başlanmıştır. Yine bu dönemde geniş ve kapsamlı olarak milli Eğitim Şurasının beşincisi toplanmış ve ciddi çalışmalar yapılarak, önemli kararlar alınmış ve bu kararların çoğu daha sonra teker teker hayata geçirilmiştir.

Tevfik İLERİ'nin istifasından sonra bu dönemde göreve gelen Prof.Rıfki Salim BURÇAK da onun başlatmış olduğu çalışmaları aynı çizgide devam ettirmiştir. Ayrıca onun döneminde Doğu Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına hız verilmiştir.

3- Üçüncü Menderes Hükümeti

Üçüncü Menderes Hükümeti, D.P. döneminin ikinci genel seçimleri sonucunda 15 Mayıs 1954 tarihinde kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Celal YARDIMCI olmuş, 30 Kasım 1955 tarihine kadar devam eden bu hükümette görevini korumuştur.⁸⁶

DP' nin üçüncü kurduğu hükümetin programı başbakan Adnan MENDERES tarafından TBMM'de 24.5.1954 tarihinde okunmuştur. Başbakan programına "Huzurunuzda yeni bir programla gelmiş değiliz⁸⁷." diyerek girmiştir.

Programda⁸⁸ DP'nin iktidarda olduğu 1950 1954 yılları arasındaki dört yıldaki eğitim kültür faaliyetlerinin bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmede; bağımsızlığın temel ilkesi olarak kabul ettikleri ve manevi değerlere dayalı olarak yürüttükleri eğitim faaliyetlerinin sonuçları üzerinde durmuştur:

"Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevi değerlerle teçhizinde bulan iktidarımızın maarif şahsına hayati bir ehemmiyet atfetmesi elbette ki tabii idi.

1950 yılında iktidara geldiğimiz zaman ilk iş olarak iktisadi kaynaklarımızı ve mali imkanlarımızı takviye edecek işlere girişmiş olmamıza rağmen maarif hizmetlerine 1950'nin 197 milyon lirasına mukabil 1954 yılında 313 milyon lira tahsis etmiş bulunuyoruz."

⁸⁶ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 32.

⁸⁷ Kazım Öztürk, a.g.e. , s. 391.

⁸⁸ Kazım Öztürk, a.g.e. , s. 391.

Programında yeni dönem için hızlı bir gayret içinde olacaklarını ve hedeflerine ulaşmaya çalışacaklarını ifade olunmuştur.

"İktisadi tedbirlerimizin müspet neticeleri ve mali takatimizde husule gelen inkişaf üzerine önümüzdeki devrede, bütün idari hizmet şubelerinde olduğu gibi, maarif sahasında da, iktidarımızdan evvelki devirlerle mukayese edilemeyecek derecede hummalı hareketlere girişmenin zamanı artık gelmiş bulunmaktadır. Gelecek yıllarda, çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz."

Üçüncü Menderes Hükümeti döneminde Celal YARDIMCI ile devam eden eğitim-kültür konularında diğer hükümet dönemlerine nazaran bir politika değişikliğine gidilmemiştir. Programda da belirtildiği gibi, yarım kalan işleri devam ettirmek ve geliştirmek için hummalı bir çalışma hedeflenmiştir.

İlk ele alınan konular arsında Doğu Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına hız verilmesi, ilköğretim kanunu, öğretmenlerin disiplin işlerinin düzenlenmesi, okullarda sağlık işleri yer almaktaydı.⁸⁹

Bu dönemde, okulların sayıları artırılmaya devam edilmiştir. En önemli hususlardan birisi yabancı dille eğitim veren kolejler açılmaya başlandı. İmam-Hatip Okullarının lise kısımları da bu dönemde açıldı.

Teknik ve yüksek öğrenime daha da fazla önem verilerek, yeni okullar açma projeleri geliştirilmiştir. Doğu Üniversitesi'nin kuruluş çalışmaları devam ettirilirken, Ege ve ODTÜ'nün hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

4- Dördüncü Menderes Hükümeti

Dördüncü Menderes Hükümeti 30 Kasım 1955 tarihinde kurulmuştur. Yeni kabinede Milli Eğitim Bakanlığı görevi Prof. Ahmet ÖZEL'e verilmiştir. 1.11.1957 tarihine kadar devam eden hükümette toplam olarak iki Milli eğitim Bakanı görev yapmıştır. ÖZEL'den sonra bu görevi Tevfik İLERİ ikinci defa olarak üstlenmiştir.

Dördüncü DP Hükümeti programı başbakan Adnan MENDERES tarafından TBMM'de 14.12.1955 tarihinde okunmuştur.

Başbakan, programın diğer üç programdan olduğu gibi ilhamını parti programındaki prensiplerden aldığını belirtmiştir.

⁸⁹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 33.

DP hükümetlerinin birbirlerini tamamlayan bir bütün olduğu ve icraatlarda devamlılığın süreceği vurgulanmıştır. "Birinci hükümet programının esasını teşkil etmiş olan bu görüş ve fikirleri bugün dahi benimsemekteyiz... Ancak programlarımızı tamamen tahakkuk ettirmiş olduğumuzu ve birinci plandaki hedeflerimize ulaştığımızı iddia edemeyiz."⁹⁰

Eğitim-kültür konularına yer verilmeyen Programda yeni hükümet programının diğerlerinden farkı, yeni ihtiyaçların tedbirini almak olarak gösterilmiştir.

"...1950 senesinden beri tasviplerinize mazhar olan hükümet programları ile bu yeni program arasındaki başlıca fark, zamanın icabı olan bir takım zaruretleri ve bugün ulaştığımız merhalede yeniden yeniye tebarüz eden bazı ihtiyaçları, sürat ve muvaffakiyetle karşılamak için, tatbik çabasında alacağımız bir takım yeni tedbirleri ihtiva etmesindedir."⁹¹

Hükümet programında belirtildiği gibi, bu dönemde daha önceki hükümetler döneminde başlatılmış olan politikanın devamlılığın sürdürülmesi ilkesinden vazgeçilmemiştir.⁹²

Bu dönemde din dersleri ortaöğretime de konulmuştur. Günde 7 saat ders olarak devam edeceği vurgulanmıştır.

Partimize göre, vatan ve millete mevcut şartlar ve imkanlar dahilinde en faydalı şekilde hizmet edebilmeyi derpiş eden bu esaslarda mühim bir değişiklik elbette bahis mevzuu olamaz."

Görüldüğü üzere, Beşinci Menderes Hükümeti programında da belirtilen esasın, bundan evvelkinde olduğu gibi mühim bir değişikliğin olmadığı, mevcut politikanın devam ettirileceği yönündedir.

Celal YARDIMCI da bu ikinci görevinde birincide olduğu gibi parti ve hükümet programlarında belirtilmiş olan ilkeleri gerçekleştirmeye yönelik çalışmalara devam etmiştir.

Bu dönemde Doğu Üniversitesi, yani Erzurum Atatürk üniversitesi düzenlenen bir törenle eğitime açılmıştır.⁹³

⁹⁰ Ayşegül Dilek Nakkaş, **Demokrat Parti Döneminde Milli Eğitim Politikalarındaki Değişmeler (Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul 2000, s. 76.

⁹¹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 34.

⁹² Kazım Öztürk, a.g.e. , s. 439.

Öğretmenlerin kadro problemleri 1960 yılına kadar çözüme kavuşturulmuştur. Öğretmenleri ev sahibi yapabilmek amacıyla, Türkiye Öğretmenler Bankası Anonim Şirketi adıyla bir banka kurulmasına yetki alınmıştır.

Celal YARDIMCI, ilkokullardaki bina problemine çözüm getirmek amacıyla ABD ile baraka okullar için anlaşmaya varmış, ancak bu okullar kendinden sonra aynı dönemde bakanlığa gelen Tevfik İLERİ zamanında yurda getirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Tevfik İLERİ zamanında Ankara'da Yüksek Öğretmen Okulu açılmış, İstanbul'da Yüksek İslâm enstitüsü ve İzmir Buca'da Eğitim Enstitüsü açılmıştır.

Bu dönemin sonlarına doğru görev gelen Atıf BENDERLİOĞLU zamanında ise başlatılmış olan icraatlara devam edilmiştir. Okul sayılarındaki artışlar bu dönemde de devam etmiştir. Öğretmen yetiştirmede İCA idaresi ve Ford Vakfı ile işbirliği yapılmak suretiyle çalışmalar yapılmıştır.⁹⁴

5- Menderes Hükümetlerinin Ortak Yönleri

Demokrat parti iktidarda kaldığı on yıllık devrede TBMM'de beş hükümet programı sunmuştur. TBMM'nce kabul edilerek uygulanma fırsatı bulan bu programlardaki eğitim - kültür konuları arasında ve uygulanan genel icraatlarda ortak özellikler olarak şunları söyleyebilir:

Bütün hükümet programları parti programlarındaki ilkeleri esas aldıklarını vurgularlar.

Programlardaki esaslar dönemin bütün milli Eğitim Bakanlarınca ana ilkeler olarak kabul edilmiştir.

Programlarda eğitim-kültür konuları teferruatlı değildir. Hatta son iki programda deyinilmemiştir.

Programlar arka arkaya bir bütünlük arz eder. Birbirlerini tamamlar, tekzip etmezler.

Programlarda milli, manevi ve ananevi değerlere bağlılık özellikle vurgulanır.

⁹³ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 80.

⁹⁴ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 36.

Programlarda planlılık verilmeye çalışılır. Geçmiş değerlendirilerek gelecek için vaadde bulunuruz.

Hükümetler ve bakanlar daima birbirlerinin devamı olduklarını vurgulamışlar ve bunu icraatlarında göstermeye çalışmışlardır.

Programlardan çıkarılan ortak ilkeler şunlardır.

Milliyetçilik

Maneviyatçılık

Bilimsellik

Demokratlık

Laiklik

İlerlemecilik

Halk eğitimi

Fırsat eşitliği

6- Halkevlerinin Kapatılması

1930'lerden sonra, Cumhuriyet devrimlerini halka daha iyi anlatmak, onları daha iyi korumak ihtiyacı ortaya çıktı. Bu amaçla, o zamana kadar önemli siyasal ve kültürel hizmetler yapmış ve artık tarihi görevlerini tamamlamış olan Türk Ocakları kaldırılarak (Nisan 1931), halk evleri kuruldu (Şubat 1932).⁹⁵

Halkevlerinin kuruluşunu eğitim tarihçisi Yahya Akyüz böyle anlatmaktadır. Halkevlerinin gayelerini ise: "Cumhuriyet İlkeleri ile CHP'nin görüşlerini de yaymayı amaç edinmişlerdi."⁹⁶ diyerek açıklamaktadır

Halkevlerindeki bu gayenin Türkiye'de 1946'da çok partili hayata geçildikten sonrada uygulanması muhalefet partisinin tepkisine yol açmıştır. Muhalefet, Halkevlerinin birinci gayesini yitirdiği CHP'nin bir alt organı gibi çalıştığı görüşündedir.

"Evet, direğinde bayrağı kapısında CHP remzi bulunan halk evleri ve odaları kültür müessesesi olmaktan çok uzaktır. Bunların, partinin en küçük kademesini teşkil

⁹⁵ Yahya Akyüz, a.g.e. , s. 361.

⁹⁶ Yahya Akyüz, a.g.e. , s. 361.

eden ve gençleri partiye ısındırmak için kurulmuş bulunan bir takım parti şubeleri olduğunu herkes bilmektedir."⁹⁷

Muhalefeti iktidara geldikten sonra halk evlerini kapatmaya sevk eden asıl sebeplerden birisi de; CHP'nin halk evleri tahsisatlarını parti için kullandığı iddialarıydı.

"Halk Partisi'nin bir cüzü olan halk evlerine bütçeden tahsisat ayrılması doğru değildir. Halk evlerine ayrılan bu tesisat doğrudan doğruya Halk Partisi teşkilatına yatırılmakta, makbuzunu da CHP vermektedir."

Ayrıca, Halkevlerinin maddi varlığı büyük yekun tutmaktaydı: "Maliye Bakanı Halkevlerinin hükmi bir şahsiyeti olmadığı, Halkevlerinin siyasi bir parti olarak CHP'nin himayesi altında bulunduğu, Halkevlerinin 300 milyon liraya yakın bir varlığının olduğu, bunun bir emri vaki olduğunu ileri sürmüştür."

DP, iktidara geldikten sonra Halkevlerini yakın takibe almış ve bulduğu belgeler üzerinde dava açmıştır.

"Halkevlerinin paraları belediye ve köy bütçelerinde ödenmiş, tapuları Parti (CHP) adına alınmıştır. Konu hakkında tahkikat açılmıştır."

DP'nin, uygulamak istediği eğitim-kültür politikalarında kullanamadığı, icraatlarına muhalefet edildiği ve 1950 de sayıları 478'i bulan Halkevleri; 1951 yılında 5830 sayılı kanunla, menkul ve gayri menkul bütün varlıkları hazineye intikal ettirilerek kapatılmıştır.

7- Köy Enstitülerinin Kapatılması

Cumhuriyet devrinde yönetimleri hep meşgul eden din eğitimi ve öğretmen yetiştirme düşünceleri 1940 da Köy Enstitüleri'nin kuruluşunu sağlamıştır. Enstitüleri düzenleyen yasalardan biri 1940'da kabul edilen 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu", öteki 1942 yılında kabul edilen 4274 sayılı "Köy Okulları ve Köy Enstitüleri teşkilat Kanunu"dur.⁹⁸

Köy Enstitüleri, kuruluşundan ve kapatılışından sonra Türkiye'de uzun yıllar tartışılan bir kurum olmuşlardır. Daha kurulmaları aşamasında Milli Eğitim Bakanı Yücel:

⁹⁷ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 59.

⁹⁸ Cumhuriyet'in 50. Yılında Milli Eğitimimiz, M.E.B. s. 14.

"Köylerden gelecek çocukları imtihan edip karakterlerini ve beden kabiliyetini yoklayarak Enstitülere alacağız. İçtimai bir sınıf yaratmak istemiyoruz. Çiftçilikle uğraşanların çocuklarını okutmak, kendi hayatlarını daha iyiye götürmek, fakat değiştirmek istemiyoruz. Köyün içinde, bilgili, sağlıklı, ülkesine bağlı, üretici vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlıyoruz." derken, Kazım KARABEKİR:

"Köylülerimizi böyle bir kültür sahasında az görgülü, yan münevverlerin nüfuzu, hatta maddi ve manevi tahakkümüne bırakmayı, gelecek için tehlikeli görüyorum." iddiasındaydı.⁹⁹

Köy Enstitüsü öğretmen ve öğrencilerinin imkansızlıklar nedeniyle çektiği sıkıntılar anlatıla anlatıla bitmemektedir. Enstitülerin yasaları gereği köylüye yüklediği yükümlülükler de zaten sıkıntılı dönemde olan vatandaşın tepkisini çekmiştir.

Enstitülerin, Halkevlerinde olduğu gibi gerek CHP kadrolarında olması gerekse öğretmenler içinde bazı sol görüşlülerinde bulunduğu¹⁰⁰ fikri çok partili hayata geçildikten sonra muhalefette bulunan DP'nin tepkisine sebep olmuştur.

DP öğretmen yetiştirmede birliği savunuyordu. Özellikle ilkokul öğretmenlerinin aynı şuur ve aynı seviyede bilgiye sahip olmalarının esas olduğunu gerekli görmekteydi. Bu yapılamadığı takdirde onlar arasında farklı zümreler meydana geleceği görüşündeydi. Zaten bu görüş ve fikirlerini aynen parti programında açıkça belirtmişti. Parti programındaki hedefler hükümet programlarında da ana ilkeler olmuştur.

Menderes hükümetleri önce köy enstitülerindeki karma eğitime son vermişlerdir. Kız öğrenciler İzmir Kızılçullu ve Trabzon Beşikdüzü köy enstitülerinde toplanmış ve buralardaki erkek öğrenciler de diğer okullara dağıtılmıştır. Daha sonra İzmir'deki öğrenciler Bolu'ya taşınmıştır. Enstitüler hakkında komisyonlar kurularak ciddi çalışmalar yapılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı 1951 yılında TBMM'de yaptığı bir konuşmasında bu çalışmalarla ilgili olarak bir yıllık icraatları hakkında şu bilgileri vermiştir:

"Köy Enstitüleri üzerindeki çalışmalarımıza bir yıl kadar önce ilgililer arasında bir anket açmakla başlanmış, muhtelif müesseselerde bu mevzular üzerinde toplantılar

⁹⁹ Necdet Sakaoğlu, a.g.e. , s. 91.

¹⁰⁰ Yahya Akyüz, a.g.e. , s. 341

yapılmış, anketlerin cevapları tasnif edilmiş, ayrıca bir heyet marifetiyle de bütün köy enstitüleri ve öğretmen okulları tetkik ettirilerek durumları tespit ettirilmiştir.¹⁰¹

Yaz aylarında uzun yıllar öğretmen yetiştiren müesseselerde çalışmış bulunan, ilkokul öğretmenlerinin çalışmalarını yakından takip etmiş, bu itibarla da ihtiyaçları içinde yaşayarak hissetmiş kimselerden müteşekkil bir komisyon kurulmuş, bu komisyondan bir rapor alınmıştır. Bu raporda yalnız köy enstitülerine değil, öğretmen okullarına da verilmesi gereken istikamet, ilgili kanunlar, yönetmelikler ve programlarda yapılması gereken değişiklikler ve bu değişikliklere esas teşkil edecek ana prensipler belirtilmiştir.¹⁰²

Bakanın belirttiği bu çalışmalar neticesinde köy enstitüleri, ilk öğretmen okulları haline getirilerek süreleri 6 yıla çıkarılmıştır.

Bu okulların programları üzerinde de yerli ve yabancı uzmanlarla yapılan bir buçuk yıllık ciddi çalışmalar 1952-53 öğretim yılına yetiştirilerek uygulamaya geçilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı bu çalışmalar ve programın ana teması hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Enstitülerin öğretim programları, yerli ve yabancı mütehassısların iştiraki ile bir buçuk yıl süren bir çalışmadan sonra yeniden hazırlanmış ve 1952-53 öğretim yılının başından itibaren bütün öğretmen okullarında tatbikatına geçilmiştir. Bu programda namzetlerin kuvvetli bir mesleki formasyona muvazi olarak lüzumu kadar umumi kültüre sahip ve her şeyden evvel de milli hisleri kuvvetli, ahlaki karakterleri tam birer öğretmen olmaları hususu göz önünde tutulmuştur. Bundan başka öğretmenleri köy muhitine ve köyün realitelerine intibak ettirecek tarım ve iş terbiyesine ve itinalı bir staj devresine de bilhassa yer verilmiştir..."¹⁰³

Enstitü mezunlarının mecburi hizmetleri kaldırılmış, maaşa bağlanmışlar ve kendilerine yedek subaylık hakkı tanınmıştır.

Konu hakkında yabancı uzmanlardan Roben J. Maaske yurda getirilerek okullar üzerinde çalışması sağlanmış ve kendisine geniş bir rapor hazırlatılmıştır. Tüm bu çalışmalar 1953 yılında toplanan V. Milli Eğitim Şurasında tartışılmıştır. Şuradan da çıkan kararlar neticesinde Türkiye'de 27.1.1954 tarihinde kabul edilen ve 4.2.954

¹⁰¹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 61

¹⁰² İsmail Şahin, a.g.t. , s. 61.

¹⁰³ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 62.

tarihinde neşredilen 6234 sayılı "Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" İle Köy Enstitüleri uygulamasına son verilmiştir.²²¹ Bu kanunun amacı hakkında şu görüşlere yer verilmiştir:¹⁰⁴

"İlkokullara öğretmen yetiştirmek maksadını taşıyan ve İlköğretmen okullarından ayrı olarak ve farklı bir görüş ve anlayışla kurulup teşkilatlandırılan köy enstitüleri münhasıran köy ilkokullarına öğretmen ve ayrıca köyün muhtaç bulunduğu çeşitli sanat erbabını yetiştirmeyi istihdaf etmiş ise de müstahsil ve sanatkar öğretmen yetiştirmek fikri tahakkuk ettirilememiş olmakla beraber diğer taraftan öğretmenlik sahasında aynı çatı altında çalıştıkları halde köy ve şehir öğretmeni şeklinde bir ayrılığa da yol açmış olduğu cihetle hukuk, vazife ve mesai rejimleri bakımından bu ayrılığı bertaraf etmek ve ilkokul öğretmenleri arasında menşe ve hak birliği sağlamak maksadıyla hazırlanmıştır..."

Böylece kaldırılmış olan köy enstitüleri üzerinde çok tartışmalar yapılacak, ancak bir daha yeniden kurulmaları hiç bir zaman gündeme gelmeyecektir.

8- İmam-Hatip Okullarının Açılması

Cumhuriyet döneminde 1930' ların başından DP iktidarına kadar dini eğitimde mola verilmişti. Dini eğitim veren okullar kapanmış, din dersleri okul programlarından çıkarılmıştır.

Memlekette; din adamlarının günden güne azalması, onları yetiştirecek müesseselerin bulunmaması, Diyanet İşleri Teşkilatının eli kolu bağlı olarak durması ve bırakılması, memleketin manevi hayatında gerekli fonksiyonunu icra edememesi, Medeni Kanunun 226. maddesiyle ailenin çocuklarına dini eğitim verebilmelerine cevaz verildiği halde, evinde çocuklarına Kur'an-ı Kerim öğreten ailelerin evlerinin bu hareketleri laikliğe aykırı görüldüğü için basılması bu sebeple yetişen neslin dini eğitim görememeleri büyük huzursuzluklara sebebiyet vermiştir. Alttan alta kaynayan bu huzursuzluk 1946 yılında girilen çok partili dönemde su yüzüne çıkmıştır.¹⁰⁵

Huzursuzlukların, muhalefeti güçlendirir hale gelmesi görülmüş olacak ki, İ.H.O.'nın kapatılmasından 18 yıl sonra, 1948 yılında on il merkezinde mevcut din adamlarına yeteri kadar bilgi vermek ve onları günün anlayışına göre yetiştirmek ve orta

¹⁰⁴ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 63

¹⁰⁵ Nahit Dinçer, **1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi**, s. 51.

okul mezunu olmak üzere MEB'na bağlı kurslar açılması kararlaştırıldı. Bu kurslar on aylık olacaktı.¹⁰⁶

İmam Hatip kurslarının yetersizliği ortada idi. DP 1950 seçimlerinde iktidara gelince hem halka verdiği sözleri yerine getirmek hem de parti programındaki ilkeler doğrultusunda o yılın öğretim yılı başında 20 yıl aradan sonra İHO'nı tekrar tarih sahnesine çıkarmıştır.¹⁰⁷

İ.H.O. 13.10.1951 gün ve 601. sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu kararı ile açılmıştır. Bu okullar o zamanki adı ile özel Okullar Müdürlüğüne bağlanmıştır. İlk defa 17.10.1951 tarihinde Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş olmak üzere 7 ilde birer İmam Hatip Okulu açılmıştır.¹⁰⁸

Bu okulların kadroları 20.6.1952 tarihinde çıkarılan 5980 sayılı kanunla belirlenmiştir. Ayrıca bu kanunla 2287 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Teşkilatını ve Görevlerini Düzenleyen Kanunda değişiklik yapılarak İmam-Hatip Okullarının yönetimi Orta ve İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır.¹⁰⁹

Bu okullar, ilkokula dayalı 4 yıl süreli şeklinde idi. Bu okullar ilk mezunlarını verdiğinde (1954-1955), okulun üç yıl süreli ikinci devresi de kurulmuştu. Böylece ilkokula dayalı birinci devresi üç yıl ve toplam yedi yıl süreli İmam Hatip Okulları eğitim sistemimizdeki yerini almıştır.¹¹⁰

1951-52 öğretim yılı 7 tane olarak açılan İmam-Hatip Okullarının sayısı Menderes Hükümetlerinin son yılında yani 1959-60 öğretim yılında 19'a, öğrenci sayısı da 876'dan 2922'ye yükselmiştir.¹¹¹

9- Fuat Köprülü'nün Tarih Anlayışı

Türkiye'nin yetiştirmiş olduğu en önemli tarihçilerden biri olan Fuat Köprülü, türk tarihinin birçok önemli meselesiyle ilgili araştırmalar yapmış, yaptığı bu çalışmalarla hem Türkiye'de hem Avrupa'da büyük takdir toplamıştır. Demokrat Parti kurucuları arasında da yer alan Fuat Köprülü bir dönem siyasete de atılmış ve Demokrat

¹⁰⁶ Nahit Dinçer, a.g.e. , s. 60-61.

¹⁰⁷ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 63.

¹⁰⁸ Nahit Dinçer, a.g.e. , s. 66.

¹⁰⁹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 64.

¹¹⁰ Nahit Dinçer, a.g.e. , s. 68.

¹¹¹ İsmail Şahin, a.g.t. , s. 65.

Parti iktidarı döneminde dışişleri bakanlığı da yapmıştır. Biz bu çalışmamızda onun siyasi faaliyetlerinden ziyade, tarih çalışmaları üzerinde duracağız.

II. Meşrutiyet’le birlikte Türk tarihi ve dili üzerine yapılan çalışmaların ülkenin siyasi ve kültürel yapısına katkısı, bu çalışmaları sistemli ve sürekli kılacak kurumlaşmayı da zaruri hale getirmiştir. Söz konusu niteliğe sahip ilk kurum olarak Türk Derneği’ni görüyoruz. 1908’te Ahmet Mithat, Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Yusuf Akçura, Akil Muhtar gibi dönemin Türkçü aydınları tarafından kurulan Türk Derneği, aynı adla bir dergi yayınlamış fakat bu dergi ancak yedi sayı çıkabilmiştir¹¹². Kısa süreli bu derginin hemen arkasından 1911’de Türk Yurdu Cemiyeti’nce Türk Yurdu dergisi yayınlanmaya başlamıştır¹¹³. Türkçülüğün yayın organı olarak faaliyet gösteren dergi hem kültürel ve hem de siyasi meselelere temas etmekte idi. 12 Mart 1912 yılında ise askeri tıbbiye ve mülkiye öğrencilerinden oluşan bir grup tarafından Türk Ocağı kuruldu. Ocağın kuruluş amacı: “İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk de dilinin kemaline çalışmaktır.” Şeklinde açıklanmıştır¹¹⁴. Aynı yıl Türk Yurdu, Ocağın dergisi haline gelmiş ve milli şuuru uyandırmak politikası çerçevesinde ülke çapında şubeler açılmıştır.¹¹⁵ 1912’ de Selanik’te kurulan Genç Kalemler de Türk Ocağına dahil olmuştur¹¹⁶. Genç Kalemler Mecmuası; Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ahmet Hikmet gibi Türkçülerin kurduğu ve özellikle Türkçe’nin sadeleştirilmesine yönelik yayınların yapıldığı bir yayın organı idi. Tarih-i Osmani Encümeni ise, söz konusu kurumsallaşmanın ilk örneklerinden biridir. Padişah tarafından desteklenen ve mufassal bir Osmanlı tarihi yazmakla görevlendirilen Encümen, Tarih-i Osmani Encümesi Mecmuası adı altında iki ayda bir yayınlanmak üzere bir dergi çıkarmaya başlamıştır¹¹⁷. Yine bu yıllarda Ahmet Refik, halka milli tarih şuuru kazandıracak Tarih-i Umumi gibi populist üslupla tarih kitapları yazıyordu. Encümen-i bilimsel bir yaklaşım içinde olmamakla eleştiren bir grup aydın Asar-i İslamiye ve Milliye Tedkik Encümeni’ni kurdu. Encümen’de Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Bursalı Tahir Bey, Veled Çelebi, Necip Asım ve Mehmet Arif Bey’in yanı sıra Alman, Fransız ve Macar üyelerde

¹¹² Gülmisal Emiroğlu, a.g.t. , s.42.

¹¹³ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t. , s.42.

¹¹⁴ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t. , s.42.

¹¹⁵ Büşra Ersanlı Behar, a.g.e. , s.83.

¹¹⁶ Hilmi Ziya Ülken, a.g.e. , s.179.

¹¹⁷ Gülmisal Emiroğlu, a.g.t. , s.42.

bulunmakta idi. Encümen, Milli Tettebular Mecmuası adında sadece beş ayı çıkacak bir dergi yayınlamıştır. Bu mecmuada Köprülü'nün ilmi yaklaşımla hazırladığı makaleler dikkatleri çekmektedir.

Köprülü, bu döneme dair getirdiği eleştirilerde, Avrupalıların tarih asrı olarak kabul ettiği 19. yüzyılda, tarihin anlam ve içerik itibarıyla genişlediğini belirterek, siyasi ve askeri başarıların dışına çıkılamayan Türk tarihçiliğinde, toplumun kültürel unsurlarına, kurumsal yapısına ve uluslar arası ilişkilerine bütünlük içeren bir anlayışla bakılamadığını özellikle vurgulamaktadır.¹¹⁸

Fuat Köprülü, Atatürk'ün teorisyeni olduğu Türk Tarih Tezi'ne karşı birçok eleştiri yöneltmiştir. Türk Tarih Tezi'nde ortaya konulan argümanların birçoğunun bilimsel temellere dayanmadığını ifade ederek bilimsel platformlarda bunu dile getirmiştir.

Fuat Köprülü ile asistanı Abdulkadir İnan, 1927-1930 'da Yusuf Ziya Özer'in Yunan ve Mısır Medeniyetinin Türk kökenli olduğunu söylemesiyle birlikte, çok alaycı bir tavırla ve sertlikle eleştirilmesine neden olmuştur. Ama yine de bilimsel objektifliğinden dolayı, 1931 de ilk lise kitaplarında, Türk devletleriyle ilgili bilgileri yazma görevi Fuat Köprülü'ye verilmiştir. Atatürk, bu gibi kişilerin Türk Tarih Tezi'ne karşı olduğunu bile bile onlara hoşgörü göstermiştir. Birinci Tarih Kongresinde Fuat Köprülü ve Zeki Velidi Tokan eleştiriler yapmışlardır. Dr. Reşit Galip Bey de tezi eleştirenlere çok sert bir cevap vermiştir. Sonuçta tez, Türk'ün Türklüğüne ve Anadolu'ya sahip çıkmasını sağladığı için başarıya ulaşmıştır. Ümmet toplumundan, Ulus toplumuna geçildiği için tezde aşırılıklara kaçılmış olabilir. Ama bu mazur görülmelidir.

Atatürk'ün tarih çalışmaları sırasında çevresinde bulunan tarihçiler arasında Fuat Köprülü, Yusuf Akçura, Şemseddin Günaltay, Yusuf Hikmet Bayur, Afet İnan, Tevfik Bıyıkoglu, Hasan Cemil Çambel, Halid Etehm Eldem, Uluğ İğdemir, Şevket Aziz Kansu, Enver Ziya Karal, Ahmet Refik Altınay gibi tarihçileri sayılabilir. Bu sayıyı daha geniş tutmak mümkündür. Atatürk bu tarihçileri sürekli desteklemiştir. Birçoğunu Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan aday göstererek, milletvekili yaptırmış, böylece onlarla mecliste, Çankaya'da ve Ankara'daki sohbetli gece toplantılarında sık sık beraber

¹¹⁸ Fuat Köprülü, “Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında”, **Tarih ve Toplum**, c.15, s.18.

olmuştur. Bunlardan Fuat Köprülü, 1935'te Atatürk'ün direktifi ile Kars milletvekili olarak meclise girmiş ve onun çevresinde bulunmuştur. Ayrıca Fuat Köprülü tarafından telif edilmiş olan “Türkiye Tarihi” adlı eserini bir hafta içinde okuyan Atatürk, çok takdir ettiği bu eser dolayısıyla Fuat Köprülü'ye gönderdiği mektupla şöyle kutlamaktadır:

“Türkiye Tarihi'nizin, gönderilen, birinci kitabı büyük bir zevkle ve istifade ile okudum, eser kıymetlidir, mühimdir. Bunu vücuda getirmek için sarfettiğiniz ve edeceğiniz mesaiyi takdir ederim. İhtisasınızın tecelli edecek eserleri millete, Cumhuriyete ifa olunabilecek hizmetlerin en kıymetlileri mertebesinde bulunacaktır.

İlim feyzine teşne olanlarla beraber muteakip kitaplarınızın intişarına intizar ederim efendim¹¹⁹.”

Atatürk, Fuat Köprülü'yü kutlamakla kalmıyor ve zamanın Maarif Vekili Necati Bey'e de talimat vererek, Türkiye Tarihi'nin muteakip ciltlerinin bir an önce çıkarılması için, yazarına her türlü olanağın verilmesini emreliyordu. Keza aynı şekilde takdir ettiği bir tarihçi olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı'yı da Balıkesir milletvekili olarak meclise soktukten sonra onun, ilmi çalışmalarını daha iyi şartlarda sürdürebilmesi için pek çok kolaylıklar göstermiştir.¹²⁰

10-Celal Bayar'ın Tarih Görüşü

Milli mücadele döneminin önemli isimlerinden biri olan Celal Bayar Demokrat Parti'nin kurucuları arasında da yer almış ve Demokrat Parti iktidarı döneminde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üçüncü cumhurbaşkanı olmuştur. Biz burada Celal Bayar'ın siyasi yaşamından ziyade, tarihe olan bakış açısı üzerinde durmaya çalışacağız.

Celal Bayar “Ben de Yazdım” isimli kitabıyla tarihe olan yaklaşımını ve bakış açısını çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Celal Bayar kitabı yazma gerekçesini anlatırken, Atatürk'le olan bir sohbetinin kitabı yazmada çok etkili olduğunu ifade etmektedir. Konuşma şu şekilde cereyan etmiştir; “Yeni beliren gün ışığı altında Çankaya yokuşunda şehre doğru inerken her endişeden sıyrılmış bir halde kendi kendimize, adam sen de, bunlarda mesele mi? Yalnız başımıza hepsini hallederiz

¹¹⁹ Tahsin Akpınar, a.g.e. , s.77.

¹²⁰ Tahsin Akpınar, a.g.e. , s.77.

derdik. Bu inanç sizden aldığımız manevi kuvvetti. Hadiseleri tahlil, kuvvetinizin bize ilhamı idi. Üstün görüşlü lider olmanızın neticesi idi. Bence sizi bu vasfınız, diğer meziyetlerinizin başında gelir, dedim ve sustum. İçimden gelen bu samimi ve gerçek sözlerim, çelik gibi sağlam bir iradeye sahip olan büyük adamın tevazu duygusuna dokunmuş olmalı ki hafif bir sesle ve çekingen bir eda ile sordu: Bunları yazdınız mı? Hayır dedim. Cevap verdi: Rica ederim, yazınız.

O zaman bu, benim için bir emirdi. Nur içinde yatsın, irtihalinden sonra bir vasiyet olmuştu. Bunun içindir ki bu kitabı yazmaya başladım ve “Ben de Yazdım” adını verdim.¹²¹

Celal Bayar’ın kaleme aldığı “Ben de Yazdım” kitabı Mondros Mütarekesi’nden başlayarak milli mücadeleyi, büyük millet meclisini ve hükümetini Cumhuriyet’in ilk devirlerini, Atatürk’ü ve inkılapların bütün yönlerini içine almaktadır.

Celal Bayar, kitabı yazma amacını şöyle açıklıyor: “ Ayrıca genç neslimiz için faydalı olacağı düşüncesi ile bütün bunların, özellikle inkılaplarımızın meydana gelmesini zaruri kılan tarihi sebep ve amillerin üzerinde durdum. Yakın tarihimizden, Genç Türkler’den ve Meşrutiyet Devri olaylarından istirdat suretiyle seçme bilgi verdim. Bu bilgilerden sonra, hadiseler kronolojik bir sıra takip edecektir.¹²²

Celal Bayar tarihin önemini vurgularken, kitabında şu ifadelerle yer vermektedir: “Türkiye’de, diğer ileri ve medeni memleketler gibi tarihi hakikatlerin yazılmasının, doğrunun söylenmesinin ve masum vatandaşların kendilerini savunmalarının suç olmayacağı bir devreye elbette kavuşacaktır. Ben de bu konuda bana düşeni yapmak ve şimdiden bilgi ve belge toplamak suretiyle hazırlığa başladım. Eski programımı değiştirmeden hayatta kalacağım son ana kadar bizzat karıştığım ve şahidi olduğum gerçek vak’aları sırasıyla yazıp tarihe mal etmeğe karar verdim.¹²³

“Ben de Yazdım” adlı eserin I. Cildinin muhtevası şu şekildedir: Kitap Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde meydana gelen önemli siyasi ve askeri gelişmeleri ihtiva etmektedir. Bunlar İttihat Terakki’nin faaliyetleri, 31 Mart Vakası, II.Meşrutiyet gibi

¹²¹ Celal Bayar, Ben de Yazdım, İstanbul 1965, C.1, s.4-5.

¹²² Celal Batar, a.g.e. , s.5.

¹²³ Celal Bayar, Ben de Yazdım, İstanbul 1967, c.4, s.15.

olayları ve bu olayları hazırlayan gelişmeleri teferruatlı bir biçimde ve belgelere dayanarak ele almaktadır.

II. Cilt, Hareket Ordusunun faaliyetleri, bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, padişahın tutum ve davranışları, basının faaliyetleri gibi konuları ihtiva etmektedir. Olaylar gene kronolojik olarak sıralanmıştır.

III. Cilt, II. Abdulhamit Dönemi önemli siyasi ve askeri gelişmeleri, padişahın tutum ve davranışlarını, Balkanlar'daki önemli gelişmeler ve Trablus Harbi gibi konuları ihtiva etmektedir.

IV. Cilt, I. Balkan Harbi'nin sonuçları, Osmanlı Devleti'nin durumu, Enver ve Talat Paşa'ların tutum ve davranışları, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve bunun Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Olaylar kronolojik bir sıra takip edilerek verilmiştir.

V. Cilt, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin durumu, Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları, azınlıkların tutum ve davranışları, Damat Ferit Paşa'nın milli mücadeleye karşı tavrı, kitabın muhtevasını oluşturmaktadır.

Celal Bayar, “Ben de Yazdım” isimli kitabıyla Osmanlı Devleti'nin son dönemini ve milli mücadeleyi bütün yönleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Yazar kitabı kronolojik bir sırayla kaleme almıştır. Olayların anlatımı esnasında sık sık belgelere yer vermek suretiyle bilimsel bir yaklaşım ortaya konulmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün Nutuk adlı eseriyle karşılaştırıldığı zaman milli mücadele dönemi olaylarına yaklaşımlar arasında çok dikkat çekici bir çelişki görülmemektedir. Atatürk'e olan sevgisini ve hayranlığını da her vesileyle ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal'le arasında geçen konuşmalara kitabında sık sık yer vermektedir. Mustafa Kemal'den bahsederken “Büyük adam” ifadesini kullanması da ona olan hayranlığının en açık bir kanıtıdır. Milli mücadele dönemi olaylarını ele alırken İstanbul Hükümeti'nin tutum ve davranışlarını eleştirmesi Atatürk'ün faaliyetlerini desteklemesi onun tarihe olan yaklaşımını da ortaya koymaktadır.

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ VE LİSELERDE TARİH EĞİTİMİ

A- LİSELERİN DURUMU

1- Liseler

Ortaokuldan sonra gelen 3 yıllık eğitim müesseseleri olan liseler cemiyetin hayatini sağlayan ve temel yapıtaşlarını oluşturan çeşitli mesleklere yönelecek öğrencilerin yüksek öğretime geçip ihtisasa başlamadan önce hayatın içinde ihtiyaç hissedecekleri genel kültürü verecek olan eğitim birimidir.

Bunun yanında liseler yüksek tahsil döneminde gerekecek olan, tahlil ve mukayese gücünün, düşünebilme kabiliyetinin geliştirilmesinde yardımcı olan ve öğrencileri yüksek tahsile hazırlayan ara öğretim birimi olarak kabul edilmektedir. Ancak 1950'lerin başlarında üniversite çevrelerinde liselerin iyi öğrenci yetiştirmemesine dair şikayetler edildiğini görüyoruz¹²⁴. Ortaya atılan bu tezler İstanbul Üniversitesi'nde 1939 ve 1949'da hazırlanan iki ayrı rapora dayandırılmaktadır. Bu raporlara göre; üniversiteye gelen gençlerin büyük bir kısmında fikri teşekkül bakımından noksanlıklar vardır, öğrencilerin yüzeysel bilgilere sahip oldukları ve fikirlerini yazılı veya sözlü olarak düzgün ifade edemedikleri bildirilmektedir. Kendi başlarına düşünme kabiliyeti azlığı, bir ilmi eseri konudan uzaklaşmaksızın esas fikri kavrayacak şekilde okuyup anlayamamak, okudukları şeylerle önceden okudukları arasında ilişki kuramamak, kıyas yapamamak, ülke ve dünya gündemine alâkasızlık, araştırma yapma konusunda beceriksizlik, öğrencilerden şikayette bulunulan konulardan diğerleridir.

Öğrencilerin liselerden yetersiz bir şekilde yetişip yüksek öğretim hayatına atılmalarının asıl sebebi eğitim problemlerimiz konusunu ele aldığımızda bahsi geçen zihniyet problemi, taklitçilik, sistemsizlik, ders programlarının yetersizliği problemleri ile yakından ilgilidir.

Adnan Adıvar, liselerdeki şikayet edilen bu problemin çözümünü, Akşam Gazetesi'ndeki köşesinde, ideal liselere kavuşmadıkça yeni liselerin açılmamasını tavsiye ederek bulmaya çalışmıştır. Nitekim 1955'in Ocak ayında bütçe görüşmeleri

¹²⁴ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 90.

esnasında DP iktidarının en etkili Milli Eğitim Bakanı olması yönüyle dikkat çeken eski Maarif Vekili Tevfik İleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın uygulamalarına getirdiği eleştiride, "Mevcut liselerde matematik, İngilizce, fen hocamız yok, laboratuvarımız yok, ama lise açıyoruz, kimi aldatıyoruz? Evvela mevcut liselerin eksikliğini tamamlamak lazımdır" diyerek Adıvar'la aynı görüşü paylaşmıştır. Bu davranış, bir milletvekilinin mensubu olduğu partinin iktidarda bulunduğu bir dönemde, icraatlarına bu şekilde bir özeleştirisi yapması bakımından, ilginç olarak yorumlansa bile Tevfik İleri'nin gösterdiği bu örnek tutumu, belki de Türkiye'deki iktidarların en önemli eksikliklerinden biri olarak görebiliriz¹²⁵.

İleri sürülen bu görüşlerden anlaşıldığı üzere çoğunlukla okul binası yapma ve öğretmen yetiştirme alanında yapılan icraatlar, eğitimin nitelik bakımından, gelişmesine yönelik icraatları arka planda bırakmıştır.

Hem nitelik hem de nicelik problemlerinin bir arada yaşandığı liselerde bu eğitim birimlerinin sayıca yetersizliği de 1959'da hazırlanan Eğitim Milli Komisyonu Raporu'nda söz konusu edilerek, yoğun talebi karşılayabilmek için lisede tahsil yapacak gençlerin kabiliyetlilerini seçebilmek amacıyla giriş imtihanı yapılması istenmiştir¹²⁶.

Bu dönemde liselerdeki problemlerin çözümüne yönelik, eğitimin muhteviyatı ile ilgili yapılan değişikliklere rastlanmamakla beraber, uygulamaya yönelik şekli değişiklikler gözlemlenmektedir. Ancak belirli bir plandan mahrum olarak yapılan, sonra tekrar değiştirilen uygulamalarla liseler, istikrarı bulamazken öğrenim gören öğrenciler de mağdur edilmişlerdir. Mesela; 1951-1952 ders yılı itibarıyla liselerin 4 yıla çıkarılması ile üniversite öncesi eğitimin toplam 12 yıla çıkması kararı alınmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 1 yıl sonra 1953 yılı Şubat ayında yapılan bütçe görüşmeleri esnasında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri liselerin tekrardan 3 seneye indirileceğini, yüksek tahsile devam etmek isteyenlerin 4 sene tahsil yapacaklarını belirtmiştir. Yine bir sene sonra 1954 yılının Temmuz ayında yeni Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'ya liselerin 4 yıla çıkarılmasından sonra verimin düşmesi hakkında ne düşündüğü sorulduğunda yeni bakan sadece bu neticeler üzerinde önemle durduklarını belirtmiş, aradan 1 ay geçtikten sonra da liselerin öğrenim sürelerini 3 yıla indireceklerini açıklamışlardır. 1954-1955 ders yılında hem 11. sınıflar, hem 12. sınıflar

¹²⁵ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 91.

¹²⁶ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s. 50.

birlikte mezun olacakları ve üniversiteye giriş talebi aşırı derecede artacağı için bu durum ortaya yeni problemler çıkarmıştır, örnekten açıkça anlaşılacağı üzere daha önceden üzerinde durduğumuz sistemsizlik problemi istikrarsızlık problemiyle beraber kendini göstermiştir.¹²⁷

Bunun yanında yapılan bazı değişiklikler olumlu karşılanmaktadır. Mesela; insan kabiliyetlerine erken yaşta yön verilmesini hedef alan ve liselerin fen ve edebiyat koluna ayrılması şeklinde kendini gösteren değişiklikle, lise bitirme imtihanlarında başarısız olan dersler için bütün derslerden yeniden imtihan olmak yerine sadece başarısız olunan derslerden imtihan olmanın yeterli olacağı şeklindeki karar, bunun sağlayacağı zaman tasarrufu bakımından isabetli bulunmaktadır. Pek çok yerden destek gören bu kararları Eğitim Enstitüsü Müdürü olan Adnan Çakmakçıoğlu da bir dergi makalesinde ele alarak övgüyle bahsetmiştir. Özellikle öğretmen yetiştiren kurumlara verilen öneme dikkat çekerek Tevfik İleri'nin bu konuya ne kadar özen gösterdiğini de vurgulamıştır¹²⁸.

2- 1950-1960 Arası Liselerde Sayısal Gelişmeler

1950 ile 1960 arası yapılan en önemli icraatlardan biri bütün illerin 1959-1960 ders yılına kadar liseye kavuşturulmuş olmasıdır. Ancak liselerde de aynı ortaokullar ve ilkokullarda olduğu gibi okul, öğretmen ve öğrenci artış oranlarının dengesizliği gözle görülür bir şekilde gelişmiştir. 1950-1951 ders yılında liselerde 1 okula 251.9, 1 öğretmene 11.3 öğrenci düşerken, 10 yıllık, süre zarfında %115 olan okul artış oranı ile %97.5 olan öğretmen artış oranını geride bırakarak %181'lik bir artışla gelişen öğrenci sayısı 1959-1960 ders yılında 1 okula 328, 1 öğretmene 16 öğrenci düşmesine sebep olmuştur¹²⁹.

Liselerde de ortaokul ve ilkokullarda olduğu gibi Doğu'da okula gitmeyen öğrenci miktarının seyrek olması 1950-1960 arası 1 öğretmene düşen öğrenci miktarının iller arasındaki sıralamasında ilk sıraları Doğu'da bulunan illerin alması şeklinde ortaya çıkmıştır. 16 olan Türkiye ortalamasını bir hayli geride bırakan ilk 16 sıradaki 13 il Doğu illerimizdir¹³⁰.

¹²⁷ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 92.

¹²⁸ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 93.

¹²⁹ **Milli Eğitimde 50 Yıl (1923-1973)**, s. 55.

¹³⁰ a.g.e. , s. 51.

1950'de 1.528.814 olan 16-18 yaş grubu gençten yalnızca %1.2 oranı ile 19.022'si resmi liselerde öğrenci olurken 1960'da 1.432.544 olan 16-18 yaş grubu %4.6 oranı ile 66.593 öğrenci resmi liselere öğrenci olarak girebilmişti.

1950'den 1960'a kadar çağ nüfusu (16-18 yaş) %6.3 azalırken liselerdeki okullaşma oranı 19.022 öğrenciden 66.503 öğrenciye çıkarak, %283 artış kaydetmiştir¹³¹.

1950'de 22.169 resmi ve özel liselerde okuyan öğrenciden 3 yıl içinde 11.979 kişi mezun olarak %54'lük bir başarı sağlayabilmişlerdir¹³². 1950-1951 yılında yeni kaydolan 5193 resmi lise öğrencisinden, 1952-1953 yılında %60.8'lik bir oranla 3595'i mezun olurken, 1955-1956 ders yılında kaydolan 11.067 resmi lise öğrencisinden %65.3'lük bir oranla 7.229'u mezun olmuştur. Ortaokul ve liselerde yeni kayıt mezun oranlarında bir karşılaştırma yapacak olursak 1950-1960 arası liselerde %60-65 civarında olan oranların resmi ortaokullarda %50-55 arasında kaldığını görüyoruz¹³³.

1950-1951 öğretim yılında ortaokuldan mezun olan 16.080 öğrenciden %41'lik bir oranla 6.586 öğrenci resmi liselere kayıt yaptırırken, 1960-1961 öğretim yılında mezun olan 50.429 öğrenciden %58.8'lik bir artışla 29.649'u resmi liselere kayıt yaptırmıştır. İlkokuldan ortaokula geçiş oranlarını, ortaokuldan liseye geçiş oranlarıyla karşılaştırdığımızda resmi liselere devam etme oranının, (1951-1952 ders yılında %41, 1956-1957 ders yılında %45.7) ortaokula devam etme oranını (1951-1952 ders yılında %17.2, 1956-1957 ders yılında %33.2) geride bıraktığı görülür. Bu bilgilerin ışığında üst eğitim birimlerinde eğitime devam etme eğiliminin daha yüksek olduğunu, eğitim kademelerinde yükselen öğrencilerin eğitimlerine giderek daha çok önem verdiklerini söyleyebiliriz¹³⁴.

3- Ders Programlarının Yetersizliği

Öğretimin verimsiz olmasının bir diğer sebebi ders programlarının içeriğinin yetersizliğidir. Ders programlarına gelen eleştiriler, derslerin gerçek hayattan kopuk olması, toplumsal gerekler ve sosyal şartların göz önünde bulundurulmayarak, bilginin hayata geçirilmesinden yoksun olmasıdır. Ayrıca verilen bilginin mahiyeti gençlerin

¹³¹ Cumhuriyet'in 50i Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz, s. 132.

¹³² Milli Eğitimde 50 Yıl (1923-1973), s. 55.

¹³³ A.g.e. , s. 141.

¹³⁴ A.g.e. , s. 146.

bedeni ve ruhi gelişimlerini sağlayacak nitelikte değildir. Aslında buradaki problem ders programlarının öğrencilerin istidat ve kabiliyetleri göz önünde bulundurulmayıp ilmi esaslara dayanmadan hazırlanmasından kaynaklanmaktadır. Dahası başka memleketlerin programlarından aynen alınarak hazırlanmasına bağlanmaktadır¹³⁵. İlk ve ortaöğretimin muhtevasının yüksek tahsile temel teşkil edecek bilgiler ve zihni gelişimi en üst seviyeye getirmeyi ön plana alan programlar olduğu ve zihni gelişimin kesinlikle ihmal edilmemesi gerektiği Mümtaz Turhan tarafından önemle kaydedilmiştir¹³⁶.

Her ne kadar Cahit Okurer ders aletleri, laboratuvar, kütüphane, spor salonundan mahrum, öğretmen yetersizliğinden dolayı bir çok derslerin boş geçtiği okullarda, "Verilen eğitimin öğrencilerin kabiliyetlerine, zihni ve hissi hayatlarının gelişmesine, memleketin ve dünya şartlarının icaplarına uygunlukları, gereken mahiyette olup olmadıkları hakkında objektif bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü yeterli araştırma yapılmamıştır." İfadesini kullansa da¹³⁷, bu konu hakkında Profesör J. Rufi incelemeleri sırasında çok net tesbitlerde bulunmuş ve raporunda bildirmiştir. Rapora göre o günkü orta okul ve lise müfredatı o yaşlardaki çocuklar için ağır gelmekte, başarısızlık sonucunda sınıfta kalmalar ciddi oranda yükselmekte çocukları okuldan soğutmaktadır. Profesör Rufi öğrencilerin öğrenmekten ziyade, sınıf geçmek için çalıştıklarını bildirmekte, öğretmenlerin de bu yüklü müfredattan şikayetçi olduklarını ifade ederek öğrencilere konuları tam öğretmeden müfredatı yetiştirememesi endişesiyle pratik yapma imkanı bulamadan hızlı geçmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir¹³⁸. Ders programlarının mahiyetinden kaynaklanan bütün bu olgular öğrenciyi ezber yöntemine itmiştir.

1956 yılında Amerika'da yapılan Milletlerarası Eğitim Araştırmaları Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden Emin Hekimgil konferansta daha önce Amerika'nın Illinois Üniversitesi'nde staj gören orta dereceli okul mensuplarının Türkiye'ye dönünce Maarif Vekaleti orta dereceli okul müfredatının gözden geçirilerek görüşülmesi amacıyla seminer düzenleyeceklerini belirtmişse de¹³⁹ ders programlarındaki eksiklik konusunda alınan önlemler çoğu zaman ihmale uğrayarak yetersiz kalmıştır.

¹³⁵ Cahit Okurer, **Ana Hatlarıyla Milli Eğitim Politikamız**, Ankara 1965, s. 74.

¹³⁶ Mümtaz Turhan, **Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri**, İstanbul 1954, s. 35.

¹³⁷ Cahit Okurer, a.g.e. , s. 73.

¹³⁸ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 42.

¹³⁹ Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 43.

Bu problem Eğitim Milli Komisyonunun hazırladığı raporda da ele alınarak okullarda bilginin esas alındığı, çocukların şahsiyet ve karakter gelişimlerine önem verilmediği, kısaca hafızaya dayanan bilgilerin verilmesinin hedef tutulduğu ifade edilmektedir¹⁴⁰. Raporda ayrıca müfredat programlarının ilkökul, ortaokul ve lise arasında uyumlu devamlılığı sağlayacak şekilde oluşturulmadığı da ifade edilmektedir.

Köy ve şehir okullarındaki ders programlarının farklılığının söz konusu olduğu dönemde eğitimde köy ve şehirlerdeki ayrımcılığa karşı çıkan Cahit Okurer, bütün çocukların hiç bir fark gözetmeksizin aynı değerleri kazanmalarını sağlayacak ortak bir öğrenimden geçmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü hürriyet, sosyal adalet fikirlerine ve insan haklarına uygun bir eğitim ancak bu ayrımcılık ortadan kalktığında gerçekleşir¹⁴¹ diyerek köy enstitülerine üstü kapalı gönderme yapmaktadır.

Baştan başa yenilenmeye ihtiyacı olan maarif sisteminde eğitimin hedefine ulaşp ulaşmadığını anlamaya yarayan imtihan şekillerinin yetersizliği de bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri 1950'de Konya'da verdiği bir demeçte "imtihan şekillerini çocuğun hakiki vasfını ölçebilecek şekle dönüştürmek kararındayız. Talebeyi tesadüfün tesirinden azami derecede uzak olarak bulunduracağız ve hiç bir surette müsamaha etmeyeceğiz." diyerek bu durumun farkında olduğunu vurgulasa da Profesör Rufi'nin 1953 yılında hazırladığı raporunda konu edildiğine göre henüz çözüme kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla uygulanan imtihanların sorularının uygunsuz düzenlendiği için sağlıklı ve güvenli sonuç almaktan uzak oldukları, buna rağmen bu imtihan sonuçlarının çok ciddiye alındığı göz önünde bulundurulacak olursa bu sistemden geçen gençlerin içinden kifayetlileri ve kifayetsizleri ayırmanın ne kadar zor olacağı anlaşılabacaktır. Orta okul ve liselerde kullanılmakta olan imtihan şekillerinin mutlaka değiştirilmesi gerektiğini bildiren Profesör Rufi raporunda kimi öğretmenlerin ve müdürlerin bu şekildeki imtihanları tasvip ederken bazı öğretmenlerin ve müdürlerinse mahzurları olduğunu kabul ederek okul müdürü, öğretmen ve öğrenci üzerinde bir baskı oluşturduğunu ileri sürdüklerini belirtmektedir¹⁴².

Eğitim Milli Komisyonu Raporunda da ele alınan bu konu hakkında öğrenci başarılarının ölçülmesinin objektif esaslardan mahrum olduğu belirtilerek, imtihan sisteminin daha çok öğrencilerin hafıza kuvvetini ölçtüğünü oysa gençlerin edindikleri

¹⁴⁰ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s. 20.

¹⁴¹ Cahit Okurer, a.g.e. , s. 97-98.

¹⁴² Ayşegül Dilek Nakkaş, a.g.t. , s. 44.

bilgilerle düşünme, muhakeme etme ve bu bilgileri kullanma bakımından yetersiz oldukları vurgulanarak uygulamaların değiştirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur¹⁴³.

B-DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS PROGRAMLARI

1-Demokrat Parti Dönemi Tarih Eğitime Genel Bir Bakış

Ünlü bir tarif felsefecisi, “Siyasi iktidarda bulunan ya da iktidar mücadeleleri verenler amaçların en iyi nasıl gerçekleştirecekleri konusunda geçmişe başvururlar. Ve haklılıklarını iktidarın kurumsal yapısının ne kadar eskiye dayandığını kanıtlayarak gösterirler” diyor.

Tarihin belli zamanlarda siyasi iktidarlar tarafından tasarlandığı, yeni bir toplum ve yeni bir devlet anlayışı yerleştirmek için etken güçlerce kurgulandığını biliyoruz. Özellikle “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi” ders kitaplarında ortaya çıkan bu sorun zaman zaman tarih disiplininin yapısını tehdit eder duruma gelmiştir.

1923-38 yılları arasında oluşturulmaya çalışılan Milli Tarih ve Milli Kültüre dayalı Asyatik kökenli milliyetçilik ideolojisi “Kültürde Hümanizma” teziyle milli köktenden kopartılarak Greko-Latin kaynaklarına dönüşmüştür¹⁴⁴. Bu bağlamda milli kültürün 1938-50 yılları arasında reddedilmeye çalışılırken, Hümanizmanın etkisi ile tarihi kökenlerimizin Kadim Yunan ve Roma’da arandığını görüyoruz.

1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidarı ile evrensel kültür anlayışından milli kültür anlayışına bir kayma olduğu gibi Tarih müfredatında da özellikle 1952-Lise, 1953 Ortaokul programlarında önemli değişimlerin gerçekleştiğine şahit oluyoruz.

Biz bu araştırmamızda tarih ders programlarından hareketle önce 1950-60 yılları arasındaki (Demokrat Parti İktidarı) farklılaşmayı belirterek sonra da 1939 ve 1960 yılı tarih programları ile mukayese etmeye çalışacağız.

2- 1950-59 Yılları Arası Lise Tarih Ders Programları

Bu yıllar arasındaki Lise Tarih dersi programlarını incelediğimizde 1952 yılı ile başlayan değişimin 1954-56-57 yıllarında küçük farklılaşma ile devam ettiğini görüyoruz.

¹⁴³ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s. 103.

¹⁴⁴ Orhan Türkdoğan, “Milli Eğitim Sisteminde Kimlik Arayışı”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı 97, Ankara 1995, s. 5.

1952 yılından itibaren 1949 yılında alınan Liselerin 4 yıla çıkarılması kararı uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Lise 4 Sınıf Edebiyat Bölümünde haftada 2 saat olmak üzere Tarih Öğretiminde görünürde bir artış olmasına rağmen toplam ders saati içinde tarih derslerinin yüzdesinin düştüğüne şahit olmaktadır.

1949 yılı Lise programlarına göre Tarih Derslerinin toplam ders saatine oranı Lise1-2. Sınıflarda % 6.9, 3. Sınıflarda Fen Bölümü'nde % 12.5, Edebiyat Bölümünde % 8.8 iken, 1952 yılına gelindiğinde Liselerin 4 yıla çıkarılmasına rağmen bu oran tüm sınıf ortalamasında % 6.2 olarak gerçekleşmiştir¹⁴⁵.

1954-56-57 yıllarında yayınlanan müfredat programlarının tamamen birbirinin aynı olduğu görülmüştür. 1952 yılı programından farkı ise şöyledir;

1952 yılından 1954 yılına kadar Liselere 4 yıl devam edilmiş, 4. Sınıf Edebiyat Bölümü öğrencileri sadece yeni ve yakın çağ siyasi ve sosyal meselelerinin işlendiği 2 saatlik ders görülürken, 1954 yılında Lise tekrar 3 yıl olmuştur. Ancak lise 3. Sınıflar Fen ve Edebiyat olmak üzere ayrılmışlardır. 1952 yılındaki Lise 3. Sınıfı programında yer alan Ünite 2 (15 yy.'da Avrupa), 1954 Lise 3 Fen Bölümünde yer almazken Edebiyat bölümünde aynen yer almıştır.

1938 yılı programı ile 1952 ve 1954-56-57 yıllarının programı aşağıdaki gibidir.

3- 1952 Lise Müfredat Programı

SINIF : I

(İlk Çağ Tarihi)

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

1. Tarih Öncesi Devirleri, Tarih Devirleri
2. Türklerin Anayurdu ve Göçler
3. Ön Asya ve Mısır
4. Ege Bölgesi
5. Roma Tarihi

Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi

¹⁴⁵ M.E.B. Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler (1924-1970), s. 123.

SINIF: II

(Orta Çağ Tarihi)

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

1. Beşinci Yüzyıldan Sekizinci Yüzyıla kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine

Genel Bir Bakış

2. Türkler

3. İslâm Tarihi

4. Büyük Müslüman Türk Devletleri

5. Sekizinci Yüzyıldan On Üçüncü Yüzyıla Kadar Avrupa

6. Türkiye

7. Haçlı Seferleri Sebep ve Neticeleri

8. Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri

9. Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları

10. Osmanlı Devletinin Kuruluşu

11. On Dördüncü Yüzyılda Avrupa (Siyasal, Sosyal Duruma Genel Bir Bakış)

Türkiye Cumhuriyeti ve Türk İnkılâbı Tarihi

SINIF : III

(Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi)

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihine ayrılacaktır.

1. XV. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu

2. XV. Yüzyılda Avrupa

3. XVI. Yüzyıl (Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa)

4. XVII. Yüzyıl (Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa)

5. XVIII. Yüzyıl (Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa)

SINIF: IV

(Edebiyat Kolu)

Yeni ve yakın çağlar tarihinden seçilmiş sosyal ve siyasal meseleler¹⁴⁶.

¹⁴⁶ M.E.B Lise Müfredat Programı, Ankara 1952, s. 3-8.

1952 lise müfredat programı incelendiğinde tarih konularının Avrupalı usule göre çağ taksimatı esasına dayalı olarak sıralandığını görüyoruz. Lise I. Sınıf programı ilkçağ konularını içine almaktadır. Konulara bakıldığı zaman, batı ilkçağına ait konuların ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Tabi ki bunun nedeni İnönü dönemi humanist tarih anlayışının hala etkisini sürdürmesinden kaynaklanmaktadır.

Lise II. Sınıf programı ortaçağ konularını içine almaktadır. Konuların yarıya yakını Avrupa tarihiyle ilgilidir. Konular kronolojik bir sırayla ele alınmıştır. Diğer programlarda olduğu gibi İnkılap Tarihi konuları programın sonuna eklenmiştir.

Lise III. Sınıf programı ağırlıklı olarak Osmanlı Tarihi ve yeni-yakın çağda Avrupa Tarihi konularını içine almaktadır. Programda konular yüzyıllara ayrılmış, Avrupa ve Osmanlının durumundan bahsedilerek karşılıklı ilişkiler üzerinde durulmuştur.

Liselerin dört yıla çıkarılma kararının Demokrat Parti döneminde uygulanmaya başlanması ile birlikte lise IV. Sınıf tarih ders programı oluşturulmuştur. Bu programda yeni ve yakın çağa ait siyasi ve sosyal meselelerin ele alınması hedeflenmiştir. Dördüncü sınıf konuları arasında İnkılap Tarihi konuları yoktur.

1952 lise tarih programı genel olarak incelendiği zaman 1938 lise programından çokta farklı olmadığı görülmektedir. Demokrat Parti iktidarının tarih eğitimindeki millileşme çabalarının tarih ders programlarına çokta yansımadağı görülmektedir. Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi konularında ciddi bir artışın olduğu karşımıza çıkmaktadır. Demokrat Parti'nin bazı söylem ve politikalarına bakıldığında bu durum hayli dikkat çekici olduğunu söylemek mümkündür.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür ki 1952 lise programının önceki dönemlerden çokta farklı olmadığı görülmektedir. Çünkü hümanist tarih anlayışı bütün yönleriyle etkisini sürdürmektedir. millileşme gayretlerinin göze çarpan tek ürünü ise Türk tarihi konularının eskiye oranla çok küçük oranda artırılmış olmasıdır.

4- 1954-56-57 Yılları Tarih Ders Programları

TARİH

I. SINIF

(İlk Çağ Tarihi)

On beş günde bir saat “Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi”ne ayrılacaktır.

I. Tarih öncesi devirleri, tarih devirleri:

a) Tarih konusu, tarihin bölümlere ayrılması, tarihte takvime başlangıç. (Kısaca).

b) Tarih öncesi devirleri, Yontma Taş Devri, Cilalı Taş Devri, Maden Devri. (Kısaca).

II. Türklerin anayurdu ve göçleri:

a) Anayurdun sınırları, anayurta ilk medeniyetler,

b) Göçler, göçlerden sonra anayurdun durumu, Hunlar,

c) Çin ve Hint Medeniyetlerine toplu bir bakış.

III. Ön Asya ve Mısır:

A. Mezopotamya:

1. Sümerler, Elâmlar, Akatlar, Babil ve Asur devletlerinin siyasal tarihlerine toplu bir bakış.

2. Mezopotamya Medeniyetine toplu bir bakış. (Sümer, Babil ve Asur Medeniyetleri).

B. Anadolu:

1. Anadolu'nun tarih öncesi medeniyetleri (Truva, Alaşar, Alacahöyük),

2. Etilerin siyasi tarihi, medeniyeti ve kültürü.

3. Friky, Friky'nın siyasi tarihi, medeniyeti, kültürü.

4. Lidya, Lidya'nın siyasi tarihi, medeniyeti ve kültürü.

5. İyonlar ve İyon Medeniyeti.

C. Mısır:

1. Mısır siyasi tarihine kısa bir bakış

2. Mısır Medeniyet ve kültürü.

D. İran:

1. İran'ın siyasi tarihine toplu bir bakış ve kısaca medeniyeti.

E. Fenike, İbrani tarih ve medeniyetlerine kısa bir bakış.

IV. Ege Bölgesi:

1. Ege medeniyetine toplu bir bakış

2. Yunan tarihine m.ö.12 nci yüzyıldan m.ö.6 ncı yüzyıla kadar genel bir bakış.

3. V. Yüzyılda Pers harpleri.

4. Atina'nın üstünlüğü, Atik-Delos deniz birliğı, Isparta-Atina mücadelesi, Perikles devri.

5. 7 nci yüzyıla kadar medeniyet ve kültür.

6. 4 üncü yüzyılda Isparta'nın üstünlüğü, Isparta ve Atina'ya karşı Persler, Antiyakidas barışı. Tebia'nin üstünlüğü, Makedonya.

7. 4 üncü yüzyıl medeniyeti ve kültürü.

8. Helenizm devri, İskender ve seferleri, İskender İmparatorluğu, İskender İmparatorluğunun parçalanması.

9. Bu devrin medeniyeti ve kültürü.

V. Roma Tarihi:

1. Eski İtalya, Etrüskler ve Roma'nın kuruluşu.

2. Roma Cumhuriyeti.

3. Batı Akdeniz'de Roma egemenliğı, Pön harpleri, Doğı Akdeniz'de Roma egemenliğı.

4. İç harpler ve imparatorluğun kuruluşu.

5. Roma İmparatorluğu

6. Roma'nın yıkılışını hazırlayan sebepler, Kavimler Göçü, Hristiyanlık ve esasları.

7. Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi.

8. Roma medeniyeti: Cemiyet, dil, hukuk, iktisat, güzel sanatlar, din.

Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi

1. Birinci Cihan Harbi sonunda Osmanlı Devletinin durumu.

2. Mustafa Kemal (Atatürk).

3. Kongreler ve son Osmanlı Meclisi Mebusanı

4. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı.

TARİH

II. SINIF

(Orta Çağ Tarihi)

On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi'ne ayrılacaktır.

1. Beşinci yüzyıldan sekizinci yüzyıla kadar Avrupa ve Yakın Doğu tarihine genel bir bakış.

A. Kavimler Göçü

1. Hunlar, Atila ve seferleri,
Germenler, Vzigotlar, Ostrogotlar, Franklar, Vandallar, Angıllar, Saksonlar,
(Toplu bakış)

B. Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans'ın kuruluşu.

1. Jüstinyen ve seferleri
2. Jüstinyen'den sonra yeni istilalar, Herakliyüs sülalesi.
3. İsavriye, Makedonya, Komnen sülalesi, Paleologlar
4. Bizans Medeniyeti, (Toplu bakış)

II. Türkler:

1. Müslümanlıktan önce Türkler. (Göktürkler ve Uygurlar)
2. Müslümanlıktan önce Türk medeniyeti ve kültürü.

III. İslam Tarihi;

A. Müslümanlıktan önce Araplar, İçtimai ve Medeni durumları, (Toplu bakış).
B. Hazreti Muhammed'in hayatı, İslâmiyetin esasları, Hicret, Peygamberin Seferleri, Son zamanları.

C. Dört halife devri.

D. Emeviler (Toplu bakış).

E. Türk-Arap münasebetleri ve Türklerin Müslüman oluşu.

F. Abbasiler.

1. İlk hükümdarlar.
2. Bizansla münasebet.
3. Abbasiler devrinde, Türkler ve bunların İslâm medeniyetine tesirleri.
4. Abbasilerin son zamanları ve yıkılışı.

G. Endülüs Emevileri. (Toplu bir bakış).

H. Müslüman medeniyeti ve kültürü.

IV. Büyük Müslüman Türk devletleri.

1. Karahanlılar, tarihleri ve medeniyetleri,

2. Gazneliler, tarihleri, medeniyetleri,

3. Büyük Selçuklu İmparatorluğu.

Oğuzlar, Selçuk sülalesinin ilk devirleri, Tuğrul Bey.

Dandanakan muharebesi, Tuğrul Bey, Alpaslan.

Malazgirt muharebesi, Melikşah, Sancer, Atabeyler.

Medeniyet, fikir ve sanat.

VI. Sekizinci yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar Avrupa tarihine genel bir bakış.

1. Feodalite, kilise ve papalık.

2. Haçlı seferleri, sebep ve neticeleri.

3. Anadolu Selçuklu Sultanlığı

4. Kuruluş, ilk hükümdarlar Haçlılar ve Bizanslılar çarpışmalar, Miryokefalon muharebesi.

5. Sultanlığın genişleme devri.

6. Sultanlığın zayıflama devri, Köseadağ muharebesi, Moğol baskısı, Baybars'ın Anadolu'ya girişi, İlhanlılara karşı isyanlar, Selçuk Sultanlığının yıkılışı.

7. Anadolu Beylikleri,

8. Anadolu'da Türk medeniyeti, devlet, idare, toplumsal hayat, din hayatı, fikir hayatı, edebiyat, sanat.

VII. Mısır ve Suriye'de kurulan Türk devletleri:

1. Eyubiler

2. Memlükler.

VIII. Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları:

1. Cengiz, Cengiz İmparatorluğunun genişlemesi, imparatorluğun parçalanması ve yerine kurulan devletler.

2. Timur imparatorluğu, Timur'un seferleri ve İmparatorluğunun yıkılışı.

3. Hindistan'da Türkler, Babür İmparatorluğu.

IX. Osmanlı devletinin kuruluşu:

1. On üçüncü yüzyıl sonunda Anadolu'nun ırk durumu, toplumsal durumu, kültür durumu.

2. Osmanlı Türklerinin Anadolu'ya yerleşip hükümet kurmaları.

3. Balkanların durumu

4. Osmanlılar ve Bizans.

5. Osmanlıların Rumeli'ye geçişi ve oradaki fetihler. (Orhan, Murat devirleri)

6. Yıldırım ve Timur, Ankara muharebesi.

7. Buhran devri, Çelebi Mehmet,

8. İkinci Murat devri.

9. On dördüncü yüzyılda ve on beşinci yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devletinin kültürü ve medeniyeti.

X. On dördüncü yüzyılda Avrupa, (Siyasal, sosyal duruma genel bir bakış.)

Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi.

1. Padişah hükümetine karşı savaş, Yeşil ordu, Çerkez Etem ve Yeşil ordu, Çerkez Etem'in isyanı.

2. Sevr Muahedei ve Yunan ileri hareketi.

3. Yeni Türk devletinin Doğu'da ve Batı'da ilk başarıları, Ermenistan'la harp, Gürcistan'la anlaşma, birinci İnönü Muharebesi, Londra Konferansı, İkinci İnönü Muharebesi,

4. Sakarya Muharebesi ve kazanılan zaferin neticeleri.

5. Müttefik devletlerin sulh taarruzları ve Türkiye'nin mukavemeti.

6. Büyük Taarruz, Başkomutan Meydan Muharebesi, Düşmanın yurttan kovulması.

7. Mudanya Mütarekesi, mütarekenin neticesi, saltanatın kaldırılması.

8. Lozan Konferansı, Lozan Antlaşması, antlaşmanın önemi.

TARİH

III. SINIF

(Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi)

On beş günde bir saat "Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi"ne ayrılacaktır.

I. XV. Yüzyılın son yarısında Osmanlı İmparatorluğu:

1. Fatih Mehmet, İstanbul'un zaptı, İmparatorluğun kurulması, Anadolu ve Rumeli'de gelişme, deniz harpleri, Kırım'ın zaptı.

2. II. Beyazıt, Cem vakası.

3. XV. Yüzyılın sonunda İmparatorluğun kurulması; kültür ve medeniyet.

II. XV. Yüzyılda Avrupa:

1. Devletler tablosu: İspanya, Fransa, İngiltere, Almanya, Güney Avrupa, Doğu Avrupa.

2. Önemli Olaylar: Yüz sene harpleri.

III. XVI. Yüzyıl:

A. Osmanlı İmparatorluğu:

1. Yavuz Selim ve Doğu Siyaseti, İran Harbi (Çaldıran), Mısır harbi, Halifeliğin Osmanlı sülalesine geçmesi.

2. Kanuni Süleyman, iç isyanlar, Fransa, Macaristan ve Avusturya ile münasebetler: Mohaç, I. Viyana ve Alman seferleri; deniz seferleri ve Barbaros; doğu seferleri; Kanuni'nin son seferi (Zigetvar).

3. Sokullu devri ve bu devirde Osmanlı siyaseti.

4. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları, kültür ve medeniyeti.

B. Avrupa:

1. Devletler tablosu: İspanya, Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya, Kuzey Avrupa, Lehistan, Rusya.

2. Önemli olaylar:

a) İcatlar,

b) Coğrafya keşifleri ve neticeleri.

c) Rönesans ve sebepleri, yayılışı (Fransa, Almanya, İngiltere, İspanya'da)

d) Reform ve sebepleri, yayılışı, reform harpleri ve neticeleri.

e) İtalya harpleri.

IV. XVII. Yüzyıl:

A. Osmanlı İmparatorluğu:

1. İmparatorluğun durumuna toplu bir bakış.
2. XVII. Yüzyılın başından Karlofça Muahedesine kadar siyasal durum, Osmanlı-Avusturya, Osmanlı-Lehistan, Osmanlı-İran, Osmanlı-Venedik münasebetleri,
3. İç isyanlar (İstanbul isyanları, Anadolu Celali isyanları, eyalet isyanları).
4. Islahat hareketleri, Kuyucu Murat Paşa, Genç Osman, IV. Murat, Tarhuncu Ahmet Paşa, Köprülüler, Islahat hareketlerinin karakterleri.
5. XVII. Yüzyılda Türk kültür ve medeniyeti.

B. Avrupa:

1. Devletler tablosu: Batı Avrupa devletleri, Orta ve Kuzey Avrupa devletleri, Kuzey ve Doğu devletleri,
2. Önemli olaylar, Hollanda'nın istiklali, otuz sene harpleri, İngiltere'de demokrasi hareketleri, Fransa'nın Avrupa hegemonyası için mücadelesi Fransa-İspanya, Fransa-Hollanda, Fransa-Almanya harpleri, Rusya'nın Avrupalılaşmaya başlaması. Avrupa sömürgeciliği, Avrupa'da ilim ve sanat durumu.

V. XVII. Yüzyıl:

A. Osmanlı İmparatorluğu

1. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğunun komşuları ile münasebetleri, Osmanlı-Rus münasebetleri, I. Petro ve Rusya, Osmanlı-Venedik ve Osmanlı-Avusturya münasebetleri, Pasarofça muahedesi.
2. Osmanlı-İran münasebetleri, İran'ın istilas, Ruslarla anlaşma, Osmanlı-İran harpleri.
3. Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya harbi ve Belgrat muahedesi.
4. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal durumu, Osmanlı-Rus harbi, Küçük Kaynarca muahedesi, Kırım'ın Ruslar tarafından alınması, II. Katarine'nin Bizans İmparatorluğu projesi.

II. Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya harpleri:

5. Osmanlı-Fransız münasebetleri,
6. Islahat hareketleri, Lâle Devri, Humbaracı Ahmet Paşa, III. Mustafa ve I. Abdülhamit zamanındaki ıslah hareketleri, Halil Hamit Paşa Nizamı Cedit.
7. XVIII. Yüzyılda Osmanlı kültür ve medeniyeti.

B. Amerika İstiklaline genel bir bakış.

C. Avrupa

1. Devletler tablosu, Batı Avrupa devletleri, Orta ve Güney Avrupa devletleri, Kuzey ve Doğu Avrupa devletleri.

2. Önemli siyasal olaylar, İspanya veraset meseleleri, Avusturya veraset meseleleri, yedi sene harpleri, Lehistan'ın paylaşılması.

3. Fransa İhtilali; ihtilalin sebeplerine toplu bir bakış, ihtilalin safhaları, demokrasi ve milliyetçilik, insan hakları; ihtilal harpleri,

4. XVIII. Yüzyılda Avrupa kültür ve medeniyeti.

VI. XIX. XX. Yüzyıllar:

A. Osmanlı İmparatorluğu:

1. İmparatorluğun siyasal münasebetleri.

2. Islahat hareketleri: III. Selim'in ıslahat hareketine karşı uyanan tepki ve Kabakçı Vakası, Alemdar.

3. Balkanlarda milliyet hareketleri, Sırp isyanı, (Etniki Eterya Cemiyeti), Eflak ve Boğdan isyanları, Navarin vakası, Osmanlı-Rus harbi ve Edirne muahedesi.

4. Kavalalı Mehmet Ali isyanı, gelişmesi, Osmanlı-Mısır harbi ve neticeleri.

5. Kırım harbi; Genel sebepler, paylaşma hakkında Rus-İngiliz görüşmeleri, kutsal yerler meselesi, Mençikof'un elçiliği, Rusların Eflak ve Boğdan'ı istilaları, Kırım'da Müttefik Devletler, Rus Harbi, Paris Kongresi, Kırım Harbinin neticeleri.

6. Rusya'da panislawizm, Bosna ve Hersek isyanları, İstanbul Konferansı, Osmanlı Rus harbi, Ayastefanos Muahedesi ve Berlin Kongresi,

7. Berlin Kongresinden sonra Osmanlı Avrupa ve Osmanlı-Balkan münasebetleri, Tunus işgali, Mısır'ın işgali, Girit meselesi, Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a geçmesi, Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya geçişi.

8. İtalyan Harbi

9. Balkan Harbi

10. Birinci Cihan Harbi, harbin sebep ve neticeleri.

11. Islahat hareketleri: II. Mahmut ıslahatı; Tanzimatı Hayriye; Birinci Meşrutiyet; II. Abdülhamit idaresi, İkinci Meşrutiyet.

12. XIX. yüzyılın son yarısında kültür hareketleri, iktisadi durum.

B. Avrupa:

1. Devletler tablosu: Batı Avrupa devletleri, Kuzey ve Doğu devletleri.

2. Önemli olaylar; Fransa’da İmparatorluk, Napolyon harpleri, Viyana Kongresi, Mukaddes İttifak, Kongreler devri, 1830 ve 1848 ihtilalleri, İtalya Birliği, Alman Birliği.

Almanya’nın Avrupa politikasında üstünlüğü, üçlü ittifak ve üçlü itilaf, Birinci Cihan Harbinde Avrupa, harbin sonunda Avrupa, yeni devlet rejimleri, Rusya ve Bolşevizm, İtalya ve Faşizm, Almanya ve Nasyonal Sosyalizm.

3. Sömürgecilik: Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve Rusya sömürgecilikleri.

4. İlim ve teknikte gelişme, felsefe, edebiyat ve güzel sanatlar.

C. Birleşik Amerika Devletlerinin gelişmesine genel bir bakış.

D. Hindistan, Çin ve Japonya’daki mühim olaylara genel bir bakış.

Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı Tarihi:

1. Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Görüşmeleri sırasında Büyük Millet Meclisi, Meclisin dağıtılması, Halk Partisinin kuruluşu, İkinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul’un kurtuluşu, Ankara’nın resmen merkez oluşu, Cumhuriyetin ilânı ve Mustafa Kemal’in Reisicumhur seçilmesi.

2. Halifeliğin kaldırılması.

3. Cumhuriyet devrinde partiler.

Muhalefet ve Doğu isyanı, Mustafa Kemal’i öldürme teşebbüsü, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Menemen hadisesi.

4. Dinin devletten ayrılması, bu hareketin merhaleleri, hukuk ve adliye inkılâbı, kadın hakları.

5. Batıl adet ve geleneklerin kaldırılması, şapka inkılâbı, tekke ve tarikatların kaldırılması, milletlerarası takvim, saat ve rakamların kabulü.

6. Eğitimde inkılâp.

7. Harf, dil ve tarih inkılâpları.

8. İktisat alanında inkılâp.

9. Bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım işlerinde gelişmeler.

10. Türk ordusu ve milli savunma.
11. Türkiye Cumhuriyetinin dış siyaseti.
12. Atatürk'ün ölümü ve İnönü'nün reisicumhur seçilmesi.
13. İkinci Cihan Harbi, harbin safhaları, neticesi, Birleşmiş Milletler Kurumu, Unesco.
14. İkinci Cihan Harbinde Türkiye.
15. Harp sonunda Türkiye'de demokrasinin gelişmesi, toprak kanunu, yeni partiler, seçim kanununda değişiklik.
16. Demokrat partinin iktidara gelmesi ve Celal Bayar'ın reisicumhur seçilmesi¹⁴⁷.

1952 lise tarih programının 1954-56-57 yıllarında çıkartılan programlarla değişikliğe uğradığını görüyoruz. Yapılan bu değişikliklerin çokta köklü olmadığını söylemek mümkündür. 1952 programında yer alan konular genişletilmiş ve bunlara yeni konular eklenmiştir.

1954-56 ve 57 programlarında konular çağ taksimatı esasına göre sıralanmıştır. Lise I konuları tarih öncesi devirlerle başlamakta, İnkılap Tarihi konularından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışıyla sona ermektedir. Konuların ağırlığını Eski Yunan ve Roma tarihi oluşturmaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi hümanist tarih eğitimi anlayışı programa tamamen hakimdir. Türk tarihi konuları ise lise I programı içerisinde % 6 yı geçmemektedir. Programda Eski Roma ve Yunan tarihi bütün ayrıntılarıyla yer almaktadır.

Lise II. Sınıf programı ortaçağ konularını içine almaktadır. Program 5.yy'dan 8.yy'a kadar Avrupa ve Yakındoğu tarihine genel bir bakış konusuyla başlayıp İnkılap Tarihi konularından Lozan Konferansı, Lozan antlaşması ve antlaşmanın önemi konusuyla sona ermektedir. Programda detaylı olarak Türklerin Anadolu'ya girişi ve Anadolu'da yerleşmesi ele alınmaktadır. Programda yer alan diğer önemli konular ise İslam tarihi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşudur. Daha önceki programlarda olduğu gibi Avrupa tarihi konuları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Programın en ilginç noktası ise; İnkılap Tarihi konularının daha da genişletilerek zenginleştirilmesidir. Bunun nedenini siyasi gelişmelere bağlamak doğru olur kanısındayız.

¹⁴⁷ M.E.B. Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler, s. 140-151.

Lise III tarih programı yeni ve yakın çağlar tarihi konularını içine almaktadır. Program 15.yy'ın son yarısında Osmanlı İmparatorluğu konusuyla başlayıp Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve Celal Bayar'ın reisicumhur seçilmesi konusuyla sona ermektedir. III. Sınıf programını ağırlıklı olarak Osmanlı Tarihi konuları oluşturmaktadır. Programda Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi, duraklaması, gerilemesi, dağılışı ayrıntılı olarak yer almaktadır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve uygarlığından birçok konuda bulunmaktadır. Daha önceki programlarda olduğu gibi programın sonunda Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi konuları yer almaktadır. Konular Lozan Antlaşması'ndan başlayarak siyasi, hukuki, eğitim, kültür ve toplumsal alanda inkılaplarla devam edip Demokrat Parti dönemiyle sona ermektedir. Programın sonuna Demokrat Parti dönemiyle ilgili konular eklenmiştir. Demokrat Parti iktidarı dönemindeki diğer programlarda görüldüğü gibi bu programda da Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi konuları son derece geniş bir şekilde yer almaktadır. 1954 yılında liselerin tekrar üç yıla indirilmesiyle birlikte lise IV tarih programı uygulamadan kalkmıştır.

Sonuç olarak 1954-56 ve 57 programlarının 1952 programından pek bir farkı yoktur. Yapılan değişiklikler konuların genişletilmesinden ve zenginleştirilmesinden öteye gidememiştir. Hümanist tarih eğitimi anlayışı programların esasını oluşturmuştur. Milli tarih eğitimi anlayışı adına yapılan değişiklikler Türk tarihi konularının biraz artırılmasından ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi konularının genişletilmesinden ibaret kalmıştır.

5- 1950-59 Yılları Arası Ortaokul Tarih Ders Programları

1949 yılında belirlenen Ortaokul 1-2-3. Sınıf programının 1952 tarihli programla değişikliğe uğradığını görüyoruz.

1949 Orta Okul Programı

SINIF: I

1. İnsan tarihine giriş
2. Türklerin anayurdu ve göçler
3. Göçlerden sonra anayurtta kalan Türkler
4. Ön Asya Tarihi

5. İlk Çağlarda Anadolu
6. İlk Çağlarda Anadolu uygarlığına toplu bir bakış
7. Ege havzası
8. Roma tarihine toplu bir bakış

SINIF: II

1. Orta çağa girerken
2. İslâm Tarihi
3. Selçuklular
4. Mısır ve Suriye Türk devletleri
5. Osmanlı Devleti

SINIF: III

1. Yeni çağ başlarında Avrupa
2. Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devri
3. Osmanlı İmparatorluğunun duraklama devri
4. Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devri
5. Osmanlı Türk uygarlığı (Fatih devrinden ıslahat devrine kadar)
6. XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika
7. Osmanlı Devletinde geniş ıslahat devri Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri.
8. Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri
9. İstiklal Savaşı
10. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimi
11. İkinci Cihan Savaşı ve Türkiye¹⁴⁸

1953 Ortaokul Programı

SINIF: I

Ünite 1: Yeniçağ'a Girerken Avrupa

Ünite 2: Osmanlı Devletinin Yükselme Devri

Ünite 3: Osmanlı Devletinin Duraklama Devri

¹⁴⁸ M.E.B Ortaöğrenim Programındaki Yönelmeler, s. 60-62.

Ünite 4: Osmanlı Devletinin Gerileme Devri

Ünite 5: Osmanlı Medeniyeti

SINIF: II

Ünite 1: 16-17-18. Yy. Avrupa ve Amerika

Ünite 2: Geniş Islahat Devresi

a) III. Selim

b) II. Mahmut

Ünite 3: 19. Yy. Avrupa'sına Toplu Bakış

Ünite 4: Tanzimat ve Meşrutiyetler¹⁴⁹.

Demokrat Parti iktidarı döneminde ortaokul programında da değişiklik yapılmıştır. Milli şef döneminde çıkartılan 1949 programı yerine 1953 yılında yeni ortaokul programı uygulamaya konulmuştur. Bu iki ortaokul programında da konular çağ taksimatı esasına göre sıralanmıştır. Her iki programda da hümanist tarih eğitimi anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Ortaokul programındaki konular lise konularının temelini oluşturmaktadır. Programda ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ ve yakın çağa ait bazı önemli konular yer almaktadır. 1949 programında yer alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi konuları 1953 programında kaldırılmıştır.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür ki; hümanist tarih eğitimi anlayışı ortaokul tarih ders konularına kadar inmiştir. Milli tarih terbiyesi açısından son derece sakıncalı olan bu durum uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir.

6-Demokrat Parti Dönemi Tarih Ders Kitapları

1951 yılından itibaren liseler için basılan tarih ders kitapları tek bir kişiye ait değildir. Dönemin ders kitapları Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay, Bedriye Atsız ile Hilmi Oran ve Emin Oktay tarafından yazılmıştır. Bu ders kitaplarını içerdiği dönemlere göre inceleyecek olursak;

I. Tarih I (İlkçağ)

İlkçağı içeren ve Demokrat Parti döneminde basılan lise tarih kitapları Emin Oktay ile Niyazi Akşit ve Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'a ait olmak üzere her iki kitap içerik yönünden aynıdır.

¹⁴⁹ M.E.B Ortaöğrenim Programındaki Yönelmeler, s. 68-71.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın yazdıkları ve 1952 yılından itibaren basılan Tarih Lise 1 kitabının içeriği ana başlıklar halinde şöyledir;

I- Tarihi Tarifi Konusu ve Devirlere Bölümü:

- A. Tarihin Tarifi ve Konusu
- B. Tarihin Devirlere Bölümü
- C. Tarihin Yardımcıları
- Ç. Tarih Öncesi Devirleri
- D. Tarih Devirleri, Takvim ve Önemi
- E. Irklar ve Dil Grupları

II- Türklerin Anayurdu, Göçler, Hun İmparatorluğu.

- A. Türklerin Anayurdu ve Anayurdun Tarih öncesi Uygarlığı
- B. Göçler
- C. Göçlerden Sonra Türklerin Tarihi
- Ç. Sakalar ve Hunlar

III- İlkçağlarda Güney ve Güney-Doğu Asya Medeniyetleri

- A. Çin Uygarlığı
- B. Hint Uygarlığı

IV- İlkçağlarda Önasya Devletleri ve Mısır

- A. Mezopotamya: Coğrafyası, Doğuluların ve Samilerin Göçleri
- B. Anadolu: Coğrafyası ve Tarih Öncesi Devirleri
- C. Mısır: Coğrafyası ve Tarih Öncesi Devirleri
- D. Suriye ve Filistin: Coğrafyası ve İlk Ahali

V- İlkçağlarda Yunan Tarihi:

- A. Ege Bölgesinin Coğrafyası ve En Eski Uygarlıklar
- B. M.Ö. XII-1'inci Yüzyıllar Arasında Yunan Tarihi

VI- İlkçağlarda Roma Tarihi

- A. İtalya'nın Coğrafyası ve En Eski Ahalisi
- B. Cumhuriyet Devri ve Teşkilatı
- C. İmparatorluk Devri

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırladıkları bu kitap hacim itibariyle kendinden önceki kitaplardan biraz daha azalarak toplam 191 sayfadan oluşmuştur. Aynı zamanda dil bakımından daha sadeleşmiş, haritalar ve resimler konulara göre yerleştirilmiş ancak mevcut harita ve resimlere numara verilmemiştir. Konuların dağılımı itibariyle Yunan ve Roma Medeniyetlerine daha çok yer verilmiş olması dikkat çekicidir.

Tarihin tarifi, konusu ve devirlere bölümü konusunda daha öncekilerden farklı olarak tarihin yardımcılarından yer verilmiştir; “Bu yardımcıları arkeoloji, antropoloji, coğrafya gibi bilgilerdir.”¹⁵⁰ Yine aynı bölümde ırkımızın brakisefal olduğuna dair; “Türkler, birinci ırktandır.”¹⁵¹ denilmektedir. Daha önce basılan ders kitaplarında olduğu gibi Türk Tarih Tezi'ne sahip çıkılmış ve kitapta geçen bu ifadelerle öğrencilere Türklerin asilliği ve üstünlüğü ortaya konularak Batılıların aşağılamaları bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

İlk Türkler olarak; “Milattan önce 1200-800 arasında Türkistan da “şu” yahut “çu” adında büyük bir millet yaşıyordu. Türklerin doğrudan doğruya ataları olan ilk kavim işte bunlardır.”¹⁵² sözleri ile Çular gösterilirken kitabın diğer bölümlerinde ve daha önce yazılan eserlerden farklı olarak Türklerin ilk yurdu Orta Asya olarak değil de Türkistan olarak geçmektedir. Bu da bize bu dönemde yazılan tarih kitaplarının geçmişi ve günümüz Türk Dünyası'na hitap ettiğini göstermektedir.

Çin Medeniyeti için; “Türklerin ilk ataları olan Çuların büyük bir kısmı doğuya doğru yürüyerek Çin'e girmişler ve asırlarca oranın yerli halkı ile karışarak ve kendi dilleriyle millîyetlerini kaybederek bugünkü Çin milletini meydana getirmişlerdir” denilerek Çin medeniyetinin kökenlerinin Türk olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mezopotamya'yı Mezopotamya yapanların Sümerler olduğu şöyle geçmektedir; “Doğudan gelen Sümerler Mezopotamya'nın güneyini işgal ettiler. Yani Sincar'a yerleştiler. Bataklıkları kuruttular. Irmakların taşmasından korunmak için yağma tepeler yaparak köy ve kasabaların bunların üzerine kurdular... Sincar'da taş pek nadir olduğu için Sümerler şehir inşaatında vesair lüzumlu hallerde taş yerine pişirilmiş killi topraktan yapılmış tuğlalar kullanmışlardır ki bu buluş o zaman için bir deha

¹⁵⁰ Bedriye Atsız-Hilmi Oran, **Tarih I – İlk Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 6.

¹⁵¹ Atsız-Oran, **Tarih Lise I**, s.13.

¹⁵² a.g.e., s. 18.

eseridir.”¹⁵³ Bu ifade ile anlatılmak istenen Mezopotamya’yı kalkındıranların, buradaki imar faaliyetlerini yapanların kısaca buraya üstün bir medeniyet getirenlerin Sümerlerin olduğudur. Sümerler’in Türk olduğunu vurgulamak için ise; “Sümer dili son ekler almak suretiyle cümle kurulan bir dildir ki bu bakımdan Türkçe’ye benzemektedir.”¹⁵⁴ ifadesi geçmektedir. Böylece önce Mezopotamya’ya medeniyeti getirenlerin Sümerler olduğu belirtildikten sonra dil yapısı ortaya konularak Sümerler’in Türk olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.

Lidyalılar konusunda; “Proto-Hititlerin Orta Anadolu’yu işgal ettikleri zamandan beri burada Luvi adında ve Proto-Hititlerle akraba bir kavim oturmakta idi... Lidyalıların, Luvilerin torunları bir millet olduğu sanılmaktadır. Lidya dili de Luvi dilinin bir devamıdır.”¹⁵⁵ ifadesine yer verilerek tarihte ilk kez parayı kullanan Lidyalıların kökenleri Hititlere dolayısıyla Türklere dayandırılmıştır.

Kitaptaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi medeniyetlerin kökenleri ya da medeniyetlerin gelişmelerini sağlayanların Türkler olduğu vurgulanarak Türk Tarih Tezine sahip çıkılmıştır.

191 sayfadan oluşan kitapta en çok yer Yunan ve Roma tarihine ayrılmıştır. Ege Bölgesinde eski uygarlıklardan ilk olarak Girit uygarlığına yer verilmiştir. Daha önceki ders kitaplarında bu uygarlığı Anadolu insanları ve Akaların oluşturduğu belirtilmiştir. 1953 yılında Bedriye Atsız ile Hilmi Oran tarafından yazılan bu ders kitabında ise Girit medeniyeti için; “Üçüncü binde Girit maden devrine ulaşmış ve halk iki katlı evlerden yapılmış şehirler kurmaya, tarımla uğraşmaya başlamıştır. Bu çağdan kalan eserlerin Anadolu, Mısır ve Mezopotamya eserleriyle gösterdiği benzerlik Giritlilerin bu devirdeki ticaret sahalarını açığa vurmaktadır.”¹⁵⁶ anlatımıyla gelişmişlikleri Anadolu, Mısır ve Mezopotamya ile yaptıkları ticarete bağlanmıştır.

Yunan medeniyetinin kökeni olarak; “Dor göçleri sonunda Yunanistan’daki Aka krallıkları yıkılıp ortadan kalktı. Bir kısım Akalar, Dorlara karşı koymadan teslim oldular. Mühim bir kısmı da bağımsızlıklarını korumak için savaştılar, fakat yenildiler. Bir kısımları ise daha önceleri Batı Anadolu’yu kendilerine yurt edinmiş olan ırkdaşlarının yanına göç ettiler. Bunlar Anadolu’nun batısında Hititlerin yıkılması

¹⁵³ a.g.e., s. 31.

¹⁵⁴ a.g.e., s. 44.

¹⁵⁵ a.g.e., s. 61.

¹⁵⁶ a.g.e., s. 99.

sonunda zayıf duruma düşmüş olan bir takım kaleleri kendilerine merkez edindiler. Ön Asya'dan gelip Ege kıyılarında son bulan önemli ticaret yollarını ağzında çok çabuk parlayan bir takım şehirler kurdular. Bu kıyı ticaret şehirlerinin en mühimleri Smyrna (= İzmir), Efesas (= Efes), Miletos (= Milet), Fokia (= Foça) gibi şehirlerdi. Anadolu'nun batı kıyılarının kuzeyine, Bakırçay'la Gediz arasına "Aiolya" ve güneyine, Gediz'le Büyük Menderes arasına "İyonya" adı verildi."¹⁵⁷ denilerek bu medeniyeti yaratanların Orta Asyalı olduğu ortaya konulmuştur.

Roma medeniyetinin kurucuları olarak; "Bir Roma efsanesine göre Roma şehrinin Truvalı Encas'ın torunlarından Romülüs M.Ö. 753 yılı 21 Nisan'da kurmuştur. Bir rivayete göre de şehri bizzat Encas kurmuş..."¹⁵⁸ cümleleriyle Anadolu medeniyetlerinden Truvalılar gösterilmektedir. Bu medeniyeti geliştirenlerin Etrüskler olduğu şu sözlerle belirtilmiştir; "... M.Ö. VIII. Yüzyıla doğru sınırlarını Roma'ya kadar genişleten Etrüskler Latinlerin kendilerini korumak için Albalonga'yı merkez yaparak bir Latin birliği kurmalarına rağmen bu çevreyi de zaptettiler ve Roma'yı kendilerine merkez yaptılar... Etrüsk Sülalesinin adına göre de şehre Roma adını verdiler. Şehir zamanla elverişli durumdan faydalanarak büyüdü..."¹⁵⁹ Anlatımda kazandırılmak istenilen, Anadolu medeniyetlerinin kökenlerinin Orta Asya'ya dayandırılması ve Truvalılar'ın da Türk olduğudur. Ayrıca Roma'da medeniyeti kuranların Truvalılar olduğu geliştirenlerin ise Etrüskler oldu anlatılarak Roma medeniyeti Türklere dayandırılmıştır. Böylelikle Türklerin barbar kavim olmadıkları, büyük medeniyetler kurdukları ya da medeniyetlerin oluşmasına katkı sağladıkları ortaya konularak, Batılıların Osmanlı devlet kurumlarını Bizans'a dayandırmalarını çürütmektedir.

Gerek Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın ve gerekse Niyazi Akşit ile Emin Oktay'ın hazırlamış oldukları kitaplardaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Türk Tarih Tezi'ne sahip çıkıp kitaplarında açık bir biçimde yer vermişlerdir. Her iki kitabın içeriği aynı olup yararlanılan bibliyografya da paralellik göstermektedir.

Bibliyografyada genelde 1931 yılı Tarih I ve Şemsettin Günaltay'ın Tarih Lise I kitabı ile A. Müfit Mansel, Ş. Aziz Kansu gibi Türk Tarih Tezi'nin yaratılmasında çalışmış tarihçilerin eserleri ağırlıktadır. Niyazi Akşit ile Emin Oktay'ın kitapları daha

¹⁵⁷ a.g.e., s. 101.

¹⁵⁸ a.g.e., s. 156.

¹⁵⁹ a.g.e., s. 156-157.

fazla sayfadan (toplan 253 sayfa) oluşmaktadır. Ancak bu durum daha büyük punto ile yazılmasından kaynaklanmaktadır. Yenilik olarak ana başlıkları ünitelendirdikleri görülmektedir.

II. Tarih II (Orta Çağ)

Lise II. Sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere hazırlanan bu cilt, Orta Çağı kapsamaktadır. Hazırlanan her üç kitap Türk Tarihini yanı sıra Avrupa tarihi de kapsamaktadır. Kronoloji cetveli, indeks, terimler ve deyimler ile birlikte Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırladığı cilt 212, Emin Oktay'ın hazırladığı cilt 248 ve Niyazi Akşit'in hazırladığı cilt 199 sayfadan oluşmaktadır. Kitaplar konulara uygun resim ve haritalar açısından oldukça zengindir. Kitaplarda yer alan resimlerin daha çok Türk medeniyetinden seçilmiş olması dikkat çekicidir.

Diğer kitaplarda olduğu gibi Bedriye Atsız ve Hilmi Oran'ın hazırladıkları cildin içeriği kısaca şöyledir;

Ortaçağ Türk ve Avrupa tarihinin anlatıldığı bu ciltte Beşinci Yüzyıldan Sekizinci Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakındoğu Tarihine Genel Bir Bakış adlı I. Bölümün Kavimler Göçü alt başlığı altında göçe ve kavimlerin kaynaşmasına neden olanların Hunlar olduğu; “V. Yüzyılda doğudan Hunlar'ın itmesiyle harekete geçen türlü Germen kabileleri imparatorluk topraklarında bir takım devletler kurmakta, zaman zaman yerlerinden oynayarak önlerine gelenleri de itip güney ve batı Avrupa'ya sürmektedirler... Bütün bu kavimleri harekete getiren Hunlar, Doğu Avrupa'ya girerken Rusya'nın güneyinde yaşayan ve Ostrogot ve Vizigot diye ikiye ayrılmış bulunan Germenler'in doğu koluyla karşılaştılar ve kavimler kaynaşmasının esaslı âmili oldular.”¹⁶⁰ sözleriyle belirtilmektedir. Bugün mevcut Avrupalıların birbirleriyle kaynaşıp bir millet olmalarını sağlayanların Hunlar olduğu dolayısıyla Avrupalıların Hunlara borçlu oldukları izah edilmiştir. Hun imparatoru Atilla'nın seferleri masalımsı bir havayla şu ifadelerle yer almaktadır; “Atilâ'nın ünü bütün Avrupa'ya yayıldığı gibi Roma İmparatorluğu sınırları içinde de duyulmuş , Batı Roma saraylarında bu Hun prensinden bir masal kahramanı gibi bahsedilir olmuştu. İmparator III. Valantiyen'in kız kardeşi prenses Honorya da bu şöhrete uzaktan duyduğu sempatiyi belirtmek için bir yüzük göndermiş...”¹⁶¹

¹⁶⁰ Bedriye Atsız-Hilmi Oran, **Tarih II-Orta Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1956, s. 5.

¹⁶¹ Atsız-Oran, **Tarih II**, s.7.

Bizans alt başlığında Bizans'ın ilk hükümdarının Arkadyus olduğu belirtildikten sonra değişen iktidara ve seferlere yer verilmektedir. Bizans'ın Devlet teşkilatı konusunda; “Karışıklıklardan faydalanan birçok ordu kumandanları Bizans'ta bir hükümet darbesiyle iktidarı ellerine almış ve sülale değişikliklerine sebep olmuşlardır. Bizans'ın fena günlerinde bu imparator değişimleri adeta günlük vakalar haline gelmiş”¹⁶² sözleri ile iktidarın sık sık değiştiği vurgulanmıştır.

İkinci bölüm olan Türkler başlığında Ortaçağ başlarken yer yüzünde üç Türk devletinin bulunduğu ve bunların; “1-Aparlar; Bugünkü Moğolistan ile Türkistan'ın bir bölümüne ve Sibiry'a'nın güney bölgelerine hakimdirler. 2- Örpen Hunları: Eski Orta Asya Hunlarının devamı olup ... Aparlar'ın batı komşuları idiler. 3- Ak Hunlar ve Eftalitler: Batı Türkistan'ın güney bölgeleriyle Efganistan çevrelerine hakimdiler.”¹⁶³ denilmektedir. Gök Türkler için; “Türk adı ilk önce bunlarla ortaya çıkmış, sonra aynı ırk ve kültürden olan öteki boylara da yayılarak değişmez bir millî isim haline gelmiştir.”¹⁶⁴ ifadesi geçmektedir. Gök Türklerin birliğinin sarsılmasından, “Bütün Çin entrikalarına, kıtlık ve açlıklara rağmen 603 yılına kadar birlik korundu”¹⁶⁵ denilerek Çinliler suçlanmış ancak bütün bu entrikalara rağmen Gök Türkler' in birliklerini uzun süre korudukları ifade edilmiştir.

İslâm Tarihini içeren III. Bölümde İslam'ın doğuş yıllarında Arap dünyasının genel bir tablosu Kur'an, vahiy, hicret, savaşlar, halifelik ve diğer dinsel, siyasal ve kültürel konulara yer verilmiştir.

Kur'an için; “Muhammed'e gelen vahiyler Kur'an'ı teşkil etmiştir. Vahiylerle gelen ayetler Arapça bakımından fevkalade güzel ve tesirli sözlerdir. Şiire, hitabete, güzel sözlerle âşık olan Araplar Kur'an ayetlerini duydukça tesiri altında kalıyorlardı.”¹⁶⁶ ifadesinin geçmesi dikkat çekmektedir. Bu sözlerle vahyin Hz. Muhammed'den önce bilinmeyen bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

Dikkati çeken bir başka yerde; “Muhammed, yüksek yaratılışının ve ahlakının verdiği bir düşünce ile kendi milletinin ahlaki ve içtimai kusurları üzerinde derin derin düşünmeye başladı. Kırk yaşından sonra insanlardan uzaklaşarak dağlarda düşüncelere

¹⁶² a.g.e., s. 17.

¹⁶³ a.g.e., s. 27.

¹⁶⁴ a.g.e., s. 27.

¹⁶⁵ a.g.e., s. 31.

¹⁶⁶ a.g.e., s. 42.

daldı. İşte bu düşüncelerin derinleştiği ve Muhammed'in bütün varlığı ile kendisini Allah düşüncesine verdiği bir sırada bir gün kendisine meçhulden bir ses gelerek Allah'ın buyruklarını bildirmeye başladı ki bu ses şeklinde duyulan ilhama “vahiy” diyoruz.”¹⁶⁷ denilmektedir.

Halifelik bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi açıklanırken, Hz. Osman'ın öldürülmesi konusunda bugün ders kitaplarımızda yer almayan ifade şu şekildedir; “Osman'ın bütün valilikleri ve büyük memuriyetleri kendi ailesi olan Emevilere yani Ümeyye Oğulları'na vermesi Ümeyyelilerin eski düşmanı ve Peygamber'in ailesi olan Haşimoğulları'nı çileden çıkarıyordu. Nihayet şikayetler ve itirazlar isyana mahiyetini aldı ve Osman öldürüldü.”¹⁶⁸ Anlatımdan sanki Hz. Osman'ın öldürülmesinin kendi tutumlarının sonucu olduğu ortaya konulmuştur.

Bir başka yerde Türklerin İslâmiyeti kabulü için; “Abbasiler, bilhassa Türklere karşı pek yumuşak bir siyaset güdüyorlardı. Onları Müslüman yapmak için sebatlı bir propagandaya girişmişlerdi... Gizli olarak kısmen de Şiilik ve Alevilik perdeleri altında yaşamış olan İran ruhu, Araplıktan ve Müslümanlıktan öç almak için hazırlanıyordu.... Fakat Onuncu Asrın ortalarında Türklerin yığın halinde Müslüman olmaları Acemlerin ümidini suya düşürdü. Türkler derhal Müslümanlığın koruyucusu oldular... Artık İslamiyet Türkler sayesinde yaşayacaktı...”¹⁶⁹ sözleriyle İslamiyetin kurtarıcısı ve koruyucusu olarak Türkler gösterilmiştir. Aynı zamanda bilimde de Türkler'in İslam dünyasına ilerleme kazandırdığı vurgulanmış bu duruma bir örnek olarak; “İslâm alemine Türkler hâkim olduktan sonra tarih ilmi büyük bir gelişen gösterdi ve her hanedan için büyük, küçük tarihler yazıldı...”¹⁷⁰ açıklaması bulunmaktadır.

Selçuklular çağında Türk medeniyeti hakkında; “Selçuk medeniyeti, Oğuz gelenekleriyle İslâmiyet düşüncelerinin karışmasından doğmuştur. Başlangıçta Oğuz gelenekleri daha kuvvetli iken zamanla İslâmî unsurlar çoğalmıştır”¹⁷¹ şeklinde bahsedilerek İslâmî unsurların Oğuz geleneklerinin önüne geçtiği vurgulanmıştır. Devlet, divan teşkilatı, ordu gibi Selçuklu kurumları da Türk Devletlerinde olduğu gibi ifadesi ile devlet kurumlarının kökenlerinin başka devletlere dayandırılmaması gerektiği

¹⁶⁷ a.g.e., s. 42.

¹⁶⁸ a.g.e., s. 47.

¹⁶⁹ a.g.e., s. 54.

¹⁷⁰ a.g.e., s. 60.

¹⁷¹ a.g.e., s. 82.

belirtilmektedir. Türkçe için yapılan açıklamada yer alan; “Türklerin siyaset ve askerlik bakımından İslâm dünyasına hâkim olmaları Türkçe’nin önemini birdenbire çoğaltmış ve Araplarla Acemler, Türk beylerine ve hükümdarlarına yaklaşabilmek için Türkçe’yi öğrenme mecburiyetini duymuşlardır.”¹⁷² anlatımı dikkat çekmektedir. Bu anlatımlardan Türklerin İslâm dünyasına hakim olması ile diğer milletlerin Türkçe’yi öğrenmek zorunda kaldığı dolayısıyla Türkçe’nin altın devrini yaşadığından söz edilmektedir.

Beşinci bölümde VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla kadar Avrupa işlenirken; “Ortaçağda, Hristiyanlıktan önceki ileri bilim hamleleri dini tesirlerle durduruldu... Halbuki bu yüzyıllarda doğuda eğitim ve öğretim çok ileri idi.”¹⁷³ denilerek Avrupa’nın gerilemesi olarak kilise gösterilmiş aynı zamanda da İslam dünyasının bilimde ileri olduğu ortaya konmuştur.

Altıncı bölümde Haçlı Seferleri işlenirken, yedinci bölüm Türkiye’ye ayrılmış bu bölümde Anadolu Selçukluları ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’nde medeniyet için; “Anadolu Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti’nin küçük bir örneği idi.”¹⁷⁴ açıklaması yapılarak Selçuklu Medeniyeti’nin kökenlerinin ve kurumlarının Bizans’a dayandıranlara karşı bu düşüncelerin yanlış olduğu vurgulanmıştır.

Sekizinci bölümde Mısır ve Suriye de Türk Devletleri, dokuzuncu bölümde ise Türk-Moğol ve Timur İmparatorluklarına yer verilmiştir.

Onuncu bölüm, Osmanlılara ayrılarak Osmanlıların kuruluşundan yükselme dönemine kadar ele alınmıştır. Osmanlıların kurucuları olarak; “Osmanlı Hanedanı Kayı boyundan çıkmıştır. Kayılar, Oğuzların 24 boyunun başında bulunup en asilleri sayılırdı. Anadolu’nun Türkler tarafından alınmasında Kayılar da bulunmuş ve sonra yerleşik hayata geçmişlerdir”¹⁷⁵ denilerek Kayılar gösterilirken bu boy diğer Oğuz boylarından daha üstün olarak gösterilmiştir.

Osman Bey’in başarısının sebepleri, “Bu sebeplerin başında kendisinin şahsi meziyetleri gelir. İkinci sebep Rumlarla sınırdaşlık dolayısıyla aralıksız çarpışmaların yapıldığı bu Uç Beyliğine Anadolu’nun her yerinden Alplerin koşup gelmesidir.

¹⁷² a.g.e., s. 83.

¹⁷³ a.g.e., s. 107.

¹⁷⁴ a.g.e., s. 134.

¹⁷⁵ a.g.e., s. 165.

Üçüncü sebep ise o sırada Anadolu’da mühim bir yer tutan “Ahilik” tarikatı ile Osman Bey’in münasebetleri”¹⁷⁶ şeklinde açıklanarak ahilik tarikatının Osmanlı Devleti’nin kurulup gelişmesinde büyük bir öneme sahip olduğu ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş devrindeki siyasi olaylar bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi yer alırken, Osmanlı Teşkilat ve Medeniyeti konusunda sürekli geçen; “Selçuklularda ve İlhanlılarda olduğu gibi Osmanlılarda da...”¹⁷⁷ ifadesi ile Osmanlı teşkilat ve medeniyetinin kökenlerini Bizans kaynaklı olarak nitelendirenlere karşı Selçuklu ve İlhanlılarda olduğu gibi denilerek Türk kaynaklı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son bölümde On dördüncü yüzyıldaki Avrupa incelenmiştir.

Emin Oktay’ın yazmış olduğu ders kitabında farklı olarak Türklerin İslâmiyeti kabul edişi konusunda; “Emeviler zamanında Araplarla devamlı bir surette mücadele eden Türkler, Abbasilerin iş başına geçmeleri üzerine İslâmlığa karşı büyük bir ilgi göstermeye ve İslamlığı benimsemeye başladılar. Zira Abbasiler, Emeviler gibi koyu bir Araplık siyaseti gütmüyorlar, bilakis kendilerini halifelik makamına getiren Türklere ve Arap olmayan Müslüman milletlere karşı iyi bir niyetle hareket ediyorlardı. Onların yumuşak siyaseti Türk milletinin Müslüman olmasına yardım etti.”¹⁷⁸ denilmektedir. Türklerin İslâmlığa yaptıkları hizmet konusunda ise; “Her ne kadar İslâm dini Araplar tarafından çıkarılmış ve onlar tarafından yayılmaya başlanmış ise de, bunun bir cihan dini haline gelmesi Türkler sayesinde olmuştur.”¹⁷⁹ açıklaması ile Türklerin Emeviler zamanında köle olarak İslâmiyet’e geçmek istemedikleri, ama kendilerine büyük bir değer veren Abbasiler’in döneminde İslâmiyeti kabul ettikleri ve bütün dünyaya İslâmiyeti yaydıkları anlatılmaktadır.

Niyazi Akşit’in hazırlamış olduğu ders kitabında da Osmanlı Devleti kurumları hakkında; “Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçuklularında olduğu gibi”¹⁸⁰ denilerek Osmanlıların devlet kurumlarını Bizans’tan aldığına dair geçen ifadeleri bertaraf eder durumdadır.

¹⁷⁶ a.g.e., s. 167.

¹⁷⁷ a.g.e., s. 197.

¹⁷⁸ Emin Oktay, **Tarih II-Orta Çağ**, Atlas Yayınevi, İstanbul 1956, s. 87.

¹⁷⁹ Oktay, **Tarih II**, s. 88.

¹⁸⁰ Niyazi Akşit, **Tarih II-Orta Çağ**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1956, s. 179-188.

Konuları işleyiş biçimleri açısından her üç ders kitabı da aynı içeriktedir. Ancak Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırlamış oldukları ders kitabında konular hikaye tarzında anlatılırken Emin Oktay ve Niyazi Akşit'in kitapları anlatım açısından daha bilimsel olup, içerikteki konularda daha detaylıdır. Niyazi Akşit, kitabında konulara göre sorular hazırlayıp bunları konu başlığının hemen altında sunmuştur. Emin Oktay ise konuların sonuna sorular hazırlamıştır. Bedriye Atsız ile Hilmi Oran, Niyazi Akşit ve Emin Oktay önceki dönemden farklı olarak konuları neden ve sonuç ilişkisi içinde vermişlerdir. Dikkat çekici bir başka nokta ise Emin Oktay'ın ders kitabında bölüm yerine ünitelendirme yapmasıdır.

Tek parti döneminde lise ikinci sınıfta Orta zamanlar dersi okutulurken, Demokrat Parti döneminde dersin ismi Orta Çağ olmuş ve Avrupa tarihine daha önceki döneme göre daha çok yer ayrılmıştır. Bu dönemdeki kitaplara dil bakımından sadeleşmiş, resim harita açısından zenginleşip, ayrıca kronolojiden sonra terimler ve deyimler kısmı eklenmiştir.

III. Tarih III (Yeni ve Yakın Çağlar)

Demokrat Parti döneminde lise III. Sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere yeni ve yakın çağları içeren döneme ait tarih ders kitapları Emin Oktay, Niyazi Akşit ve Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'a aittir. Her üç kitapta Fatih Sultan Mehmet Devri'nden başlayıp, Sevr Antlaşması'na yer verildikten sonra uzak doğu ülkelerinin durumuna yer verilerek son verilmiştir.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın yazdıkları ve 1952 yılından itibaren basılan Tarih III kitabının içeriği ana başlıklar halinde şu şekildedir;

Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi

I- XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu

1.Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Zaptı, İmparatorluğun Kurulması, Anadolu ve Rumeli'de Gelişme, Deniz Savaşları, Kırımın Alınması.

2. Bayezid, Cem Vakası

3.XV. Yüzyıldan Sonra İmparatorluğun Kurumları, Kültür ve Medeniyet

XV. Yüzyılda Avrupa

1. Devletler Tablosu: İspanya, Fransa, İngiltere, Almanya, Güney Avrupa, Doğu Avrupa

2. Önemli Olaylar

II-XVI. Yüzyıl A.Osmanlı İmparatorluğu

1. Yavuz Sultan Selim ve Doğu Siyaseti
2. Kanuni Sultan Süleyman
3. Sokullu Devri
4. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Kurumları

B. XVI. Yüzyılda Avrupa

1. Devletler Tablosu
2. Önemli Olaylar

III. XVII. Yüzyıl: A. Osmanlı İmparatorluğu

1. İmparatorluğun Durumuna Genel Bir Bakış
- 2.XVII. Yüzyılın Başından, Karlofça Barışı'na Kadar Siyasal Durum
3. İç İsyanlar
4. Islâhat Hareketleri
5. XVII. Yüzyılda Türk Kültür ve Medeniyeti

XVII. Yüzyıl, B. Avrupa

1. Devletler Tablosu
2. Önemli Olaylar

IV-XVIII. Yüzyıl: A. Osmanlı İmparatorluğu

1. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Komşuları İle Münasebetleri

2. Osmanlı-İran Münasebetleri
3. Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad Antlaşması.
4. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Siyasal Durumu
5. Osmanlı-Fransız Münasebetleri
6. Islahat Hareketleri
7. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kültür ve Medeniyeti

XVIII. Yüzyıl, B. Avrupa

1. Devletler Tablosu

2. Önemli Siyasal Olaylar
 3. XVIII. Yüzyılda Avrupa Kültür ve Medeniyeti
 - XVIII. Yüzyıl: C. Amerika İstiklâline Genel Bir Bakış
 - V- XIX, ve XX. Yüzyıllar, A. Osmanlı İmparatorluğu,
 1. İmparatorluğun Siyasal Münasebetleri
 2. Islâhat Hareketleri
 3. Balkanlarda Millîyet Hareketleri
 4. Kavalalı Mehmed Ali İsyanı, Gelişmesi
 5. Kırım Harbi
 6. Rusya’da Panislavizm
 7. Berlin Kongresinden Sonra Osmanlı-Avrupa ve Osmanlı-Balkan Münasebetleri
 8. İtalyan Harbi
 9. Balkan Harbi
 10. Birinci Cihan Harbi
 11. Islahat Hareketleri
 12. XIX. Yüzyılın Son Yarisında Kültür Hareketleri, İktisadi Durum
 - B. Avrupa
 1. Devletler Tablosu
 2. Önemli Olaylar
 3. Sömürgecilik
 4. İlim ve Teknikte Gelişme
 - C. Birleşik Amerika Devletlerinin gelişmesine Genel Bir Bakış
 - D. Hindistan, Çin ve Japonya’daki Önemli Olaylara Genel Bir Bakış
- Atsız ile Oran’ın hazırladıkları ders kitabının ilk sayfasında Osmanlı Devleti hükümdarları ve saltanat müddetlerini içeren bir çizelgeye yer vermişlerdir ki bu daha önceki ders kitaplarında bulunmamaktadır.
- XV. Yüzyılın son yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nu içeren birinci bölümde daha çok İstanbul’un fethine yer verilmiştir. Bu konu ile ilgili; “Asırlarca doğudan gelen

ordulara karşı Avrupa'yı müdafaa eden ve Avrupa'nın müstahkem bir kalesi vazifesini gören, İslâm dünyasına karşı hazırlanan büyük haçlı ordularının Anadolu'ya geçişini kolaylaştıran, bu suretle Türklerin yükselme devrini geciktirmeğe sebep olan bin senelik Doğu Roma İmparatorluğunun son enkazı da ortadan kaldırılmış oldu. Bu büyük olay, ortaçağı kapayıp, medeniyet ve insaniyet için yeni bir devir olan yeniçağı açtı...¹⁸¹ denilerek fethin önemi belirtildiği gibi bugünkü ders kitaplarında konu ile ilgili ifadelerle hemen hemen aynıdır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin başarılarının nedeni ; "İstanbul'un zabtından sonra Fatih unvanını alan II. Mehmed'in 30 senelik saltanatında giriştiği fetih hareketlerinden, onun bir program dahilinde çalışması..."¹⁸² olarak belirtilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin güzel sanatlar her dalında gelişemeyişinin nedeni olarak; "Osmanlı devletinde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmayışı dolayısıyla, İslâm dininin yasak ettiği resim ve heykel alanında çalışılmamıştır..."¹⁸³ sözleriyle din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmayışı yani laikliğin söz konusu olmayışı sebebi ile ilerlemenin olmadığına dikkat çekilmiştir.

II. Bayezid dönemi; "... Etrafını kendisi gibi mutaassıp bir takım hacılar, hocalar almaya başladı. Devlet idaresi aynı karakterde ve ehliyetsiz kimselerin elinde kaldı. Dolayısıyla siyasi ve idari sahada başarısızlıklar görüldü... Osmanlı devletinde artık Fatih devrinin müsamahacı zihniyeti, yerini dini taassuba terk etmiş oldu. Saraydaki büktün sanatkarlar uzaklaştırıldı. Tablolar ve heykeller atıldı..."¹⁸⁴ şeklinde anlatılarak Osmanlı Devleti'nin her alanında ilk irtica devri olarak gösterilmiştir. Bu ifade daha önce hazırlanan ders kitaplarında da hemen hemen aynı şekilde yer almıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in Kanunnamesinin oluşumu; "Fatih ilk defa eski teşkilat hükümlerini bir araya toplattırdı. Bunlara şariat hükümleri, eski Türk adetleri, zapt olunan memleketlerin eski teşkilatları göz önünde tutularak ve zamanın ileri gelen ilim ve devlet adamlarının da fikirleri alınarak yenileri ilâve edildi. Bu suretle Fatih kanunnamesi ortaya çıktı..."¹⁸⁵ sözleriyle dile getirilmiştir. Böylece Fatih Sultan

¹⁸¹ Bedriye Atsız, Hilmi Oran, **Tarih Lise III Yeni ve Yakın Çağlar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 7.

¹⁸² Atsız-Oran, **Tarih Lise III**, s. 7.

¹⁸³ **a.g.e.**, s. 22

¹⁸⁴ **a.g.e.**, s. 15.

¹⁸⁵ **a.g.e.**, s. 15.

Mehmet'in Kanunnamesi'nin dayanak noktasının şeriat hükümleri ve eski Türk adetleri olduğu belirtilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in halifelik sıfatını alması ile ilgili olarak; “Yavuz Sultan Selim İslâm alemini birleştirmekte hilafeti bir silah olarak kullanmak istiyordu. Fakat bu silah hiçbir zaman işe yaramadı... Hilafet bilakis Osmanlı Devletinin yükselmesine ve ilerlemesine engel teşkil etti. Onu muhafazakarlığa ve irticaya sürükledi...”¹⁸⁶ denilerek halifeliğin Osmanlı Devleti'ne bir şey kazandırmadığı hatta devletin gerilemesine neden olduğu vurgulanmıştır.

XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti bölümünde devletin duraklama nedenleri günümüzdeki ders kitaplarında olduğu gibi belirtilmiştir.

XVIII. Yüzyılda yapılan ıslahat hareketleri için; “Osmanlı Devleti XVIII. Yüzyılda esaslı bir ıslahat hareketine girişmek teşebbüsünde bulundu. Bir evvelki yüzyılda olduğu gibi, kuvvete ve şahısların kabiliyetine dayanan disiplin ıslahatı şeklini terk ederek, kurumlarda köklü bir ıslahat yapmak yoluna gitti. Fakat bu çalışmalar taassup, cehalet ve şahsî menfaatleri yüzünden tam bir semere veremedi. Bazı ufak tefek şeyler kazanılmış ve ıslahat fikri aşılanmış olmakla beraber Osmanlı Devleti yine gerilikten kurtulamadı.”¹⁸⁷ denilerek ıslahatın yapılış biçimi neden tam bir başarı sağlanamadığı ve sonuçları ortaya konulmuştur.

Lale Devri; “Lale Devri, Osmanlı Devletine, geleceği için çok faydalı şeyler kazandırdı. Fakat eğlencede ifrata gidiş, devrin kapanmasına neden oldu. Bu hayatın gerekli kıldığı para vergi şeklinde halktan toplanıyor ve gün geçtikçe halkın hoşnutsuzluğu artıyordu...”¹⁸⁸ şeklinde anlatılarak Lale Devri'nin önemli değerler kazandırdığı ancak üst tabakanın gelişmeyi yanlış anlayarak halktan ağır vergiler toplayıp lüzumsuz harcamalara gitmeler, bunun da halkın hoşnutsuzluğunu artırdığı ve ilerde isyanlara yol açacağı üzerinde durulmuştur.

Yine aynı bölümde Osmanlı Devleti'nin bazı alanlarda hala Avrupa'dan daha ileri olduğunu kanıtlamak için; “Mimaride de değişiklik göze çarpmaktadır. Klasik tarz yerini batının (Rokoko) üslûbuna terk etmiştir. Türk mimarlarının yerini de Rum ve Ermeni mimarları almağa başlamıştır. Bu sebepten bu yüzyıl, Osmanlı mimarisinin bir

¹⁸⁶ a.g.e., s. 47.

¹⁸⁷ a.g.e., s.122

¹⁸⁸ a.g.e., s. 123

gerileme devri olarak kabul edilebilir.”¹⁸⁹ gibi anlatımlar kullanılmıştır. Diğer alanlarda da olduğu gibi Osmanlı mimarisinde de kendi üslubumuzdan uzaklaşılması ve Rum ve Ermeniler’ in Türklerin yerine getirilmesi ile mimaride gerilemeye neden olduğu ifade edilmiştir. Bu durum diğer alanlarda ki gerilemeler için de genellenmiştir.

Balkanlar’da millîyet hareketleri bölümünde; “Osmanlıların Balkanlarda yerleşmesinden sonra da Hristiyan milletler evvelki durumlarını aynen korumuşlardı... Hristiyan milletler din, dil ve adetlerinde tamamen serbest kalmışlardı... 19.yüzyıldan itibaren bu imtiyazlı durumlarına rağmen Balkan milletler, birer birer isyan etmeye başladılar. Bunda, Osmanlı idaresinin bozulmuş olması, Rusya’nın kışkırtması ve Fransa ihtilalinin Avrupa’ya yaydığı hürriyet fikirleri çok büyük rol oynadı.”¹⁹⁰ denilerek Osmanlı Devletinin Balkan Milletlerine göstermiş olduğu geniş hoşgörüyeye karşı isyanlara yol açan etkenlere yer verilmiştir. Burada Balkan devletlerini isyana teşvik eden durumun Fransız İhtilal’inden çok Osmanlı Devleti’nin onlara göstermiş olduğu din, dil ve adetleri konusundaki serbest olmalarının daha doğrusu bir millet olarak yaşamalarının sağlanmasından dolayı kolayca bağımsızlığı benimseyerek isyan ettikleri vurgulanmıştır.

Berlin Kongresi’nin Osmanlı Devleti’ne etkileri şu şekilde izah edilmiştir; “Berlin kongresinden sonra Avrupalıların siyaseti Osmanlı Devletini gittikçe zâfa sürükledi. Avrupa devletleri imparatorluğun içte ve dıştaki bu zafiyetinden daima faydalanma yolunu aradılar. Her olayı vesile yaparak Osmanlı devletinin iç işlerine karıştılar. Neticede birçok topraklar bunların ve Balkan devletlerinin eline geçti...”¹⁹¹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Berlin Kongresi, Osmanlı Devleti’nin gerilemesinde ve dağılmasında en önemli bir nokta olarak gösterilmiş ve Avrupalıların da bu durumdan sürekli çıkar sağladığı belirtilmiştir.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi anlatılmıştır. Bir çok cephede savaşıyan Türk ordusunun başarılarına rağmen müttefikleri yenilmiş olduğundan yenilmiş kabul edilmişlerdir denilmektedir. Osmanlı topraklarının itilaf devletlerince işgal edilmeye başladığı, Sevr Antlaşması’nın imzalatıldığı belirtilmiş ve anlaşmanın birkaç maddesine yer verilmiştir. Detaylı bir şekilde konulara girilmemiştir.

¹⁸⁹ a.g.e., s. 128

¹⁹⁰ a.g.e., s. 156

¹⁹¹ a.g.e., s. 176.

XIX. ve XX. Yüzyılda ıslahat hareketleri için; “Osmanlı Devleti ıslahat hareketine XIX. Yüzyılda da devam etti. Bu çalışma evvelki yüzyıllara nazaran çok farklı ve ileri olduğundan Türk sosyal hayatında idari alanda önemli değişiklikler olduğu, fakat geç kalınmış, dolayısı ile XIX. Yüzyıl dünyasına ayak uydurulamamış olduğundan memleket yine parçalanmaya devam etti.”¹⁹² ifadesi geçmektedir. Ancak ıslahat hareketlerinin diğer alanlarda olduğu gibi güzel sanatlar alanında da gerilemeye yol açtığı şu sözlerle vurgulanmıştır; “Güzel sanatlar XVIII. Yüzyılda gerilemeğe başlamıştı. Aynı hâl XIX. ve XX. Yüzyıllarda da devam etti ve Avrupa sanat telakkisinin tesiri altında kalındı.”¹⁹³ Islahat hareketleri ile Avrupa’dan güzel sanatlar konusunda etkilenmenin Osmanlı Devleti’nin bu alandaki gerilemesine yol açtığına dikkat çekilmiştir. Bu anlatımlarda aynı zamanda Avrupa sanat telakkisinin tesiri altında kalınmadan önce Osmanlı Devleti’nin sanat alanında çok üstün olduğu ortaya konulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletler ve UNESCO, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve İnsan Hakları Beyannamesi günümüz kitaplarını da olduğu gibi yer alırken, XIX ve XX. Yüzyıllarda Avrupa sömürgeciliğinden de bahsedilmiştir. Amerika ve Uzak Doğu Ülkeleri de konu olarak geçmektedir. Bu konular daha önce hazırlanan ders kitaplarında yer almazken, tarih itibarıyla bu olayların yaşanmış olunmasından gerek 1950’lerde hazırlanan ers kitaplarında konu olarak yer almıştır.

Emin Oktay ve Niyazi Akşit’in kitaplarını ele aldığımızda içeriklerinde herhangi bir farklılık yoktur. Konular ve konuların yer alışı her üç kitapta da aynıdır. Osmanlı devleti dönem dönem ele alınırken, incelenen her yüzyıl için Avrupa devletlerine ve Avrupa’daki olaylara yer verilmiştir.

Demokrat Parti döneminde basılan lise tarih ders kitaplarından üçüncü cildi olan Tarih III-Yeni ve Yakın Çağlar dil açısından bir önceki döneme göre oldukça sade iken resim ve harita yönünden zenginleştirilmiştir. Günümüz ders kitaplarına göre karşılaştırdığımızda ise konular itibarı ile daha ayrıntılı ve öğrenci seviyesine göre ağırdır. Tek parti döneminde lisede okutulan Tarih III adı itibarı ile Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi’ni içerirken, Demokrat Parti dönemindeki Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar adını alıp hem Türk tarihini hem de Avrupa tarihini içermektedir.

¹⁹² a.g.e., s. 187.

¹⁹³ a.g.e., s. 194.

Yeni ve Yakın Çağlarda daha önceki döneme nazaran Osmanlı'nın kuruluşundan değil de Fatih döneminden başlanmıştır. Demokrat Parti döneminde yayınlanan bu ders kitabında dikkate değer olarak II. Dünya Savaşı'na ve dönemin gelişen olaylarına yer verilmişken, Tek Parti döneminde kitaplarda yer alan CHP'nin parti tüzüğü bu dönemde kitaplardan tamamen çıkarılmıştır. Aynı zamanda Tek Parti döneminde ders kitaplarında Osmanlı koyu eleştiriye maruz kalmışken, bu dönemdeki kitaplarda bu hafiflemiştir.

IV. Tarih IV (Yeni ve Yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler).

Lise IV. sınıfta okutulmak üzere Bedriye Atsız ile Hilmi Oran, Emin Oktay ve Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay Tarih IV'ü hazırlamıştır. Hazırlanan her üç ders kitabında Osmanlıların yanı sıra Avrupa'daki gelişmelerde ele alınmıştır. Kronoloji cetveli, indeks, terimler ve deyimler ile Bedriye Atsız ve Hilmi Oran'ın hazırladığı cilt 216, Emin Oktay'ın hazırladığı cilt 229, Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay'ın hazırladığı cilt 214 sayfadan oluşmaktadır.

Bu kitaplardan Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırlamış olduğu ders kitabının içeriği özetle şu şekildedir:

Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler

1. Yeniçağ Doğuran Sebepler, Orta Çağ Kurumlarıyla Yeniçağ Kurumlarının Karşılaştırılması.
2. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurulması.
3. XVI. Yüzyılda İcatlar, Coğrafya Keşifleri, Rönesans, Reform.
4. XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatında Görülen Bozukluklar.
5. XVII. Yüzyılda Osmanlı – Avusturya Münasebetleri.
6. XVII. Yüzyılda İngiltere'de Demokrasi Hareketleri.
7. XVIII. Yüzyılda Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Güttükleri Siyaset.
8. XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Hareketleri.
9. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sınırları Dışındaki Demokrasi Hareketleri.
10. XVIII. Yüzyılda Avrupa'da Fikir Hareketleri.

11. XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Hareketleri.
12. XIX. Yüzyılda Avrupa'da Milliyet Hareketleri.
13. XIX. Yüzyılda Teknik ve Ticarete İnkılâp.

İlk ünite olan Yeniçağı Doğuran Sebeplerde etken olarak; “Yeniçağı İstanbul’un zaptı olayı kadar önemli gösterilen matbaanın icadı ve Amerika’nın keşfi gibi bazı olaylarda göze çarpmakta ise de daha çok İstanbul’un zaptı üzerinde durulmuş ve bu yeniçağın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Çünkü İstanbul’un zaptı ile İlkçağdan Ortaçağa bin senelik tek kuvvetli devleti ve kalesi yıkılmıştır. Bu suretle Avrupa doğuya karşı kendini koruyan en önemli müstahkem mevkiini kaybetmiştir. İstanbul’un Türkler tarafından tehdidi ve daha sonra zaptı Bizans bilginlerinin göç etmesine sebep olmuş, böylelikle Hümanizm ve dolayısıyla Rönesans devrinin açılması sağlanmıştır. İstanbul’un zaptı Avrupalıların doğu ile olan ticari münasebetlerini güçleştirmiş, dolayısıyla keşiflerinde hızla ilerlemesini sağlamıştır”¹⁹⁴ denilerek yeniçağın doğuşu, Avrupa’nın bugünkü ilerlemesine neden olan nedenlerin kökeni olarak tek etken İstanbul’un zaptı ile gelişen olaylara bağlanmıştır.

Ortaçağ’da İslâm ve Türk dünyasının sosyal hayatta, fikri hayatta, din hayatında, ekonomik durumda ve güzel sanatlar gibi her alanda Avrupa’dan üstün olduğu hemen hemen bütün bölümlerde vurgulanmıştır. Bu durum; “ Cemiyet hayatı bakımından Doğu ile Batıyı mukayese edersek aradaki fark ölçülemeyecek kadar büyüktür. Doğu dünyasında yaşayanlar arasında tam bir eşitlik mevcut olduğu gibi, hangi devlet uygarlığında olursa olsun din ve mezhep farkı olmadan bütün insanlar vicdan hürriyetine sahiptirler”¹⁹⁵ sözleriyle genel olarak belirtilmiştir.

İkinci bölümde XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin kurumları ele alınırken askerî teşkilata daha çok yer verilmiştir. Askerî teşkilatın yapısı ayrıntıları ile birlikte ortaya konulmuştur. XVI. Yüzyılda devlet kurumlarının askeriyyede, eğitimde, ekonomide, fikir ve sanat durumunda kısacası her alanda en üstün durumda oldukları, daha sonraki devirlere ilham kaynağı oluşturdukları üzerinde durulmuştur. Kurumların arkasından XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde yetişen sadrazamlar, büyük denizciler, bilginler ve sanatkârlar ele alınmıştır.

¹⁹⁴ Bedriye Atsız – Hilmi Oran, **Tarih IV – Yeni ve Yakın Çağlar Tarihten Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 1

¹⁹⁵ a.g.e., s. 6

Yavuz Sultan Selim'in halifelik sıfatını alması ile ilgili olarak; “ XVI. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'ni idare eden Yavuz Selim (1512 – 1520) bir doğu siyaseti takip etmiştir. Onun gayesi evvela Anadolu birliğini bozmaya çalışan Şiiliği kaldırmak, sonra Mısır'dan halifeliği alarak bir İslâm imparatorluğu kurmaktır.(Pan İslâmizim)..”¹⁹⁶ denilerek Osmanlı Devleti'nde halifeliğin alınmasının Yavuz Sultan Selim'in bir siyaseti olduğu ancak beklentilerin gerçekleşmediği açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde XVI. Yüzyılda icatlar, coğrafi keşifler ve sömürgecilik, Rönesans ve reform üzerinde durulmuştur. Barut, top, pusula ve matbaa gibi icatların Çinliler tarafından bilindiği ancak bunların en iyi hale getirenlerin Türkler olduğu ve Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşındığı, böylece Avrupa'da gelişmeye yol açan etkenlerin ortaya çıktığı bütün konuya hakimdir. Örneğin, kağıt ve matbaacılık konusunda; “... Mısırlılar papiros nebatatından bir nevi kağıt yaptılarsa da asıl kağıt ipekten, pamuktan veya pirinç samanından yapılmak üzere Çinliler tarafından icat olundu. Bunu daha iyi şekle sokan Türkler ve Araplar oldu. Araplar Türkistan'a girdikleri zaman Semerkant ve Buhara'da bir çok kağıt fabrikalarına rast geldiler. Bundan sonra da kağıt yapma sanatı kısa zamanda bütün İslâm memleketlerine yayıldı. Bir taraftan da Haçlı Seferleri ile de bütün Avrupa'ya girdi”¹⁹⁷ denilmektedir. Coğrafi keşifler, Rönesans ve dönemin edebiyatçı, ressam ve mimarların yaşantıları ve eserleri ile reform ve getirdikleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne yer verilirken devletin teşkilatında görülen bozuklukların temeli Kanunî döneminde aranmıştır. “Kanunî devri Osmanlı Devleti'nin en parlak, en ihtişamlı devri olmakla beraber, aynı zamanda servet ve ferahtan doğan çöküntü ve yıkım tohumlarının filizlenmeye başladığı bir devir oldu...”¹⁹⁸ ifadesi ile gerilemenin daha Kanunî döneminde başladığı vurgulanmıştır. Konunun devamında ise, II. Selim'den sonra gelen padişahların çoğunun kabiliyetsiz olması, yeniçeri ocağının ve saray teşkilatının da giderek bozulmasının Osmanlı Devleti'nde gerilemenin başlıca nedenleri olduğu belirtilmiştir.

XVII. yüzyıldaki ıslahat hareketleri konusunda; Genç Osman, IV. Murad ve Köprülülerin yaptıkları ıslahatlar üzerinde durulmuştur.

¹⁹⁶ a.g.e., s. 32

¹⁹⁷ a.g.e., s. 36

¹⁹⁸ a.g.e., s. 71

Zitvatorok ve Karlofça antlaşmalarının, bunlara bağlı olaylarla birlikte incelenmesi ve karşılaştırılması anlatılırken, öncelikle Avusturya'ya harp ilanından; “Sadrazam Koca Sinan Paşa batıya bir sefer yapmak ve kolay kazanılacağını zannettiği zaferlerle meşhur olmak hayalini güdüyordu. Bozgun haberi İstanbul'a gelir gelmez Padişah III. Murad ikna edilerek divan çoğunluğunun muhalefetine rağmen harp açıldı. Bu suretle Osmanlı Devleti, veziriazamın ihtirası yüzünden 13 yıl sürecek bir harbin içine atılmış oldu...”¹⁹⁹ sözleriyle tek bir kişi olarak Sadrazam Sinan Paşa suçlanmıştır. Devletin askerî teşkilatı, maliyesi, divan teşkilatı ve yöneticisi gibi tüm kurumları hiç sorgulanmadan tek düze bir tarih anlayışı ile bir tek suçlu gösterilmiştir. 1683 Viyana Kuşatmasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa için; “ Kırım Hanının hıyaneti, plânın tahakkuk edememesine ve Osmanlı Devleti'nde gerileme devrinin açılmasına sebebiyet verdi...”²⁰⁰ açıklamalarıyla devletin yenilmesine ve gerilemesine neden olarak yine tek kişi gösterilmektedir.

Aynı bölümde Şark Meselesi'nin ortaya çıkışı konusunda; “1683'ten itibaren Osmanlı ricatının başlamasıyla, Hristiyan Avrupalıların Müslüman Türkleri Asya'ya atmak emelinin bir ifadesi demek olan “Şark Meselesi” de henüz adı verilmeksizin ortaya çıkmış demektir”²⁰¹ denilmektedir.

Altıncı bölümde XVII. Yüzyılda İngiltere'de demokrasi hareketi ele alınmıştır. Yedinci bölümde XVIII. Yüzyılda Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı gösterdikleri siyaset için; “ Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne karşı bir üstünlük sağlamış bulunan Avusturya, karşı taarruza geçerek Tuna'yı atlamak ve Balkanları nüfuz ve idaresi altına almak emelini besliyordu. Böylelikle bu topraklar üzerinde aynı emeli besleyen iki devlet ortaya çıkmış oluyordu”²⁰² ifadesi ile açıklanmış ve Osmanlı Devleti'nin XVIII. Yüzyılın başlarında Avrupa'daki siyasî olaylardan faydalanamadığı ve bu nedenle birçok kayba uğradığı belirtilmiştir.

Sekizinci bölümde XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan ıslahat hareketleri hakkında; “ 18. yüzyıldaki ıslahat hareketleri ise daha farklı ve ileri bir manzara göstermektedir. Bu devirdeki devlet adamları bozukluğun neden ileri geldiğini az çok anlamışlardır. Kurumlarda daha esaslı ve kökten bir ıslahat yaparak

¹⁹⁹ a.g.e., s. 80

²⁰⁰ a.g.e., s. 83

²⁰¹ a.g.e., s. 87

²⁰² a.g.e., s. 101

zamanın icaplarına uyulmadıkça gerilikten kurtulmak imkanı olmadığını görmüşlerdir. Bu sebepten Osmanlı Devlet teşkilatından daha ileri bir dereceye varmış bulunan Avrupa Devlet teşkilatını taklit yolunda hamleler başlamıştır.”²⁰³ açıklaması yapılmaktadır. Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi bu dönemde yapılan yenilikler taklit olarak değerlendirilmiştir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı sınırları dışındaki demokrasi hareketleri incelenirken sadece İngiltere, Amerika ve Fransa’daki gelişmeler incelenmiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri konusunda bugün lise ders kitaplarımızda olmayan ayrıntılara girilmiştir. Örneğin, Kabakçı Mustafa isyanının bastırılmasından sonraki olaylar; “ Kabakçı ve adamları yakalanıp idam edildi. Fakat o sırada da tahtın elden gideceğinden korkan IV. Mustafa, III. Selim ve Şehzade Mahmud’un idamlarını emretti. Mahmud sarayın damına kaçırılmak suretiyle kurtarıldı ise de III. Selim öldürüldü. Alemdar ve adamları kapıları kırıp iç avluya girince onun ölüsünün arz odasının önündeki taşlığa yatırılmış olduğunu gördüler. Bütün gayeleri bu münevver insanı tekrar tahta geçirmek olan Rusçuk yârani onun ölüsü karşısında son derece üzüldüler, o kadar ki Alemdar göz yaşlarını zaptedemedi. Neticede IV. Mustafa tahtından indirilerek II. Mahmud tahta çıkarıldı (1808)”²⁰⁴ ifadesinde olduğu gibi olaylar hikayemsi bir tarzla aktarılmıştır. Bununla birlikte çok fazla detaya girilmiştir.

Abdülmecid devrinde kabul edilen Gülhane Hatt-ı Hümayun’u için; “Bugünkü demokrasinin ilk adımı olarak alabileceğimiz bu ferman, Osmanlı tarihinde hükümdarla halk arasındaki münasebetleri belirten ilk yazılı vesikadır. Bu ana kadar kendi hak ve salahiyetinden üstün bir kuvvet tanımayan Osmanlı Padişahları, ilk defa kendi kudret ve kuvvetinin üstünde bir kanun kuvvetiyle sınırlandırılıyordu”²⁰⁵ denilmiştir. I. Meşrutiyet’in ilanı ise günümüz ders kitaplarında yer aldığı gibi geçmektedir. Gülhane Hatt-ı Hümayun’u, sanki İngiltere’de ilan edilen Magna Carta gibi anlatılmıştır.

On ikinci bölümde Yunan Devleti’nin kuruluşu ile ilgili olarak; “Rumlar da Fatih zamanından beri bağımsızlık arzusu kalmıştı. Fatih’in onlar hakkında özel bir karar alması Rumların Türklerden ayrı bir şekilde yaşamasına ve kalmasına sebep olmuştu. Öyle haller oluyordu ki, bazı yerlerde hakim bir millet olan Türkler yabancı

²⁰³ a.g.e., s. 116

²⁰⁴ a.g.e., s. 167

²⁰⁵ a.g.e., s. 175

duruma düşüyordu. Bu sebepler yüzünden Rumlardaki bağımsızlık arzusu hiçbir zaman sönmedi”²⁰⁶ sözleri dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti’nin bünyesindeki milletlere imtiyazlı ve hoşgörülü davranması ve özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanında Türklerden çok Rumlara daha çok imtiyazlar gösterilmesi onların millet olarak varlıklarını devam ettirmelerinin nedeni olarak gösterilmektedir. Yine aynı şekilde Sırp, Romanya ve Bulgaristan devletlerinin bugünkü varlıkları Osmanlı Devleti’nin göstermiş olduğu hoşgörüye bağlanmaktadır.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran’ın hazırlamış olduğu Tarih IV’ün içeriğinden farklı olarak Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay’ın hazırlamış olduğu Tarih IV’ün birinci bölümünde Avrupa’daki ortaçağ kurumlarıyla yeniçağ kurumları detaylı olarak karşılaştırılmıştır.²⁰⁷

Emin Oktay’ın kitabında ise yeniçağın İstanbul’un fethiyle başlaması gelenek olarak belirtilmiş ve bu çağla ilgili şu sözlere yer verilmiştir; “ 1453 senesinde İstanbul’un Türkler tarafından fethiyle başlayan ve 1789 Fransız Büyük İhtilâli’ne kadar devam eden devire cihan tarihinde yeniçağ demek bir gelenek olmuştur. Bu çağ kendisinden önceki diğer tarih çağlarından birçok üstün vasıflarla ayrılmaktadır. Yeniçağ; insan zeka ve kabiliyetinin yarattığı en güzel eserlerin yapıldığı, fikir ve düşüncenin hürriyetine kavuştuğu, insanların din ve dünya hakkındaki görüş ve düşüncelerinin değiştiği parlak bir devirdir.”²⁰⁸

Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay’ın kitaplarında geçen; “ Bu devirde askerî ve kültürel sahalarda batı usullerinin alınması, batının bilim ve sanat bakımından bizden üstün olduğu fikrini meydana koydu”²⁰⁹ sözleriyle Tanzimat devrinin batılılaşmaya yol açtığı üzerinde durulmuştur.

Başlangıçta lise dördüncü sınıfta, sonraları lise üçüncü sınıfta okutulan Tarih IV kitapları içerikte aynı olmalarına rağmen küçük farklılıklar göstermektedir. Emin Oktay, hazırlamış olduğu ders kitabında olayları neden – sonuç ilişkisi içinde maddeleştirerek verirken, Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay’ın kitaplarında resme ve haritaya daha çok yer vermişlerdir. Bedriye Atsız ile Hilmi Oran’ın hazırlamış oldukları kitap, hazırlanan

²⁰⁶ a.g.e., s. 200

²⁰⁷ Detaylar için bakınız: Niyazi Akşit - Çağatay Uluçay, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İktimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952, s. 3-6

²⁰⁸ Emin Oktay, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İktimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952, s. 1

²⁰⁹ Akşit – Uluçay, a.g.e., s. 174

diğer kitaplara göre daha yalın ve hikayemsi bir anlatıma sahiptir. Genel itibariyle bütün Tarih IV ciltlerinde sade bir dil kullanılıp konulara göre bol resim konulmuş ve Osmanlı Tarihi incelenirken aynı ölçüde Avrupa Tarihi'ne de yer verilmiştir.

7- Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezi'nin Etkileri

1938 yılında Tarih 1.(tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar) isimli bir kitap TTT cemiyeti tarafından bastırılmıştır. Yalnız bu kitabın öncekilerden hiçbir farkı yoktur. Yine de bir kısım değişiklikler göze çarpmaktadır. Eğitim-öğretimde kolaylık olsun diye haritalar metinlerin dışına ve kitap sonuna kaydırılmıştır. Harita klişeleri daha da özenilerek yeniden çizdirilmiştir. Jeolojik devirlerdeki yaşamı öğrencinin daha hızlı kavrayabilmesi için kitaba şematik bir levha konulması uygun görülmüştür.²¹⁰

Kısacası 1931 yılında yayınlanan Tarih I.kتابında içerik yönden hiçbir ayrıcalığı yoktur. Yalnız şekilde bir kısım değişiklikler söz konusu olmuştur. Yani öz aynı olmakla birlikte Türk Tarih Tezi yerini halen korumaktadır.

Yukarda adı geçen kitaptan bir yıl sonra Şemsettin Günaltay'a ait tarih kitabı yayınlanmıştır. 1939 yılı baskılı bu kitap genel hatlarıyla incelendiğinde Türk Tarih Tezi'nin aynen güncelliğini koruduğunu, öneminden hiçbir şey kaybetmediğini görüyoruz. Bu kitap Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü'nün 83-5931 ve 30.08.1939 tarihli emriyle birinci defa olarak 20 bin sayı basılmıştır.

Kitaptaki ünitelerin şu şekilde dağıldığını görüyoruz: I.Giriş-Tarih, II-Presistorik Çağın Devirleri, III-Anayurtta En Eski Devirler, IV- Anayurtta Büyük Hun Devletleri, V-İlk Devirler Medeniyeti, VI-İskit İmparatorluğu, VII-Çin VIII-Hint, IX- Elam ve Mezopotamya, X-Mısır, XI-Anadolu, XII- Suriye ve Filistin, XIII-İran, XIV-Ege Havzası.²¹¹

Üniteler incelendiğinde 1931 basımı Tarih I. Kitabıyla bir kısım farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin 1931 basım kitapta ilk ünite 1'den 24.sayfaya kadar beşer tarihine giriş idi ve bu üniteye dünyanın oluşumu ilk insan ile ilgili bilgiler mevcuttu. Fakat 1939 basımı kitap, tarih, tarihin önemi yardımcı bilimler, prehistorik devirleri ele almıştır. Dolayısıyla göze en belirgin olarak çarpan durum 1939 basım kitapta Darwin Teorisi ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla bu durumun sebebi

²¹⁰ Tarih I, (Tarihten evvelki zamanlar ve Eski zamanlar), Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.VI.

²¹¹ Şemsettin Günaltay, Tarih I, İstanbul 1939, s.I-XX.

olarak hem yazarın şahsi görüşleri hem de bir kısım eğitim çevresi ve halk tarafında teoriye tepkilerin olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca Anadolu ünitesindeki konular 1931 yılı itibarıyla Eti Medeniyeti diye isimlendirilen metin 1939 yılında Hitit Medeniyeti olarak telakki edilmiştir. 1931 yılında ünite içerisinde konu olarak alınan bir kısım parçalar 1939'daki Tarih I kitabında ünite başlığı olarak ele alınıp, incelenmiştir.²¹²

1939 yılı baskılı ve Şemsettin Günaltay imzalı bu kitapta Türk Tarihi Tezi'nin izlerini arayalım.

Türklerin Brekisefal yapıda olduğu ve Orta Asya'nın yerli halkları olduğu belirtilmektedir. Dünyanın birçok bölgesindeki insanlarda önce Orta Asya'daki Türkler onlardan çok evvel neolitik kültürü yaşadıkları hakkında bilgiler verilmiştir. yine klasik olarak Orta Asya ikliminin giderek yaşanmaz hale gelip erlverişsiz duruma düştüğü söylenmektedir. Dolayısıyla iklimin giderek bozulması Orta Asya'daki yüksek kültür yaşayan Türklerin dünyanın dört bir tarafına (Çin, Önasya, Kuzey Afrika ve Avrupa) göç ettiği ve yaşamış oldukları bu gelişmiş kültürü gittikleri yerlere göturdükleri ve buradaki insan topluluklarına da tesir ettikleri görülmektedir. Böyle bir olayı yaşayan Türkler, 'kültür yayıcı' olarak telakki edilmiştir.²¹³

Bütün bunlardan başka Çin, Hint, Anadolu, Akdeniz ve Mezopotamya medeniyetleri gibi en eski medeniyetlerin oluşumundaki Türk katkılarını gösterebilmek için, Türklerin Orta Asya'daki iklim bozukluğundan dolayı bu bölgelere göç ettiği söylenmiştir. İşte bu bölgedeki Türklerin medeniyet taşıdığı yerler, Sarı Irmak, İndus, Ganj, Fırat, Dicle, Kızılırmak, Büyük ve Küçük Menderes, Akdeniz Havzası ve Nil Nehri'dir.²¹⁴

Dolayısıyla gerek Çin'de, gerek Hint'te, gerekse Anadolu veya diğer yerlerde Türk kültürünün açık ve seçik olarak izlerine rastlandığı söylenmektedir. Hatta "Orta Asya medeniyetinden bir parça" şeklinde bir ifade tarzı kullanılmıştır.²¹⁵

Şemsettin Günaltay'ın yazmış olduğu bu tarih kitabının 74 ve 105. sayfaları Elam ve Mezopotamya uygarlıklarından bahsetmektedir. Burada halkının, ilk defa Orta Asya'dan geldiği söylenmektedir. Orta Asya'dan gelen bu topluluklar değişik isimler altında zikredilmiştir. Akatlar, Subarular, Sümerler denilmektedir. Orta Asya ile

²¹² Günaltay , a.g.e. , s.1-2.

²¹³ Günaltay , a.g.e. , s.11-12.

²¹⁴ Günaltay , a.g.e. , s.27.

²¹⁵ Özbaran Salih, Tarih Öğretimi Ve Ders Kitapları, İzmir, 1998, s.165.

ilişkilendirilen bura halkının öğrenip, bildikleri kültür değerlerini, bu bölgede taşıdıkları görülmüştür.²¹⁶

Mısır medeniyetini inşa edenlerin M.Ö. 5000 yıllarında geniş kafalı brekisefal tipindeki insanlar olduğu belirtilmektedir. 10. ünite içerisinde bu başlıkta (Brakisefallerin Mısır'ı istilaları) konusuna yer vermiştir. Kitapta 106. sayfadan 140 sayfaya kadar Mısır medeniyetine yer verilmiştir. yani kısaca Mısır uygarlığı ile Türkler arasında bir bağ kurulmaktadır.²¹⁷

Günaltay'ın tarih kitabının 11. ünitesi Anadolu başlığı adı altında verilmiştir. keza bu ünitenin konularında birisi Proto Hititlerdir. Proto Hititler'in, Orta Asya ile bir ilişkisi olduğu belirtilmektedir. Çünkü bu Hititler'in Orta Asya'dan alıp getirdikleri uygarlık öğelerini burada, yani Anadolu'da yaşatıp, daha üst seviyeye çıkartmak için daha fazla gayret sarf edildiği anlatılmaktadır.²¹⁸

1939 basım bu tarih kitabının 14. ünitesi Ege Havzası başlığı altında verilmiş ve 227. sayfa ile 300. sayfalar arası burada inşa edilen kültür ve uygarlığa ayrılmıştır. 73. sayfalar süren en kapsamlı ünite bu ünedir ve konular çok yoğun olarak verilmiştir. bu ünite içerisinde Ege Kültürünü inşa edenlerinde Orta Asya'dan geldiği belirtilmektedir. Bu Orta Asya ile kurulan bağın, Anadolu ve Sümer medeniyetlerinin vasıtasıyla kurulabilmiştir.²¹⁹

Ege uygarlığını oluşturan Minos, Adalar, Miken ve İyon medeniyetlerinin Orta Asya kökenli olduğu belirtilmektedir.²²⁰

Şemsettin Günaltay'a ait olan bu tarih I. Kitabının 15. ünitesi 317. sayfadan başlayıp 405. sayfaya kadar devam eden Roma'ya aittir.

Roma medeniyeti ile ilgili olarak, Etrüsklerden bahsedilmektedir. Anadolu'dan doğu uygarlığını alıp getiren Etrüsklerin, yarımada'nın kuzey batısına yerleştikleri ifade edilmektedir. Etrüsk ile Miken uygarlığı sayesinde yarımada'daki tarihi devirlerin yaşanmaya başladığı söylenmektedir.²²¹

²¹⁶ Günaltay , a.g.e. , s.74.

²¹⁷ Günaltay , a.g.e. , s.106-108.

²¹⁸ Günaltay , a.g.e. , s.142.

²¹⁹ Günaltay , a.g.e. , s.320.

²²⁰ Özbaran , a.g.e. , s.165.

²²¹ Günaltay , a.g.e. , s.317-318.

Netice itibariyle Roma medeniyetinde, Anadolu vasıtasıyla, köklerinin Orta Asya Türklerine dayandığı kabul görmüştür. Bütün bu ortaya çıkan uygarlıkların hepsinin Orta Asya ile bağlantısından bahsedilmiştir. Hepsini meydana getiren toplumun Türkler olduğu ifade edilmiş dolayısıyla Türk Tarih Tezi açık ve seçik olarak Günaltay'ın Tarih I. kitabında da kendisini hissettirmiştir. Hatta kendisinden daha önce basılan kitaplardan hemen hemen hiçbir farkı yoktur. Konuların Türk Tarih Tezi rehberliğinde aynen işlenilmesinde gayret gösterilmiştir. Kaldı ki bütün bu yüksek uygarlıklar içerisinde sık sık “brakisefal Irk ve Orta Asya” faktörlerinden bahsetmesi bizi doğrudan doğruya Türklere bağlamaktadır. Sümerlerle ilgili olarak, Orta Asya kökenli bir uygarlık, Önasya'ya yayılarak bugünkü batı medeniyetinin ortaya çıkmasını sağlayan Akdeniz ile Anadolu uygarlıklarını destekleyip daha ileri gitmesini sağlamıştır. Ayrıca Sümerler, Mezopotamya'da yaşama başladığında, Orta Asya'da sürdürdükleri sosyal ve siyasi yapılarını aynen korudukları için yeni memleketlerinde de boy boy iskan olmuşlardır ve ayrıca tek tek inşa edilen yeni siteleri de Sümerler, bu şekilde oluşturabilmişlerdir. Yazının bulunuşunun da ilk olarak Orta Asya'da gerçekleştiği belirtilmektedir. “ Orta Asya'da ticaretin her yerden evvel inkişaf etmiş olmasına rağmen, yazınında dünya yüzünde burada icat edilmiş olması tabiidir. Kertiklerle başlamış olan piktoğrafik yazı, bilahare hiyeroglif mahiyetindeki yazılara esas olmuştur. Herhalde yazı, Fırat ve Dicle Havzasına Sümerlerle gelmiştir. Yazının Sarı Irmak boylarında Çin'de ilk medeniyeti kuran hakim zümrenin Türkistan'dan gelmesinden sonra olmuştur. Ana Türk yurdundan, bu ilk yazısın, Dicle-Fırat boylarına götüren Sümerler, orada tasviri (ideogram) işaretlerle heceleri, Çin'e götürenler ise, kelimeleri ifade etmek suretiyle iki şekilde inkişaf ettirmişlerdir” diyerek, yazının hem bulunmasında hem de yayılışında Türklerin rolünün olduğu açık ve net şekilde söylenmiştir.²²²

Türklerin dini konusundan bahsedilirken o devrin anlayışı “ Türklerin sıhri dini cihanın birtakım ruhlarla dolu olduğu, bütün olup bitenlerin bu ruhlar tarafından yapıldığı yolundaki animizm telakkilerinden doğmuştur. Bu telakkilerin hepsine birden Şamanizm, ruhlarla münasebetlerde bulunduklarına inanılan kahinlere de kaman yada şaman denilirdi. Türklerde animizm devrinden kalma kanatlara göre ölen insanın ruhu hemen göklerdeki ebedi yerine gitmezdi. Bu ruhun göklere çıkabilmesi için bir saflaşma

²²² Özbaran , a.g.e. , s.166-167.

devri geçirmesi lazımdı. 3-6 ay kadar süren bu müddet geçmedikçe ölünün cesedi defnedilmezdi’’ sözleriyle yansıtılmıştır.²²³ Avrupa merkezli tarih anlayışında, dünya medeniyetinin kaynağı, Yunan medeniyeti olarak görülmekteydi. Ama şimdi bu genel yargının değiştiği, artık Yunan medeniyetinin kaynaklarının Anadolu vasıtasıyla Mezopotamya’ya ve bu yolla da Orta Asya medeniyetine kadar dayandığı ifade edilmektedir. İlk ana uygarlığın çıktığı yer, ‘yani menba’ Orta Asya, ikinci merkezinde Mezopotamya olduğu gerçeği artık anlaşılmıştır. Biz daha önce Orta Asya faktörüne bir açıklama yapmıştık. Kabapınar’a göre, bütün bu cümleler Türk’ün kendisini tüm dünyaya ispatlama girişimidir. Ayrıca Şemsettin Günaltay’ın da Türk Tarih Tezi’ne tartışmasız katıldığı ve savunduğu anlaşılmaktadır. 1943 yılında gerçekleştirilen III. Türk Tarih Kongresi’nde, Türk Tarih Tezi’nin önünde bazı bilim adamlarının engel teşkil ettiğini ifade etmektedir. Şöyle ki: ‘‘ Saçtıkları çamurlar yolumuzu örtmekte, açtıkları çukurlar her adımda aşılmaz engeller halinde önümüzde belirmektedir. Bunlar Türk beşiğinden ve ırkından başlamak üzere, kasten yaptıkları tahriflerle milli tarihimize büsbütün başka bir sima vermiş, Türk’e ait şerefleri, başarıları başkalarına mal etmiş, M.Ö. 2-3 bin sene evvel Hazar üstünden gelerek Yakın Şark’ta insanlığın ilk medeniyet meşalesini yakan Türkler gibi kafaları brakisefal, dilleri iltisaki kavimlerin gerçek milliyetlerini bir türlü itiraf etmemekle suçlamıştır²²⁴.’’

Şemsettin Günaltay’ın şahsi çalışması olan bu Lise Tarih I kitabında, tıpkı 1931’deki Tarih I kitaplarında olduğu gibi Türk Tarih Tezi’nin izlerine sıkça rastlanılmıştır. Günaltay’ın bu çalışması, daha öncekilerinden ayrılmaz. Türk Tezi’nin 8 yıl sonra devam etmesi, daha sonra da devam edeceğinin göstergesi gibidir. Hatta taze Günaltay’ın sonuna kadar inanıp, savunması, tezi içine sindirdiğini ve gelecek kuşaklara yeni devletlerin resmi tarih görüşünün verilmesi gerektiğiyle ilgilidir.

1952 yılında Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal bir tarih kitabı yayınlamışlardır. Bu kitap şekil itibarıyla incelendiği zaman, hacim bakımından yoğunluk ortadan kalkmıştır. Kaldı ki bu yeni tarih kitabı 218 sayfadır. Bu tarih kitabı 1931 ve 1939 yıllarında yazılan tarih kitaplarına göre daha tertipli ve düzenli görülmektedir. Yanı sıra pedagojik özellikleri de bünyesinde barındıran bu kitapta daha sade bir dil ve Türkçe kelimelerin daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. 1942

²²³ Günaltay , a.g.e. , s.33-34.

²²⁴ Özbaran , a.g.e. , s.167

basımı bu kitapta da daha önceki basılan tarih kitaplarında olduğu gibi Türk Tarih Tezi'nin tesirleri fazlasıyla görülmektedir. Türk Tezi bu kitapta şu şekilde dile getirilmiştir: “Orta Asya'dan başlayarak dünya üzerine yavaş yavaş yayılmış olan İlk Çağ Medeniyeti, ilk önce Yakındoğu'da ve en çok Mezopotamya'da, Mısır ve Ege Bölgesi'nde gelişmiş, sonraları İtalya'dan başlamak suretiyle Orta ve Batı Avrupa'nın büyük parçasına yayılmıştır²²⁵.” “Orta Asya Medeniyeti doğuya da yayılmış, burada en çok Hint'te ve Çin'de büyük bir gelişmeye varmış ve bugünde yaşamakta devam etmiştir... İşte böylece ırktan ırka ve soydan soya geçmiş olan bu eski medeniyetler bugünkü medeniyetimizin temellerini meydana getirmiştir²²⁶.”

Sonraki sayfalarda Orta Asya'daki klasik iklim değişikliği dile getirilip, göç yolları sıralanmıştır. Göçler Çin, Hindistan, Afganistan, Belucistan, İran, Mezopotamya, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Ege, Güney Rusya ve Tuna boylarına kadar gerçekleşmiştir. Bütün bunlara karşın Avrupa'yı da etkileyen Anadolu'nun göçlerle birlikte Türklerin Orta Asya'dan sonra ikinci memleketleri yani ikinci anayurtları olarak telakki edilmiştir. Böylece göçler ve sonrasında Anadolu'da çok yüksek ve sağlam bir kültür teşekkül etmiştir²²⁷. Ayrıca “Hunlar, diğer Türkler gibi cenkçiydiler. Çinliler, Hunlar'ın ata binmekle, ok atmakta, kılıç ve kargı kullanmakta pek usta olduklarını, bunlara karşı koymanın kolay bir iş olmadığını yazarlar. Hunlar çocuklarını küçük yaşta ata binmeye ve av avlamaya alıştırırlar ve bu suretle bunları tam bir asker olarak yetiştirirlerdi. Böyle bir milletin kuracağı ordunun gerek teşkilat, gerek disiplin bakımından pek mükemmel olacağı kendiliğinden anlaşılır. Hunlar'ın muharebe usulleri, İskitlerin ki gibi düşmanı şaşırtma hareketlerle çölün yahut bozkırların içerlerine çekmek, düşmanı iyice zayıf düştükten sonra, son bir vuruşla bozguna uğratmaktır” cümleleri de tezin etkileri taşımaktadır²²⁸.

Bu kitapta Sümerlerin dil yapısı ön plana çıkartılarak, Türk oldukları ispatlanmaya çalışılmıştır. Diğer Türk dilleri gibi Sümerce'de de ön ve son ekler kullanıldığı beyan edilmektedir. Ayrıca bir takım kelimeler, örneklerle açıklanarak filolojik kanıt olarak ortaya atılmıştır. Çivi yazısı ile yazılmış bir kısım levhalar açık bir delil olarak kullanılmaktadır²²⁹.

²²⁵ Mansel,Baysun,Karal, İlk Çağ Tarihi, İstanbul 1942, s.3.

²²⁶ Mansel,Baysun,Karal, a.g.e. . s.3.

²²⁷ Özbaran , a.g.e. , s.168.

²²⁸ Mansel,Baysun,Karal, a.g.e. , s.17.

²²⁹ Özbaran , a.g.e. , s.168-169.

12 Teşrin-i Evvel 1942 tarihli Akşam gazetesinde Va-Nu isimli yazar; gerek Türk Tarih Cemiyeti'nin 1931'de yayınlamış olduğu dört ciltlik tarih kitabında, gerekse Şemsettin Günaltay'ın 1939'da yayınlamış olduğu lise tarih kitabında hadiseler duygusal açıdan yaklaşıldığı belirtilmektedir. Bütün bunlardan başka aynı yazar, bu gazete de 1942'de yayınlanan Mansel-Baysal-Karal üçlüsünün hazırlamış olduğu kitaba ise olumlu bir eleştiride bulunmuştur. Şöyle ki:

“ Maarif Vekaleti bu seneki programına A. Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal tarafında hazırlanan ders kitapları serisini kabul ettim. İlk ve Orta çağlara ait olan iki cildi sırf ilim ve maarif aktualitesini takip eden bir amatör sıfatıyla alarak okudum. Üzerimde bıraktığı intiba, dozun mükemmel verilmiş bulunduğudur²³⁰. ”

Görüldüğü gibi kitap maalesef çok keskin bir eleştiriye maruz kalmıştır. Yalnız unutulmaması gereken nokta, pek tabiidir ki, sistemin yerleşmesi için her ülke, kendi kurallarını devreye koymak zorundadır. Rejimin yerleşmesi için bu gereklidir. Devletin ve milletin bekası bu duruma bağlıdır. Kaldı ki Türk Tezi'ni reddedemeyeceğimiz gibi, yok da sayamayız. Daha önce belirtildiği gibi hadiseye hangi yönden baktığımız çok önemlidir. Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitapları üzerine düşen vazifeyi fazlasıyla yerine getirmiştir. Ortada bir gerçek varsa Türklerin dünya üzerinde çok köklü ve yüksek bir medeniyet inşa ettikleridir. Bunu da sabitlemeyip, bütün dünyaya yaydıkları gerçeğidir.

1953 yılında Niyazi Akşit ve Emin Oktay imzalı kitap incelenecek olursa Türk Tarih Tezi bu kitapta da geçerliliğini korumaktadır. Bu kitaptan aynen aktarımda bulunacak olursak; “Son zamanlarda İrtiş ve Yenisey nehirleri boyları ve Kırgız steplerinde birçok kurganlara rastlanılmış olması, bu bölgelerde eski bir kültür merkezi bulunması ihtimalini kuvvetlendirmiş ve arkeologların kazılar yapmasına sebep olmuştur. Bu kazılar dünyanın başka yerlerinde insanların çok geri kaldıkları bir zamanda, burada yaşayan Türklerin medeniyet alanında ilerlemiş olduklarını ortaya koymuştur. Bu bölgede yapılan diğer araştırmalar, anayurttaki ilk medeniyetin geniş bir alana yayılmış olduğunu gösterir. Buzullar devrinde dünyanın başka taraflarındaki insanlar Yontma Taş Devrinde bulunurlarken, Orta Asya'nın batısında çok elverişli iklim şartları içinde yaşayan Orta Asyalılar çoğalmışlar, maden devrine kadar yükselmişlerdir. Fakat havaların ısınması ve Buzullar Devrinin sona ermesi üzerine Orta

²³⁰ Özbaran , a.g.e. , s. 170.

Asya yavaş yavaş kurumaya başladı. Şiddetli rüzgarlar ve bu rüzgarların getirdiği kum yığınları yaşama şartlarını büsbütün güçleştirdi. Bu yüzden buralarda yaşayan Türkler, başka ülkelere göç etmeye başladılar.” Tabii ki klasik olarak Türklerin gerçekleştirmiş olduğu göç yolları da tarif edilmiştir. Niyazi Akşit ve Emin Oktay açık olarak Türk Tarih Tezini kitaplarında işlemişlerdir. Kaynak olarak da 1931 yılında basılan Tarih I kitabını, Şemsettin Günaltay’ın şahsi olarak yazmış olduğu Tarih I kitabını, ayrıca Mansul-Baysun-Karal gibi üçlünün yazmış olduğu tarih kitaplarını kaynak olarak göstermişlerdir²³¹.

Görüldüğü üzere zaman ne olursa olsun devletin resmi tarih anlayışı kişisel olarak çıkartılan kitaplara da yansımış. Tabii ki bu durum yeni yetişen genç nesil üzerinde de etkin hale gelmiş ve halk nazarında da önemli ölçüde bir yayılma ve kabul görmüştür. Kısacası Türk Tarih Tezi yaşamaya ve aynı kararlılıkla korunmaya devam etmektedir.

Haydarpaşa ve İngiliz Erkek Liseleri Tarih Öğretmeni Bedriye Atsız ile Galatasaray Lisesi Tarih Öğretmeni Hilmi Oran yaklaşık olarak 193 sayfalık bir Lise Tarih I (İlkçağ) kitabı çıkarmışlardır. İlk üniteyi tarihin tanımı, konusu ve devirlere bölümü, II. Ünite Türklerin anayurdu, göçler, Hun İmparatorluğu, III. İlkçağlarda Güney ve Güney Doğu Asya Medeniyetleri, IV. İlkçağlarda Önasya Devletleri ve Mısır (Mezopotamya, Anadolu, Mısır, İran, Suriye ve Filistin) V. İlkçağlarda Yunan Tarihi, VI. İlkçağlarda Roma Tarihi üniteleri işlenmektedir²³².

Atsız-Oran ikilisinin çıkarmış olduğu bu tarih kitabının II. Ünitesi içerisinde göçler konusu altında Türk Tarih Tezi’nin izlerine rastlamak mümkündür. Türklerin anayurtlarının Orta Asya olduğu ifade edilmektedir. En eski zamanlarda iklim bu sahada elverişli olduğu için burada yaşayan Türklerin çok yüksek medeniyet meydana getirdiği, oysa ki 19. yy.’larda henüz arkeoloji bilim dalında pek fazla ilerleme kaydedilemediği için en eski ve yüksek medeniyet olarak Akdeniz sahasını görüyordu, denilmektedir. Böyle düşünülmesinin ve bilim dünyasını bu yanlış görüşlere iten sebep, akropol, piramit, sfenksler, atletik heykelleri, tiyatro ve amfi tiyatroların meydana getirdiği mükemmel sanat eserleri olarak gösterilmektedir. Ama arkeoloji biliminin gelişmesi ve ünlü arkeologların yetişmesi ile Orta Asya ve Mezopotamya’da yapılan kazılar bilinen

²³¹ Özbaran, a.g.e. , s.170.

²³² Bedriye Atsız-Hilmi Oran, Tarih Lise I, İstanbul 1956, s.I-II.

bilgilerin değişmesine yol açmıştır. Bugüne kadar bilinen ve söylenen fikirler, Akdeniz uygarlığına atfedilen önem, bundan sonra Orta Asya'ya verilmeye başlanmıştır. Bu aşamadan sonra aynen şu cümleler kullanılmıştır. "...Görülüyor ki, Orta Asya'nın tarih öncesi uygarlığı, aynı devrin diğer bölgelerinde yaşayan insanlarına nazaran çok ileri idi. Aynı kuşakta Avrupa'da henüz taş devri yaşanırken, bu kesimde madeni işlemleri bilen, hatta bundan süs eşyaları yapabilen insanlar bulunuyordu²³³."

Sonuç itibarıyla Orta Asya'daki Türkler, çağdaşlarına göre, yani gerek Avrupa'daki insanlara göre, gerekse dünyanın diğer yerlerinde yaşayan insan topluluklarına göre her bakımdan çok ileri idiler ve bu kitapla birlikte, daha önce yazılan tarih kitaplarının da söylediği gibi, göçlerle beraber Türkler gittikleri her yere kendi kültürlerini beraberinde götürüp yaydıkları için adeta deyim yerindeyse "Dünya Medeniyet Elçileri" olarak ta telakki edebilir. Her bakımdan fakir olan birçok yere zenginlik, bolluk, refah ve huzur götürdüler. Özellikle Anadolu'yu Anadolu yapan bir kısım hasletleri bu coğrafyaya kazandırdılar. Herkesinde bildiği gibi, Anadolu coğrafyasının bitki florasını ve hayvan cinslerini dahi değiştirdiler. Örneğin; beraberinde getirdikleri dut ağacını taa Orta Asya'dan alıp Anadolu 'ya diktiler. (Daha buna benzer binlerce ağaç fidanı getirdiler.) Orta Asya'dan getirdikleri at ve Asya develerini bu coğrafyaya taşıdılar. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya bulguruyla geldiler. Yani kısaca Orta Asya'da yaşama dair hangi kültürleri var ise onları alıp, Türklerin bir kısmı Anadolu'ya gelip yerleştiler. Diğer yerlere de göç edenlerin, Anadolu'ya gelen Türklerden pek farkı yoktur. Diğer bütün kitaplarda Türk Tarih Tezi'nin nasıl bir izi var ise burada da aynı izleri görülmektedir.

8- Tarih Ders Kitapları ve Programları Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler

1953 tarihli ders kitabına (Niyazi Akşit-Emin Oktay)²³⁴ göre 1. Sınıflarda ilk ünite Yeniçağa Girerken Avrupa'ya 45 Sayfa; Osmanlı Devletinin yükseliş 45, Duraklama 37, Gerileme 28 ve Medeniyet tarihi 68 sayfa olmak üzere 181 sayfa ayrılmıştır. 2. sınıflarda ise ilk 48 sayfa Batı tarihine ayrılmış ancak sade ABD tarihi 25 sayfada işlenmiştir. II. Mahmud, III. Selim devrelerine 31, 19. Yy. Avrupa'ya Toplu

²³³ Atsız-Oran, a.g.e. , s.16-19.

²³⁴ Niyazi Akşit-Emin Oktay, **Ortaokul Tarih I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1953.

Bakış'a 34, Tanzimat ve Meşrutiyetlere 45 sayfa ayrılmıştır. 1960 yılında yayınlanmış Ortaokul Tarih Ders Programı tekrar 1949 yılındakine dönüş yapmıştır. 1949-60 tarih programları tamamen aynıdır.

Bütün bu incelemeler sonucunda, 1950'li yıllarda Tarih dersi müfredatlarında meydana gelen değişimler Türk Milli Kültürünü geliştirmek; o zamana kadar yapıla gelen Milli Tarih (Türk Tarihi) ihmal etme meselesine çözüm bulmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu amaca yönelik olarak yapılan bütün bu değişiklikler bu döneme kadar süre gelmiş hümanist tarih eğitimi anlayışını kökten değiştirmeye yetmemiştir.

Demokrat Parti iktidarı her ne kadar tarih eğitimi millî bir temele oturtamasa da gerek Türk tarihi konularının genişletilmesi, gerekse Türk Tarih Tezi'ni muhafaza etmesiyle olumlu bazı gelişmeleri de sağlamıştır.

Tarih ders kitaplarında göze çarpan bir başka husus ise uluslararası ilişkilerin tarih eğitime yansdığıdır. 1953 Ortaokul ders kitabında ABD tarihine 25 sayfa ayrılması o dönem Türkiye-ABD ilişkilerinin sıcaklığı ve yoğunluğunun tarih öğretimi nasıl etkilediğini göstermesi bakımından ilginç bulunmuştur.

Demokrat Parti iktidarı da daha önce birçok iktidarın yaptığı gibi tarih ders kitaplarında kendi iktidarını öven birçok ifadeye yer vermiştir. Bu durum tarih boyunca iktidarların tarih eğitimiyle olan ilişkilerinin temel sebeplerinden birini de gözler önüne sermektedir. 1960 Askeri Darbesi ile DP iktidarı zamanında yazılmış tarih ders kitapları varlığını devam ettirmiş, ancak Demokrat Parti iktidarını öven ifadelerin üstü bantlanmış ve bu kitaplar bu şekilde bir süre kullanılmıştır. Ayrıca Demokrat Parti döneminde çıkartılan tarih ders programları 1960 askeri darbesinden sonrada varlığını devam ettirmiştir. Ortaokul programında ise geriye dönüş söz konusudur.

C- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TARİH EĞİTİMİNİN ÖNCEKİ DÖNEMLERLE MUKAYESESİ

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Cumhuriyet dönemi tarih eğitim politikalarını iki devrede ele almak mümkündür. Birinci devre Atatürk devri millî tarih anlayışıdır. İkinci devre ise, hümanistleştirme dönemi ki, millî kültürün hümanist veya Rönesans kültürü ile eş anlamda ele alındığı dönemdir. Hümanistleştirme, Avrupa ülkelerinin "Yunan ve Roma" uygarlıklarının üzerine kurdukları modern uygarlığın bir benzerinin

de Türkiye’de kurulmasını amaçlayan dönemdir. Bu dönemin kültür politikası Atatürk’ün kültür politikasından ayrılmaktadır. Çünkü Atatürk kültür politikasını Türk tarihi ve dili üzerine kurmuştur, eski Anadolu uygarlıklarından Hititler’e ve Sümerler’e önem vermektedir. Eğitim ve kültür arasındaki bağ sonucu, hümanist politika hümanist eğitimi doğuracaktır.²³⁵ Böylece eğitimimizde ve özellikle tarih öğretiminde Yunan ve Roma tarih ve uygarlığının öğretilmesi Türk tarih ve uygarlığının öğretilmesinden öne geçmekte gecikmeyecektir. Bu eğitim politikasının kurucusu ve uygulayıcılarında olan devrin Milli Eğitim Bakanı bu hususta şöyle demektedir: “Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin tecellisinden birisi de Cumhuriyetin ilk zamanlarından Arapça ve Farsça’yı kaldırmamız olmuştur. Bu boşluğu o anda seneler sonra ve bu yakınlarda Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık”. Hümanist anlayışın izahı ise şöyle yapılmaktaydı. “Milliyetçilik bize yeni bir hümanizma getirdi, garplılardan daha geniş olarak, nerede insan zekasının eseri varsa, içine alan bir hümanizmayı kurma yolundayız”. İşte bu gayret ve eğilim, daha milli kültürümüzü ortaya çıkarıp, genç kuşaklara aktaramadığımız bir dönemde, böyle bir akımın kültür hayatımızda ve dolayısıyla da aydınlarımız üzerinde bıraktığı izler bakımından üzerinde dikkatle durulması gereken bir husus olmalıdır.²³⁶

Hümanist politika, tarih öğretiminde daha açık bir şekilde ağırlığını hissettirecektir. Nitekim, 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan II. Milli Eğitim Şurası’nda alınan kararlarda bunu görmekteyiz. Burada, “garp medeniyetine olan alakalarımız dolayısıyla garp milletleri tarihi üzerinde durmalıyız” gibi ifadelerle rastlamaktayız. Bu eğilim sonucu, 1947 yılında hazırlanan ve aralıksız 1976 yılına kadar ders kitabı olarak okutulan, 1978’de iki yıllık bir aradan sonra tekrar ders kitabı olarak okutulmasına karar verilen Lise I Tarih ders kitabı 35 yıl okullarımızda okutulmuştur. Bu kitapta yer alan konular hümanist eğitim politikası ile çizilen tabloya tıpatıp uymaktadır.²³⁷

Hümanist eğitim politikası haliyle tarihe hümanist açıdan bakan bir tarih öğretimi doğurmakta gecikmemiştir. Nitekim 1947 yılında yazılan ve 35 yıl şekil ve muhteva yönünden hiç değişikliğe uğramadan, yani bu süre içinde varılan ilmi sonuçlar ders kitabına yansımadan genç nesillere tarih bilgisi aktarmıştır. Oysaki en azından 5

²³⁵ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 255.

²³⁶ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 256.

²³⁷ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 257.

yılda bir tarih ders kitapları o sahanın uzmanları tarafından gözden geçirildikten sonra yeni baskısı yapılmalıdır. Örnek aldığım bu ders kitabı üzerinde durmaya çalıştığım dönemleri en güzel şekilde yansıttığı için sadece onun üzerinde durdum. Çünkü, Atatürk döneminde ve daha sonraki yıllarda okutulan ders kitapları haliyle Atatürk'ün millileştirme politikasını nasıl yansıtıyorsa, bahsi geçen kitapta hümanist politikayı o derece yansıtmaktadır. Bu haliyle de adeta Atatürk'ün millileştirme politikasına karşı humanist politikanın bu konudaki bir tepkisi gibi görünmektedir. Bu ders kitabının konulara göre dağılım yüzdesi şöyledir: Türk Tarihi % 4, Eski Anadolu Tarihi % 8, Yunan Tarihi % 40, Roma Tarihi %40, diğer konular % 8 dir.muhtevasına bakıldığı zaman ise, Roma ve Yunan tarihlerinin MÖ.XII.y.yıldan itibaren ele alınarak işlendiği, Roma ve Yunan uygarlığının bütün yönleri ile ele alınmasına karşılık Türk Eski Çağı yok farzedilmektedir.

1947 yılında yazılan bu kitap 1976 yılına kadar liselerde okutulmaya devam edilmiş, 1976-78 arası Atatürk dönemi tarih anlayışına geri dönüş yapılmış fakat 1978 yılında bundan vazgeçilerek 1947 yılında yazılan ders kitabı hiç değiştirilmeden liselerde okutulmuştur.²³⁸

Milli şef dönemi tarih eğitimi açısından apayrı bir dönemdir. Bu dönemde Atatürk devri tarih eğitim anlayışından tamamen vazgeçilerek bambaşka bir tarih anlayışına yönelinmiştir. Bilindiği üzere Atatürk döneminde tarih eğitimi Türk Tarih Tezi esasına dayalı milli bir tarih anlayışını yansıtmakta idi. Oysa milli şef döneminde Türk Tarih Tezi varlığını korumakla beraber milli tarih anlayışı terk edilerek tamamen humanist bir tarih anlayışı benimsenmiştir. İki dönem arasındaki farkı rakamlarla da ifade etmek mümkündür. Atatürk döneminde kitaplardaki tarih konularının dağılımı şu şekilde idi;

Türk Tarihi: % 60

Roma Tarihi: %14

Eski Yunan Medeniyeti: % 14

Eski Anadolu: % 6

Diğer konular: % 6

²³⁸ Abdulkadir Yuvalı, a.g.m. , s. 278.

Milli şef döneminde ise konuların dağılımı şu şekilde idi;

Roma Tarihi: % 40

Yunan Tarihi: % 40

Eski Anadolu Tarihi: % 8

Türk Tarihi: % 4

Diğer konular: % 8

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere iki dönem arasındaki anlayış farkı son derece açıktır. Milli şef dönemindeki bu köklü değişikliğin nedenlerini iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi; bir çağdaşlaşma projesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yüzünün daima batıya dönük olması ve batıyı kendisine model olarak almasıdır. İkincisi ise; II.Dünya Savaşı öncesi değişen dünya koşulları karşısında batıya yakınlaşma gayretleridir. Milli mücadele döneminde batıyla bozulan ilişkileri dostluk zeminine taşıyabilmek için böyle bir yolun tercih edildiği söylenebilir. Fakat bu dönemde eğitim üzerine yapılan çalışmalara baktığımız takdirde birinci nedenin daha ağır bastığını söylemek mümkündür. Çünkü yapılan bütün değişikliklerde çoğu zaman batı örnek alınmıştır. Netice olarak şunu söylemek mümkündür ki; bu değişikliğin batılılaşma uğraşlarının bir sonucu olduğu muhakkaktır.

Atatürk dönemi tarih eğitiminin esasını büyük ölçüde Türk Tarih Tezi oluşturmaktaydı. Türk Tarih Tezi'nin amacı medeniyetin Orta Asya'da doğduğunu oradan Türkler vasıtasıyla dünyaya yayıldığını ve Türklerin medeniyetin merkezinde bir millet olduğunu ortaya koymaktı. Bundaki amaç yeni bir ulus devlet inşa edilirken, millete moral ve kendine güven duygusu aşılardı. Oysa milli şef döneminde Türk Tarih Tezi terk edilmemekle birlikte bu tezle taban tabana zıt bir tarih anlayışı aynı anda tarih ders kitaplarında yer alabilmiştir. Bilindiği üzere hümanist tarih anlayışı medeniyetin kaynağını Eski Yunan ve Roma'ya dayandırmaktaydı. Türk Tarih Tezi ise bu fikrin tam tersini savunmaktaydı.

Atatürk kendi döneminde tarih ders kitaplarıyla ilgili yapılan çalışmaları bizzat takip etmiş, etmekle de kalmamış, bu çalışmalara katılarak Tarih II kitabındaki "Timur ve kurduğu devlet" bölümünü kendisi kaleme almıştır. Adı geçen bu kitapta 8 renkli tablo, 46 harita ve 113 resim bulunmaktaydı. Bu kitap okuyana değil, bakana bile bir şeyler öğretebilecek yapıdaydı. Oysa 1947 yılında yazılan Tarih I kitabı tablo, resim ve

harita bakımından son derece kısırdı. Bu durum iki dönem liderlerinin tarih eğitime bakış açılarını ortaya koyan çok çarpıcı bir örnektir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür ki; iki dönem arasında tarih eğitime olan bakış açısı ve uygulamalar arasında çok büyük farklar vardır. Milli şef dönemi bu farklar sebebiyle apayrı bir dönem olarak kendini göstermektedir.

Demokrat Parti iktidarına kadar Türkiye’de iki farklı tarih eğitimi anlayışı görülmektedir. Bunlardan birincisi; Atatürk dönemindeki Türk Tarih Tezi eksenli milli tarih anlayışıdır. Bu anlayış Atatürk’ün ölümüne kadar devam etmiştir. İkinci tip tarih eğitim anlayışı ise; milli şef döneminde esas alınan hümanist eksenli tarih anlayışıdır.

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra eğitim alanında birçok değişiklik yapmıştır. Bu değişikliklerden tarih eğitimi de belirli ölçülerde nasibini almıştır. Demokrat Parti savunduğu ideolojinin de etkisiyle tarih eğitimi milli bir zemine oturtmak istemiştir. Bunu gerçekleştirmek için gerek tarih ders programlarında gerekse tarih ders kitaplarında birçok değişiklik yapılmıştır.

Demokrat Parti iktidarının tarih ders programlarında yaptığı değişiklikler milli şef dönemi ders programlarıyla karşılaştırıldığında, aralarında yapısal bir farklılık olmadığı görülmektedir. Uygulamaya konulan dört farklı tarih ders programı da arzu edilen milli tarih anlayışından çok uzaktadır. Bu yönüyle mesele ele alındığında Demokrat Parti dönemini- tarih eğitimi açısından- milli şef döneminin devamı olmaktan kurtulamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Her ne kadar Türk tarihi konuları nispeten artırılsa da hümanist tarih eğitimi anlayışının temelini oluşturan Eski Yunan ve Roma tarihi konuları ağırlıklarını aynen korumuşlardır.

Haftalık ders saati noktasında da Demokrat Parti döneminde önceki dönemlerle kıyaslandığında bir farklılık görülmemektedir. Liselerin dört yıla çıkartılmasına rağmen bu konuda bir artışın olmaması da dikkate şayandır.

Tarih ders kitapları ele alındığında da Demokrat Parti döneminin milli şef döneminden pek farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Her ne kadar millileşme çabaları tarih ders kitaplarına nispeten yansısı da hümanist yaklaşım kitaplardaki önemini kaybetmemiştir. Ayrıca daha önceki iktidarlar döneminde olduğu gibi Demokrat Parti iktidarı da kendine meşruiyet kazandırmak için tarih ders kitaplarını

kullanmıştır. Bunu bu dönemdeki tarih ders kitaplarındaki Demokrat Partiyi ve lideri Adnan Menderes'i öven ifadelerden anlamaktayız.

Demokrat Parti'nin çok büyük bir halk desteğiyle tek başına iktidara gelmesine rağmen, neden tarih eğitimi alanında arzuladığı köklü değişimi yapamadığı sorusunun cevabını bulmak son derece güçtür. Ama buna rağmen yaptığımız araştırmalar bize bu konuda bazı fikirler vermektedir. Demokrat Parti içinde kendisine yönelik tepkilerin olabileceğini düşünerek köklü değişiklikleri yapmamış olabilir. Eğer böyle bir değişiklik yaparsa bunun batı karşıtı ve modernleşmeye aykırı bir tutum olacağı endişesinden hareketle böyle bir yaklaşım içinde olma ihtimali son derece yüksektir. Zaten 1960 ihtilali de Demokrat Parti'nin endişelerinde çokta haksız olmadığını bize göstermektedir. Bu endişelere rağmen yapılan değişikliklerin ise dengeli ve ihtiyatlı bir yaklaşımın ürünü olduğunu söylemek çokta yanlış sayılmaz.

Sonuç olarak, Demokrat Parti tarih eğitimini mili bir zemine taşıma gayreti içerisinde olsa da milli şef dönemi tarih eğitim anlayışının devamı olmaktan kurtulamamıştır.

SONUÇ

Demokrat Parti iktidarı döneminde, liselerdeki tarih eğitiminin araştırıldığı bu çalışmadan çıkan sonuçları şöyle ifade edebiliriz.

Atatürk, tarih araştırmalarına ve eğitimine çok büyük önem atfeden bir liderdi. Genç Cumhuriyet'i sağlam temeller üzerine oturtabilmek ve ulus devlet yapısını güçlendirebilmek için tarih eğitimi meselesi üzerinde hassasiyetle durmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı'dan devralınan tarih eğitimi anlayışı ve ders kitapları bir süre daha varlığını korumuştur. Bu süre zarfında tarih eğitimi üzerine yoğun çalışmalar yapılmış, Türk Tarih Tezi eksenli ve milli tarih yaklaşımli yeni bir tarih eğitimi anlayışı ortaya konmuştur. Atatürk döneminde ortaya konan Türk Tarih Tezi, evrensel boyutta Türk milletine dünya uygarlığı içinde bir yer bulma; milli boyutta da Türk milletine milli bir bilinç verme amacının bir ürünüdür. Toplumun Türklüğü ve inkılapların benimsenmesi sürecinde tarihte kullanılmıştır. Atatürk döneminde ortaya konan yeni tarih eğitimi anlayışına uygun olarak 1931 yılında yeni tarih ders kitapları yazılmıştır. Bu kitaplar, milli bir tarih anlayışının ürünüdür. Türk Tarih Tezi'ne uygun olarak Türkler, dünya medeniyetinin merkezine oturtulmuştur. Tabi ki bundaki amaç, devlet-millet-vatan bütünlüğünü tarihi bir perspektiften ele alarak milli devlet anlayışını ve ferdin kendine olan güven duygusunu geliştirmektir. Ayrıca Türk Tarih Tezi, devlete bağlılık duygusunun siyasi boyutunu teşkil eden, vatandaşlık şuurunu kazandırmayı sağlayan pedagojik bir değere de sahiptir.

Atatürk dönemi tarih ders kitaplarında konuların dağılımı; Türk Tarihi % 60, Roma Tarihi % 14, Eski Yunan % 14, Eski Anadolu % 6 ve diğer konular % 6 şeklinde olmuştur.

Atatürk dönemi tarih eğitimi, tarih ders programları, ders kitapları ve tarihe olan bakış açısı itibariyle tamamen milli bir eğitim anlayışıdır.

Atatürk'ten sonra, genç Cumhuriyet'in iktidar koltuğuna İsmet İnönü oturmuştur. Yaptığı uygulamalarla "milli şef" sıfatını alan İsmet İnönü, tarih eğitimi konusunda yeni bir dönem başlatmıştır. Atatürk dönemi milli tarih eğitimi anlayışı, yerini yavaş yavaş hümanist tarih eğitimi anlayışına bırakmıştır. Bu durum Türkiye'de tarih eğitimi meselesinde ikinci bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde yazılan tarih ders kitapları ve uygulanan tarih ders programları tamamen hümanist bir

yaklaşımın ürünüdür. Tarih eğitiminde milli yaklaşımdan uzaklaşmış, dünya medeniyetinin kaynağı, Eski Yunan ve Roma'da aranmıştır. Bu değişim yavaş yavaş gerçekleşmiş ve milli şef döneminin son yıllarında iyiden iyiye yerleşmiştir. Bu köklü değişikliğin nedenlerini bulmak pek de kolay olmamıştır. Ama yaptığımız araştırmalar, bu değişimin batıya yaklaşma politikalarının bir yansıması olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmıştır. Bu değişim, dönemin dış politika olaylarıyla son derece yakından ilgilidir.

Milli şef döneminde, tarih ders kitaplarında konuların dağılımı; Yunan Tarihi % 40, Roma Tarihi % 40, Eski Anadolu Tarihi % 8, Türk Tarihi % 6, diğer konular ise % 8 şeklinde olmuştur.

Milli şef döneminde tarih eğitiminde meydana gelen bu köklü değişiklikler, gelecek dönemlere de damgasını vurmuş, sonraki iktidarların yaptıkları çalışmalar bu durumu değiştirmeye hiçbir zaman yeterli olmamıştır.

Demokrat Parti, üçüncü çok partili rejim denemeleri sonucunda büyük bir halk desteğiyle ve büyük umutlarla iktidara gelmiştir. Bu değişim, yeni eğitim politikalarını da beraberinde getirmiştir. Demokrat Parti, tarih eğitimi meselesinde milli bir yaklaşıma sahipti. Bu noktadan hareketle, tarih eğitimini millileştirmek amacıyla bazı girişimler ve değişiklikler yapmalarına rağmen, istedikleri amaca ulaşamamışlardır.

Bu dönemde, tarih ders programlarında birçok değişiklik yapılmış (1952-1954-1956-1957) ama bu değişiklikler, tarih eğitimi millileştirmeye yetmemiştir. Ders programlarında, hümanist tarih anlayışının ağırlığı yerini aynen muhafaza etmiştir.

Bu dönemde yazılan tarih ders kitaplarında, millileşme gayretleri olsa da, konuların ağırlığını Eski Yunan ve Roma oluşturmuştur. 1946 yılında yazılan Tarih I kitabı, Demokrat Parti döneminde de kullanılmıştır. Bu kitapta, Eski Yunan ve Roma tarihi konuları kitabın muhtevasının % 80'ini oluşturmaktaydı. Bu durum bize, milli şef döneminde ortaya konulan hümanist tarih eğitimi anlayışının aynen devam ettiğini göstermektedir. Her ne kadar tarih eğitiminde millileşme çabaları amacına ulaşmasa da, konuların ele alınış biçimi, tarih terminolojisi ve Türk tarihine ait konuların bir miktar artırılması bu dönemde tarih eğitimi alanında ki bazı olumlu değişikliklerdir.

1952 yılından itibaren, 1949 yılında alınan liselerin dört yıla çıkartılması kararı uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, lise IV.cü sınıf edebiyat bölümünde, haftada iki saat olmak üzere, tarih öğretiminde görünürde bir artış olmasına rağmen, toplam

ders saati içinde tarih derslerinin yüzdesinin düştüğüne şahit olmaktadır. Demokrat Parti döneminden önce, lise programlarına göre tarih derslerinin toplam ders saatine oranı % 9 iken, 1952 yılına gelindiğinde liselerin dört yıla çıkarılmasına rağmen, bu oran tüm sınıf ortalamasında % 6,2 olarak gerçekleşmiştir.

Demokrat parti de, kendisinden önceki iktidarlar gibi, tarih ders kitaplarında Demokrat Parti'yi öven ifadelerin yer almasını sağlamıştır. Bu durum tarih boyunca iktidarların tarihe olan ilgisini ve tarih eğitimini kendi iktidarlarını meşrulaştırmak için nasıl kullandıklarını gösteren güzel bir örnektir.

1953 ortaokul ders kitabında ABD tarihine 25 sayfa ayrılmış olması hayli enteresandır. Türk tarihi konularının dahi çok kapsamlı olarak yer almadığı tarih ders kitaplarında, Amerikan tarihinin bu kadar teferruatlı yer alması, dönemin dış politika dengelerinin ve de Türkiye-ABD ilişkilerinin tarih eğitimine bir yansımasıdır.

Demokrat Parti iktidarı, her ne kadar tarih eğitimini millileştirmeye çalışsa da, sonuç olarak, milli şef dönemi hümanist tarih eğitimi anlayışının devamı olmaktan kurtulamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKPINAR, Tahsin, **Atatürk ‘ün Tarih Anlayışı**, İstanbul 1991.
- AKŞİT, Niyazi, **Tarih II**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1956.
- AKŞİT, Niyazi-Oktay, Emin, **Ortaokul Tarih I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1953.
- AKŞİT, Niyazi-Oktay, Emin, **Ortaokul Tarih II**, Maarif Basımevi, İstanbul 1953.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)**, Kültür Koleji Yayını, İstanbul 1994.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Bates, İstanbul 1980.
- ATSIZ, Bedriye- ORAN, Hilmi, **Tarih III**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.
- ATSIZ, Bedriye- ORAN, Hilmi, **Tarih IV**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.
- ATSIZ, Bedriye-ORAN,Hilmi,**Tarih II**,İnkılapKitabevi,İstanbul 1956.
- ATSIZ,Bedriye-ORAN, Hilmi, **Tarih Lise-I**, Tan Matbaası, İstanbul 1952.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt I, İstanbul 1965.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt II, İstanbul 1966.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt III, İstanbul 1966.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt IV, İstanbul 1967.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt V, İstanbul 1967.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz**, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1973.
- Demokrat Parti Tüzüğü**, Ankara, 1946.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Ankara 1946.
- DİNÇER, Nahit, **1913’ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi**, Ankara 1977.
- DOĞAN, Mustafa, **Adnan Menderes’in Konuşmaları**, C. I-II, İstanbul 1967.

EMİROĞLU, Gülmisal, **İlköğretimde “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” Ders Konularının Öğretimi Üzerine Bir araştırma,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2002.

ERSANLI, Büşra Dehar, **İktidar ve Tarih**, Afa, İstanbul 1996.

GÖKER, Muzaffer, “Türk Tarih Kurumu’nun İlmi ve İdari Faaliyetleri”, **Belleten**, Cilt. II, s. 5, Ankara 1938.

GÜNALTAY, Şemsettin, **Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul 1939.

I.Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı Basım, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1991.

II.Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı Basım, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1991.

III.Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı Basım, İstanbul 1991.

IV.Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı basım, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1991.

V.Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı Basım, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1991.

VI. Milli Eğitim Şurası, T.C. Maarif Vekaleti Tıpkı Basım, Milli Eğitim Bakanlığı

İĞDEMİR, Uluğ, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, T.T.K. Ankara 1973.

İNAN, Afet-Kurul, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

KODAMAN, Bayram, **Cumhuriyet’in Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk**, Isparta 2001.

Komisyon, **Tarih I**, İstanbul 1931.

Komisyon, **Tarih II**, İstanbul 1931.

Komisyon, **Tarih III**, İstanbul 1931.

Komisyon, **Tarih IV**, İstanbul 1931.

KÖPRÜLÜ, Fuat , “Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında”, **Tarih ve Toplum**, c.15, s.89.

M.E.B. Lise Müfredat Programı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952.

M.E.B. Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler (1924-70), İstanbul 1972.

MANSEL, BAYSUN, KARAL, **İlkçağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1942.

Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu, M.E.B. Basımevi, Ankara 1951.

NAKKAŞ, Ayşegül Dilek, **Demokrat Parti Dönemi’nde Milli Eğitim Politikalarındaki Değişmeler**, İstanbul 2000.

OKTAY, Emin, **Tarih II**, Atlas Yayınları, İstanbul 1956.

OKTAY, Emin, **Tarih IV**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952.

OKURER, Cahit, **Ana Hatlarıyla Milli Eğitim Politikamız**, Ankara 1965.

ÖZBARAN, Salih, **“Liselerde İzlenen Tarih Kitapları”**, Ç.Y.D.D. Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZBARAN, Salih, **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998.

ÖZTÜRK, Kazım, **T.C. Hükümetleri ve Programları**, Ankara 1991.

SAKAOĞLU, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayını, İstanbul 1992.

ŞAHİN, İsmail, **Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 1998.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara 2001.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye Siyasi Tarihi, II. Meşrutiyet Dönemi**, İstanbul 1994.

TURAN, Şerafettin, **Atatürk ‘ün Düşünce Yapısını Etkileyen, Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, TTK, Ankara 1990.

TURHAN, Mümtaz, **Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri**, İstanbul 1954.

TÜFEKÇİ, D. Gürbüz, **Atatürk ‘ün Okuduğu Kitaplar**, Ankara 1983.

Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal, Devlet Matbaası, 1931

TÜRKDOĞAN, Orhan, “Milli Eğitim Sisteminde Kimlik Arayışı”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, sayı: 97, Ankara 1995.

Türkiye Milli Eğitim Komisyon Raporu, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1960.

Yayını, İstanbul 1991.

YILDIZ, H. Dursun, “Atatürk ve Türk Tarihi”, **II. Atatürk Sempozyumu**, Cilt.II.